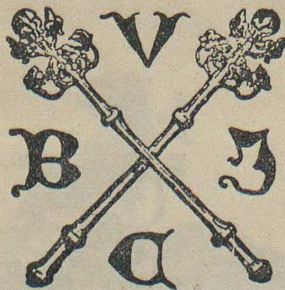

1 d

[illegible]

CHRISTIANÆ RELIGIONIS brevissima Institutio,

Per Interrogationes & responsiones, quam Catechismum vulgò vocant.

Scripta
a
FAUSTO SOCINO SENENSI.

Opus imperfectum.

RACOVIÆ.
Typis Sebastiani Sternacii.
Anno 1618.

CHRISTIANÆ RELIGIONIS INSTITUTIO.

Interrogans discipulus, Respondens magister.

Interrogans discipulus.

Quid est Christiana Religio?

Respondens magister.

Est via divinitus proposita & patefacta perveniendi ad immortalitatem, seu æternam vitam.

DE RELIGIONE Christiana in genere.

Interrog:

Numquid naturaliter & per se non habet homo quidquam commune cum immortalitate?

Respon:

Non habet.

Interrog:

Cur vero?

Respon:

Quia [a] & de terra ab initio formatus, [b] ob idque mortalis creatus est, [c] & propter violatum a se præceptum, quod ipsi dederat Deus, ex ipsius Dei decreto, quod in ipso præcepto dando expressum fuerat, necessariæ perpetuæque morti obnoxius est factus.

a Gen: 3. 7.
b 1. Cor. 15. 47.
c Gen: 2. 17. & 3. 17. &c.

Interrog:

Iam verò ista ad vitam æternam via quibus rebus continetur?

Respon:

Vt summatim dicam, unius Dei qui illam nobis propo∫uit, & Ie∫u Chri∫ti per quem eam propo∫uit, cognitione, [d] ∫ic enim ip∫e Ie∫us Chri∫tus affirma∫∫e legitur.

d Ioh: 17: 3.

Interrog:

Qualem cognitionem i∫tam intelligis?

Respon:

Intelligo potissimum Dei per Christum erga nos voluntatis notitiam, & ad eam, cogitationum, morum, actionumque nostrarum conformationem.

Interrog:

Quid? an non neceße est ad cognitionem istam, novisse præterea, quæ nam sit Dei Christique natura sive essentia?

Respon:

Istiusmodi notitia eatenus tantùm est necessaria, quatenus sine ipsa, nec Dei per Christum erga nos voluntatem nosse, nec nos ad eam conformare possimus.

Interrog:

DE COGNITIONE DEI.

Quid igitur de Dei (ut de ipso primùm, postea verò de Christo agamus) natura sive essentia nosse omnino nos debere statuis?

Respon:

Hæc duo in summa. Quod sit, & quòd unus tantùm sit. Ista enim de Dei essentia nosse, id est, sibi firmiter persuadere, neceßaria censeo ad ejus voluntatem istam percipiendam eique obediendum.

Interrog:

Interrog:

Quid est de Deo noße, quòd sit?

Respon:

Est noße, quòd in nos divinum imperium ex se ipso habeat.

Interrog:

Quid est nosse, quòd unus tantùm sit?

Respon:

Est nosse, seu sibi firmiter persuadere, ipsum solum esse, qui ex se ipso divinum imperium in nos habeat.

Interrog:

Quid est divinum istud in nos Dei imperium?

Respon:

Est jus atq; potestas de nobis quidquid velit statuendi, ad ea etiam pertingens, ad quæ nullum hominum, vel alterius cuiuscumq; generis imperium pertingere potest; cujusmodi sunt cogitationes ipsæ nostræ, quantumvis in ipso cordis nostri recessu abditæ. quibus pro suo arbitratu leges imponere, & præmia pœnasvé constituere potest.

Interrog:

Quid est, quòd imperium istud ex se ipso habet?

Respon:

Est, quòd illud nulla prorsus ratione ab alio quoquam habet.

Interrog:

Quid est, quòd illud solus habet?

Respon:

Non dixi simpliciter, solum habere, sed, solum ex seipso habere. Nihil enim vetat, quominus imperium istud, quod nemo alius præter ipsum ex se ipso habet, cum alio ipse communicaverit. Quamquam scriptura ipsa sic loquitur ut dicat, [c] ipsum solum esse, qui potens, seu dominator sit.

c 1. Tim: 6. v. 15.

Interrog:

Cur igitur ita loquitur scriptura?

Respon:

Quia nimirum quisquis imperii non modo divini, sed etiam humani quidquam habet, ex ipsius dono habet.

Interrog:

An non de Dei essentia sive natura nosse etiam debemus, quòd sit æternus, id est, nec principium nec finem habens?

Respon:

Necesse est sine dubio, ut eum æternum esse nobis persuadeamus, a quo vitam æternam tamquam ab ejus primo auctore speremus Sine spe autem æternæ vitæ, quam ex ipsius Dei voluntate simus adepturi, nullo modo ea præstare possumus, quæ, se a nobis velle, Deus per Christum patefecit. Verùm quòd Deus semper fuerit, & consequenter quòd semper sit futurus, eo ipso necessario includitur, quòd ex se ipso, & quidem solus, divinum imperium in nos habeat.

Interrog:

Sunt ne præterea res aliæ ad Dei naturam pertinentes,

nentes, quæ similiter isto ipso includantur, quòd Deus solus ex seipso divinum imperium in nos habeat?

Respon:

Sunt, eæq; nobis ob id ipsum credendæ, quòd alioqui ejus voluntati per Christum patefactæ non obediremus.

Interrog:

Quænam sunt istæ?

Respon:

Hæc tres. Iustitia, Sapientia, & potentia, eæq; summæ, & nullis limitibus circumscriptæ.

Interrog:

Quid Iustitiæ nomine intelligis?

Respon:

Rectitudinem & æquitatem.

Interrog:

Quid Sapientiæ?

Respon:

Rerum scientiam, ac notitiam.

Interrog:

Quid deniq; potentiæ?

Respon:

Facultatem, ea quæ velit faciendi.

Interrog:

Cur verò, nisi ista tria summa in Deo eße nobis persuaserimus, ejus voluntati per Christum patefactæ obedire non poterimus? Responde autem (quæso) mihi ordine & singulatim; ac primùm de justitia.

Respon:

Idcirco nobis persuasum esse debet, Deum esse summè & perfectißimè justum, id est, rectum & æquum, si ei, ut per Christum jußit, obedire velimus, primùm, ut certi simus, Deum, quæ nobis, licèt alioqui indignis, sibi obedientibus per Christum promisit, ea etiam omnino præstiturum, & suis promißis staturum; deinde, ut in tentationibus, quæ Christi præceptis parêre volenti multæ & gravißimæ accidunt, perpetuò persuasi simus, nullam prorsus iniquitatem ex ipsius Dei parte eße, quòd ita nos affligi sinat.

Interrog:

Quid verò respondes de sapientia?

Respon:

Nimirum ideo necesse eße, ut credamus, Deum summam & absolutam rerum omnium scientiam ac notitiam habere, ne quidquam dubitemus, quin ipsum cor nostrum, ex quo potißimum nostra obedientia æstimanda est, illi notißimum perpetuò sit. Nihil enim alioqui hominis corde abstrusius & cognitu difficilius.

Interrog:

Quid deniq; de potentia dicis?

Respon:

Id quidem omnibus est in promptu. Quis enim sibi persuaserit Deum, ut primum ejus rei auctorem, nobis vitam æternam dare posse, nisi simul crediderit, ejus facultatem, ea quæ velit, faciendi, nullis limitibus esse

bus esse circumscriptam? Quis ea ingentia mala subiret, quæ Deo per Christum obedientibus subeunda sunt, nisi persuasissimum haberet: omnia esse in ipsius Dei manu, nec sine ejus nutu & voluntate ista accidere posse, nihilq; istorum, aut quidvis aliud, sive in cælo, sive in terra, esse, quod ullam vim habeat impediendi, quominus Deus ea præstare possit, quæ promisit, & ab eo expectamus?

Interrog:

An non necesse est præterea, ut de Dei natura sive essentia id sciamus, utrùm scilicet in isto ipso uno Deo sint nec ne plures personæ, & quænam sint istæ?

Respon:

Interrogatio hæc tua implicat contradictionem.

Interrog:

Quomodo verò?

Respon:

Nimirum, quatenus in ea simul affirmatur Deum esse unum, simul dubitatur, ne non sit unus.

Interr:

Sed an fortasse ignoras, aliud esse essentiam seu naturam, & aliud personam? an non intelligis interrogationem meam unum quidem Deum esse affirmare, essentiæ ratione, dubitare verò, an non sit unus, respectu personæ?

Respon:

Essentia, quæ aliud reipsa est a persona, non est ea, quæ numero est essentia, & prima essentia seu substantia vocatur, sed ea, quæ est essentia specie, & se-

cunda eſſentia ſeu ſubſtantia nominatur. Iam Dei eſſentia eſt una numero, non autem ſpecie, nec quicquam habet Deus cum ſecunda illa eſſentia commune, ſed tantùm cum prima, quæ ubi eſt intellectu prædita, idem prorſus eſt cum perſona.

Interrog:

Quid igitur concludis?

Reſpon:

Nempe id, quod per te ipſe jam intelligere potes, videlicet,[f] cum Dei eſſentia ſit una numero, neceſſe eſſe, ut una etiam numero ſit in Deo perſona, & nullo pacto plures. nam ſi plures divinæ perſonæ eſſent, plures quoque divinas eſſentias eſſe oporteret.

f Deut: 6. 4.

Interrog:

Eſtne neceſſarium iſta ſcire aut credere?

Reſpon:

Eſt quidem neceſſarium, ſi quis veritatem planè noſſe aut credere velit. Sed ad vitam æternam conſequendam non crediderim eſſe omnino neceſſarium.

Interrog:

Cur ita ſtatuis?

Reſpon:

Quia non omnis veritas, etiam in iis, quæ ad ipſã eſſentiam Dei pertinent, ejusmodi eſt, ut ſine illius cognitione ipſius Dei per Chriſtum nobis patefacta voluntas cognoſci nequeat, aut illi, ut par eſt, obediri. Et ſane, ut voluntas iſta cognoſcatur, illiq; obediatur haud neceſſarium eſt ſcire aut credere veritatem hanc, licèt certiſſimam, in Deo videlicet plures una perſo-

personas non esse; modò alioqui credas, Deum unum tantùm esse. Quamvis enim istorum duorum utrumvis ex altero necessariò ac manifestissimè consequatur; jam diu tamen fuerunt pleriq; Christiani nominis homines, hodieq; sunt adeò hac in re dementati, ut sibi persuadeant, Deum omnino unum tantùm esse, & tamen interim credant, tres esse in Deo personas, quarum quælibet sit ille idem unus Deus, quo nihil vel absurdius, vel impossibilius, vel deniq; divinis ipsis testimoniis repugnantius ne excogitari quidem potest.

Interrog:

Quid igitur ipse statuis de Christo Dei filio, quem isti volunt esse alteram ex istis tribus personis, unumq; & eundem numero Deum cum patre suo?

Respon:

De hoc respondebo tibi, ubi separatim de ipsius Christi essentia nobis agendum erit. Satis est hoc in loco, te intelligere, me statuere sententiam istam de Christo nullo pacto veram esse posse.

Interrog:

Verùm quid, quæso, saltem de spiritu sancto nunc mihi dicis, de quo isti similiter affirmant, eum esse divinam personam, nempe tertiam, & unum atque eundem numero Deum cum patre & filio? Quid ipse cum istud nullo pacto admittas, de eo statuendum censes?

Respon:

Nempe, illum non esse personam aliquam a Deo.

cujus

cujus est spiritus, distinctam, sed tantummodo (ut nomen ipsum Spiritus *quod flatum & afflationem, ut sic loquar, significat, docere potest) ipsius Dei vim & efficaciam quandam, id est, eam, quæ secum sanctitatem aliquam afferat.*

Interrog:

Sunt ne testimonia aliqua divina, ex quibus præter ipsius nominis significationem, confirmari possit, spiritum sanctum esse vim quamdam atque efficaciam Dei?

Respon:

Sunt; ut illud apud Lucam capit: ultimo, quoadusque induamini virtute ex alto. *Apertissimum enim est, ibi* virtutis ex alto *nomine intelligi spiritũ sanctum, quo futurũ erat, ut Apostoli paullo post donarentur. Est autem, sine dubio, Virtus ex alto idem, quod virtus Altissimi; & propterea nihil etiam dubitari potest, quin apud eundem Lucam cap: 1. Virtus Altissimi similiter spiritum sanctum significet, vel potiùs proximè antea nominatum, quid sit declaret. ut quidem non pauci viri doctissimi censuerunt.*

Interrog:

Qua ratione igitur sacra illa testimonia interpretaris, in quibus Spiritui sancto ea tribuuntur, quæ sunt propria personarum, & simul uni tantùm Deo conveniunt?

Respon:

g 1. Cor: 15. 4, &c. g *Sæpe in ipsis sacris litteris quibusdam rebus ea tribu-*

tribuuntur, quæ sunt propria personarum, nec tamen res istæ sunt personæ; & cum Spiritus sanctus Dei vis sit atque efficacia, quemadmodum id ei meritò tribuitur, quod ipsius Dei est proprium; sic sæpissimè fit, ut spiritus sancti nomine, aliud nihil, quàm ipse Deus, quatenus vim istam atque efficaciam exerit, intelligatur.

Gal: 3. 8. Iac: 3. 17. Rom: 17. 8. &c. Ioh: 3. 8.

Interrog:

An non putas, istud nosse, quod & affirmas & demonstras, sicut videlicet Dei essentia una est numero, sic unam tantùm esse Dei personam, quamvis id planè necessarium ad æternam salutem consequendam esse non censeas, magni tamen faciendum esse?

Respon:

Immo maximi, adeò, ut nullo pacto illos excusandos censeam, qui huic veritati obstinatè repugnant, quivé illius cognitionem adepti, eam profiteri non audent, &, si ad eam rem sint apti, aliis eam persuadere, ubi occasio sese offerat, non curant. Nam non solùm de Dei Domini nostri Iesu Christi patris gloria hic agitur, quæ omnibus rebus perpetuò anteferri debet, sed etiam de salutis nostræ per Christum ratione exactè percipienda, quod ad salutem ipsam consequendam maximum nobis adjumentum afferre potest.

Interrog:

Est ne aliquid ampliùs, quod nos de Dei essentia cognoscere sit necesse, præter illa, quæ hactenus a te exposita sunt?

Resp:

Respon:

Non est. Et hæc ipsa, ut dictum fuit, non per se, sed quatenus sine illorum cognitione seu persuasione, divinæ voluntati per Christum patefactæ obediri nequit, cognitu nobis sunt necessaria.

Interrog:

An non Dei bonitas ad ipsius Dei eßentiam pertinet? An non Deum bonum esse ut cognoscamus necesse est?

Respon:

Dei bonitas quatenus ad ipsius essentiam pertinet, vel includitur tota in rectitudine & æquitate, de qua (ut pote quæ cognitu nobis est neceßaria) sub nomine Iustitiæ jam dictum est. vel si velimus, sub ea comprehendi quoq; beneficam naturam quæ in Deo sit, seu beneficentiam naturalem a voluntaria distinctam, dico ad Dei præcepta, per Christum nobis data, servanda, nihil neceße esse, ut beneficentiam aliquam Dei naturalem cognoscamus, sed satis esse voluntariam agnoscere. qua minimè agnita, fateor neminem præcepta ista servare posse: & quidem voluntariam beneficentiam bonitatis nomen præcipuè declarat, Et sic dici potest Dei bonitatem etiam præter rectitudinem & æquitatem nobis cognitu planè neceßariam esse; sed tamen non quatenus ad ipsius Dei essentiam, sed quatenus ad voluntatem pertinet.

Interrog:

DE VOLUNTATE DEI.

Iam igitur, quænam de ipsa Dei voluntate cognitu nobis neceßaria esse statuis?

Respon:

Quæ pertinent ad voluntatem divinam, & nobis cognitu sunt necessaria, sunt duplicis generis. Nam *partim sunt, quædam ipsius operationes, quarum omnes & singuli homines semper fuerunt participes. Partim verò vel operationes sunt, vel præcepta, vel deniq; decreta, quæ ad eos proprie spectant, qui vitam æternam sint adepturi.*

Interrog:

Quænam sunt istæ voluntariæ Dei operationes, quarum omnes & singuli homines participes semper fuerint?

Respon:

Hæ tres. [h] *Mundi, sive cæli terræq; creatio;* [i] *de singulis hominibus cura & providentia,* [k] *& remuneratio eorum, qui ipsum quærunt, id est ipsi obtemperant.* h Gen: 1. i Gen: 18. 25. k Heb: 11. 6.

Interrog:

Necessariumné igitur statuis homini, qui velit Dei per Christum patefactæ voluntati obtemperare, sibi persuadere, ab ipso Deo creatum fuisse mundum?

Respon:

Omnino. *idq; duplici de caussa. Una est, eaq; potior, quia Deus hoc ipsum vult, & a nobis requirit. ob hanc enim caussam & ipse Deus, & divini homines tam sæpe, tamq; disertè, a Deo cælum terramq; & omnia quæ in eis sunt, creata fuisse testantur. Altera quia, nisi id nobis persuadeamus nihil erit, cur credamus, Deum singulorum hominum curam gerere,*

quod

quod tamen ut firmiter credat, quemadmodum nos jam statuimus, sic nemo non videt pernecessarium illi esse, qui ipse Deo obedire velit.

Interrog:

Hoc adeò apertum est, & ejus caußa tam manifesta, ut de ea non sim te interrogaturus, sicut nec etiam de caussa, cur Deo obedire volenti necesse sit credere, eum esse remuneratorem illorum qui ipsum quærunt. nam ea similiter satis unicuiq; per se patet. Sed quænam illa sunt ad voluntatem Dei pertinentia, quorum cognitio nobis sit neceßaria, non omnibus hominibus communia?

Respon:

Hæc quia ad Christi non minùs, quàm ad Dei cognitionem pertinent, neceße est, ut si de eis loqui velimus, jam de ipso Christo cognoscendo agamus.

Interrog:

DE COGNITIONE CHRISTI. *Rectè mones. Primùm igitur, quid censes de Christi natura sive essentia nobis cognitu esse necessarium?*

Respon:

Id, ut antea dixi, sine cujus cognitione voluntas Dei erga nos per ipsum Christum patefacta, a nobis vel sciri, vel servari nequeat.

Interrog:

Quid igitur ex iis, quæ ad Christi naturam sive eßentiam pertinent, ejusmodi esse censes?

Respon:

Vix quidquam. Nam quædam, quæ ad ipsius Christi per-

sti personam alioqui pertinent, & nobis omnino ob prædictam caussam cognita eße debent, non naturalia illi sunt, sed a Deo postmodum ipsi data & concessa, & sic ad Dei voluntatem sunt referenda; & quidem ad primam quam fecimus ejus partem, id est ad Dei operationes.

Interrog:

Quæ nam sunt ista?

Respon:

[l] Divinum imperium, quod in nos habet, [m] & suprema illa majestas, qua quidquid usquam est, aut excogitari potest, † præter unam tantùm ipsius Dei majestatem longè excellit. Hæc enim Christo haud naturalia eße, sed a Deo patre illi data fuisse, ipsumque ea per & propter mortem atq; obedientiam & resurrectionem suam adeptum esse, apertissimè scriptura testatur.

l Rom: 14. 9. m Ephes: 1. 20. &c. † 1 Cor: 15. 27. Phil: 2. 8, & 9. Heb: 2. 9.

Interrog:

Cur verò hæc de Christo cognoscere omnino debemus? aut quid hæc pertinent ad Christum?

Respon:

Propterea pertinent, Quia, [n] ut Christum divino cultu afficiamus vult Deus; ejus generis inquam cultu cujus is est, quem ipsi Deo exhibere debemus. qua de re explicatius postmodum agendum nobis erit.

n Ioh: 5. 23. Psal: 45. 12. Heb: 1. 6. Philip: 2. 10.

Interrog:

Quid de ipsa tamen Christi eßentia seu natura statuis?

DE NATURA CHRISTI.

Respon:

o Rom: 5. 15. *De Christi eßentia ita statuo illum eße* [o] *hominem,* [p] *in virginis utero & sic sine viri ope, divini*
p Matth: 1. 20. & 23. Luc: 1. 35. *spiritus vi conceptum ac formatum, indeq́; genitum,*
q 2 Cor: 13. 4. [q] *primùm quidem patibilem ac mortalem, donec scilicet munus sibi a Deo demandatum hîc in terris obivit;*
r Rom: 6. 9. [r] *deinde verò postquam in cælum ascendit, impatibilem & immortalem factum.*

Interrog:

Cur ea explicans quæ ad Christi naturam spectant, nullam mentionem omnium potissimæ rei fecisti, quòd scilicet sit filius Dei, & quidem [s] *proprius & * [t] *unigenitus, ut scriptura testatur?*

s Rom: 8. 32. t Ioh: 1. 14, & 18.

Respon:

Quatenus hoc, quòd Christus sit Dei filius proprius & unigenitus, ad ipsius Christi naturam referri potest, id est a me explicatiùs dictum, quàm si ista ipsa verba protulissem.

Interrog:

Rogo te, ut mihi ista explanatiùs dicas. Quid enim primùm sibi vult, quod innuis, hoc quòd Christus Dei filius sit proprius & unigenitus non omnino ad ejus naturam pertinere?

Respon:

Dicam. Divina ista Christi filiatio, eatenus tantùm ad ejus naturam aliquo modo referri potest, quatenus id respicit, quòd Christus divini spiritus vi, sine viri ope in virginis utero conceptus & formatus
u Luc: 1. 35. *fuit. nam* [u] *hujusce rei caußâ eum Dei filium vocatum iri, ipsius Dei angelus ipsimet virgini, ex qua natus*

natus est, prædixit; & quidem consequenter Dei filium proprium & unigenitum; cum nemo alius hac ratione & ab ipso primo ortu Dei filius umquam extiterit. Cum igitur naturam sive eßentiam Christi explicans dixi modum quo sit ortus, apertiùs, quòd, ista ipsius divina filiatione comprehensum huc pertinere poßit, exposui, quàm si disertè dixißem, illum esse proprium atq; unigenitum Dei filium. nam hoc aliud potissimùm significat, quod nec ad ipsius Christi eßentiam pertinet, nec ab ea proficiscitur. Quamquam præterea istud ipsum, quòd Christus ea ratione, qua dixi, conceptus ac formatus fuerit, & proprii atq; unigeniti filii Dei appellatione continetur, propriè loquendo, ad ipsius Christi eßentiam referri non debet; alioqui sequeretur, quia alii homines longè diversa ratione concepti ac formati sunt, diversam quoq; ipsorum, & Christi hominis naturam esse, & aliam eße humanam Christi naturam, aliam nostram.

Interrog:

Hac longiore reſponsione tua satisfecisti aliis interrogationibus quibusdam, quas facere paratus eram; iis igitur omissis, interrogo te, quid illud sit, quod potissimùm significari dixisti, cum Christus proprius & unigenitus Dei filius in sanctis litteris esse dicitur?

Respon:

Nempe, eum revera illum esse quem ipsum ejus nomen indicat, id est, Christum. Quamquam ubi

Christus filius Dei appellatur, numquam fortassis simplex ipsum Christi nomen subjecti loco habetur. sed cum nomine Iesu conjunctum. † simplex verò nomen Iesus aliquando habetur.

† Act: 3. 13. 1Thess: 1. 10. Heb: 4. 14.

Interrog:

Cur istud fit?

Respon:

Ob id videlicet, quòd [x] Iesus est nomen proprium illius, & quamvis [y] illi idcirco divinitus impositum, quia servator populi sui futurus erat, ad ipsum tamen hominem simpliciter significandum perpetuò usurpatum. At Christus est nomen quod ipsius hominis præcipuam excellentiam & præstantiam declarat a Deo in ipsum profectam; num subaudienda est ubiq; vox Dei, ac si disertè scriptum esset, Christus Dei.

x Matt: 1. 21. y Ibid.

Interrog:

Quænám præstantia ista est?

Respon:

Regem esse populi Dei. [z] Quia enim reges divina ordinatione in populo constituti, eadem divina ordinatione ungebantur, idcirco Christi nomine quod propriè unctum significat sunt appellati. & quidem ipsius Dei uncti, seu Christi dicti.

z 1. Sam: 8, 9, & 10.

Interrog:

Quæ igitur est tanta ista Iesu Christi, ipso Christi nomine indicata præstantia, adeò ut ipsa Christi appellatione proprii atq; unigeniti filii Dei appellationem contineri velis, si alii quoq; , impii aliquando

& non

& non secus ac vulgares quiq; homines mortis mancipia, Christi sunt nominati?

Respon:

Nomen istud, quod illis aliquo modo conveniebat, Iesu Christo maximè propriè atq; absolutè convenit, & idcirco in ipso id significat, quod in illis non significabat.

Interrog:

Quomodo ista intelligis?

Respon:

Intelligo, Iesum Christum maximè propriè, maximeq́; verè atq; absolutè Dei populi regem esse. cum ratione regni, tum verò ratione ipsius populi; id quod illi non fuerunt.

Interrog:

Quam ob caussam? Cur verò non erat illorum regnum absolutum regnum?

Respon:

Quia absolutum regnum requirit absolutam potestatem, quam nemo terrenus rex, ut illi erant, in suos subditos, & in ea, quæ ad illos spectant, habere potest. Quot subditi manus sui regis effugiunt, qui eos punire vellet? quot mala ipsi regi a suis subditis impendent, quæ sæpiùs vitare nequit? quot incommoda vel avertere vel auferre a suis subditis terreni reges omnino vellent, quæ non possunt? quot beneficiis eos afficere, quæ non sunt in ipsorum potestate? & ne plura dicam, nullam habent terreni reges in suorum subditorum voluntatem & animum potesta-

 tem,

tem, quæ tamen in homine pluris sunt, quàm ipsa externa facta. Atqui hæc omnia quæ terrenis regibus desunt Iesus Christus habet.

Interrog:

Cur non erat populus ille Israelis absolutè Dei populus?

Respon:

Quia Deus pro suis absolutè non agnoscit, nisi pios & justos, seq; timentes. Atqui in populo illo Israelis innumerabiles perpetuò fuerunt vel impii, vel injusti homines & Dei legem parum curantes.

Interrog:

Cur tamen is populus, est Dei populus, in sacris litteris dictus?

Respon:

a Psal: 147. 19, & 20. Nempe ob id,[a] quòd Deus illum peculiariter elegerat, cui apertè & manifestè suam voluntatem suaq; judicia patefaceret.

Interrog:

Quid igitur hinc concludis?

Respon:

Id quod antea attigi; nempe reges Israelitici populi cum nec ipsi plenam & absolutam, id est, ipsorum voluntati parem, potestatem in eum populum exercere possent, nec is populus verus Dei populus esset, quamvis Christi, id est, uncti Dei fuerint appellati, non tamen propriè atq; absolutè tales fuisse, & propterea appellatione ista non fuisse in illis id significatum, quod significat, Dei proprium & unigenitum

nitum filium esse, quemadmodum in Iesu Christo significatur.

Interrog:

Conveniebatne illis tamen interea aliqua ratione filiorum Dei nomen, propter id regnum, quod in Israeliticum populum habebant?

Respon:

Omnino. Divino siquidem testimonio vel[b] ii qui ex Dei decreto, aliquo modo judicia in Dei populo exercent, filii Altissimi nominantur & sunt. Cum igitur Christus Iesus maximè propria & singularissima ratione, Deo sic statuente, non solùm regnet, sed plenissimam & absolutissimam potestatem in eum, qui verus & proprius Dei populus est, solus habeat; & quidem ita solus, ut nec ante ipsum alius eam habuerit, nec post habiturus sit ullus; meritò, ob ista, non modò Dei filius, sed proprius etiam & unigenitus Dei filius & nominatur, & est.

b Psal: 82. 6. Ioh: 10. 35.

Interrog:

Quid igitur censes de eo, quod vulgò hactenus traditum est, Christum Dei filium proprium & unigenitum esse, quia ex ipsius Dei substantia sit generatus, nec ullus alius præter ipsum?

Respon:

Censeo, istud merum esse humanum commentum, id est, nec sacris litteris ullo pacto consentaneum, quæ istius ex ipsius Dei substantia generationis nullam prorsus mentionem faciunt, & ipsi sanæ rationi penitus repugnans, quæ nullo modo patitur, ut

Deus animalium corruptibilium more ex sua ipsius substantia generet, ut vel unica illa numero Dei essentia vel dividatur, vel multiplicetur, vel unica numero & integra manens, pluribus fiat communis. Adde, quòd ipsa scriptura propriam & unicam Christi divinam filiationem apertè ita explicat, ut nos & modò diximus, & paullo ante, cum de ipsius Christi in utero virginis conceptione loqueremur, docuimus; & nominatim e pro eodem accipit Iesum esse Christum, & Iesum esse Dei filium, illum, videlicet proprium atq; unicum. Hinc enim factum est, ut quia Iesus rex populi Dei & sic Christus perfectè & absolutè non fuit, nisi postquam a mortuis resurrexit, per ipsam resurrectionem dicatur constitutus fuisse Dei filius, & tunc a Deo genitus cum illum Deus a mortuis excitavit, Roman: 1. v. 4. Actor: 13. v. 33. In loco enim ad Romanos est verbum ὁρισθέντος, quod definitum seu constitutum propriè significat.

e Matth: 16. 16. Mar: 8. 29. Luc: 9. 20. Matth: 26. 63. Mar: 14. 61. Luc: 22. 67. & 69. Joh: 20. 31.

Interrog:

Sed quid dices, quòd Christus pluribus in locis Deus disertè appellatur? An non hoc indicat, ipsum ex Dei substantia esse genitum? An non hoc ad ipsius essentiam pertinet? hujus tu tamen rei hactenus nullam mentionem fecisti?

Respon:

Etiamsi ipsius Dei nominis, quo Christus insignitur, nullam expressam mentionem hactenus feci, rem tamen ipsam quæ tanto nomine Christi tributo continetur ac significatur, disertè commemoravi, atque ad

que ad ipsius Christi essentiam minimè pertinere apertè docui, & consequenter inde de generatione ejus ex ipsa Dei substantia nihil colligi posse, satis videor docuisse.

Interrog:

Quænám res ista est a te disertè commemorata?

Respon:

Nempe divinum ipsius Christi in nos imperium ac majestas, unde meritò & † Deus, & noster Deus esse dicitur. Dei siquidem nomen non substantiam sive essentiam ipsam illius, cui tribuitur significat, nec alicujus substantiæ sive essentiæ est revera proprium, sed est nomen, ut vocant, appellativum, quo in Hebraica lingua, cujus idiotismis referta sunt ipsa Novi Testamenti Græca scripta, significatur potentia, & inde potestas. & idcirco ii qui potentiâ, aut potestate aliqua sunt præditi, dii in sacris litteris vocantur; ita ut non modò angeli, † quorum robur & virtus major est, quàm hominum dominationem aliquam habentium, sed ipsi homines, qui munere aliquo cum potestate quadam conjuncto funguntur, dei nomine decorentur, adeò ut simpliciter atq; absolutè dii esse dicantur. De angelis testimonia habes Psal: 8, & 97. interprete præsertim scriptore epist: ad Hebr: cap: 1. & 2. De hominibus verò potestate aliqua præditis testantur hi loci Exo: 21. v. 6. & cap: 22. v. 8, & 28. utq; alia non pauca omittam, insigne est illud testimonium Psal: 82. Ego dixi dii estis, quippe quod ad hoc idem pro-

† Ioh: 1. 1. & ca: 20.28.

† 2. Pet. 2. ℣ 11.

bandum ab ipso Christo afferatur Ioh: 10. ubi interim non obscurè docet, se, quamvis ipse sibi non Dei, sed tantùm Filii Dei appellationem tribueret, propterea jure dici posse & esse deum, quòd Pater, nempe summus ille deorum Deus, ut Deut: 10. appellatur, ipsum sanctificaverit, & in mundum miserit.

Interrog:

Quid verò ista in mundum missio & sanctificatio significat?

Respon:

In mundum missio declarat munus inter homines obeundum Christo, quamvis in mundo jam existenti a Patre demandatum. Nam Christus ipse dixit † quemadmodum ipse a Patre in mundum missus fuisset, sic se discipulos suos in mundum misisse, qui tamen jam in mundo erant. Sanctificatio verò complectitur omnem spiritus sancti plenitudinem, omnemq; excellentiam ac sublimitatem, & a terrenis rebus separationem, quam ex Patris sui dono vel jam adeptus, vel jam adepturus Christus erat. Quare vides, quòd Christus sit Deus, id nihil habere commune cum sententia ista, quòd ex ipsa Dei substantia sit generatus; quæ sententia, quemadmodum, ut dixi, nullum testimonium in sacris litteris habet, sic ipsius Christi cognitionem, Deiq; admirabile in ipso ad divinum imperium evehendo opus vehementer obscurat.

† Ioh: 17. 18.

Interrog:

Quid istis tam multis tamen fiet, qui istam ex ipsius

psius Dei substantia Christi generationem mordicus tenent?

Respon:

Modò alioqui ipsi Christo obediant, & charitatem adversus eos exerceant, qui aliter sentiunt, nec præfractè illis eorumvé sententiæ sese opponant, censendum est, errorem istum illis ad æternam salutem consequendam impedimento non futurum.

Interrog:

An non præstaret tamen, illos in errore isto non versari?

Respon:

Præstaret omnino, non ob id solùm, quòd in errore aliquo esse (præsertim in divinis rebus) res mala per se est, sed multò etiam magis ob id, quòd error iste alios non paucos secumtrahere potest, & quidem quosdam perniciosos; ac nominatim, quòd maximo est impedimento ad humanæ, id est, nostræ naturæ in Christo exaltationem rectè percipiendam. quod & omnium divinorum operum, ut paullo ante attigi, præstantissimum est, & [d] ad fidem ac spem nostram in Deo collocandam, eamq; firmandam ac roborandam, aptissimum ac ferme necessarium. quippe in hunc ipsum finem ab ipso Deo patratum ac luculentissimè divinis oraculis testatum.

d 1. Pet: 1. 20. & 21. & cap. 3. 21, & 22. Heb: 4. 15. & 16.

Interrog:

Numquid humanæ naturæ in Christo exaltationem rectè percipere non prorsus necessarium esse statuis?

Resp:

Respon:

Eatenus rectam cognitionem istam prorsus necessariam esse statuo, quatenus quis sine illa non esset Christo Iesu divinum cultum exhibiturus, ob eam caussam, quam antea dixi; nimirum, quòd Deus, ut id a nobis fiat, omnino requirit. Vnde meritò conclusi, divinum Iesu Christi in nos imperium, divinamq; ipsius majestatem nobis cognitu omnino esse necessariam.

Interrog:

DE DIVINO IESV CHRISTI IMPERIO.

Quid divinum istud Iesu Christi imperium divinaq; majestas significat aut complectitur?

Respon:

Illud ipsum, quod Iesum esse Christum seu regem veri populi Dei, seu mavis proprium atq; unigenitum Dei filium, ut antea exposui. Ex quo consequitur, necessarium omnino esse, ut credamus, & agnoscamus, Iesum esse Christum, seu proprium atq; unigenitum Dei filium.

Interrog:

Sed quid tamen istud ejus divinum imperium nominatim complectitur?

Respon:

Propter id quod jam dictum est, nempe quòd hoc potestatem complectitur plenissimam & absolutissimam in verum Dei populum, hinc necessariò sequitur, eodem divino imperio contineri potestatem ac dominationem in omnes angelos & spiritus tam malos, quàm bonos.

Inter:

Interrog:

Cur in Angelos & spiritus bonos?

Respon:

Vt ipsorum operâ ac ministerio uti pro suo arbitratu possit ad, justos & pios Deumq; timentes (hi enim nec alii præter ipsos sunt (ut ante dixi) verus Dei populus) fovendos, tuendos, ac juvandos, & ad æternam felicitatem, ad quam contendunt, perducendos.

Interrog:

Cur verò in malos?

Respon:

Vt ipsorum conatibus, qui omnes huc tendunt, ut humanum genus perdant, sed potissimum ut pios, qui beatam immortalitatem sunt adepturi, penitus exterminent, obsistere eosq; reprimere perpetuò valeat, atq; etiam quandocumq; ipsi libuerit, eorum vi ac potestate, (ut sic dixerim) abuti ad eos homines vel puniendos, vel malo aliquo refrænandos, qui vel ipsius gloriæ, vel piorum hominum saluti, quantum in ipsis est, obsistunt, aliavé quapiam ratione, aut in ipsum aut in illos sunt injurii.

Interr:

Nonné ex eadem tua ratiocinatione sequitur, Iesum Christum in omnes homines plenum dominatum habere?

Respon:

Sine dubio; nec solùm in omnes homines, sed [c] præter ipsum unum Deum, prorsus in alia omnia, quemad- c 1. Cor. 15. 27.

admodum divina testimonia nos disertè docet. Quod tamen ut ipsa mea ratiocinatio requirit, intelligendum est, quatenus id ad ipsius Christi regnum quoquo modo pertinere potest, sive videlicet de ipsius Christi majestate, sive de piorum Deumq; per ipsum Christum timentium commodo, seu generatim, seu singulatim, aliqua & quidem vel minima ratione agatur.

Interrog:

An non inter ista omnia numeras mortem & infernum?

Respon:

Immo præcipuè. Finis enim ad quem, ut antea attigi, tendunt ii qui sunt verus Dei populus, quem Iesus Christus regit, est vita & beata immortalitas, quam illis conferendi, necesse est Christum plenissimam potestatem habere, alioqui ipsius in Dei populum potestas non modò non plenissima, sed nulla ferme, quod ad ipsorum bonum spectat, censenda esset. Atqui nisi Christus in mortem & infernum ipsum dominationem & imperium habeat, quonam pacto poterit istos immortales ac beatos efficere, quod fieri nequit, nisi e mortis potestate atq; inferni faucibus

f Apoc. 1. 18 eximantur? Propterea [f] ipsemet disertè ait, se claves inferni & mortis habere.

Interrog:

Ex eo quod rectè conclusisti, necessarium nobis esse credere, Iesum esse Christum, id est, regem populi Dei, an non hinc omnino consequitur, necessarium

rium similiter nobis esse, credere ipsum Iesum a mortuis resurrexisse?

Respon:

Sine dubio; cum alioqui apud omnes in confesso sit, eum mortuum fuisse. Quomodo enim credere possemus eum nūc esse regem populi Dei, nisi nobis persuasum esset eum in morte non mansisse? Certè [g] sine Christi a mortuis resurrectione inanem esse fidem nostram Paulus apostolus constanter affirmat. g 1. Cor:15. 14, &c.

Interrog:

An non præterea necesse est credere, illum ita a mortuis resurrexisse, ut non modò etiamnum vivat, sed jam numquam sit moriturus, morivé possit?

Respon:

Omnino; nec sine causa [h] id apertè scriptura commemorat. aliter enim in ipsam mortem dominatum habere non posset; quod tamen ut credamus, necesse nobis esse conclusi. h Rom:6.9.

Interrog:

Quid de exauditione precum, deq; non modo actionum sed cogitationum nostrarum cognitione statuis, an non his præditum Iesum Christū esse censes?

Respon:

Nihil hîc dubii esse potest. Quomodo enim sine his nos regere ac gubernare posset, & nostri curam habere? sine gubernatione autem & cura nullo pacto regnum consistere potest; præsertim verò Christi regnum, quod illi non est naturale, sed ipsi in hunc finem a Deo datum, ut pios regat ac gubernet eorumq; cu-

q; curam gerat, & consequenter, ut ipsius tamquam sui regis opem implorantibus sit præstò. Pietas porrò in ipso hominis corde potissimùm consistit; quare non modò regere, sed ne nosse quidem Christ° suos posset, si illi ipsorum corda penitus perspecta non essent. Ad-
i Apoc: 2. 23. de, quòd [i] ipse Christus disertis verbis testatus est, se esse eum qui renes & corda scrutetur.

Interrog:

Quid igitur censes de iis, qui ista Christo non tribuunt?

Respon:

Censeo, illos non esse Christianos, quippe qui re ipsa Christum non habeant, & Iesum esse Christum, licèt fortasse apertè verbis non audeant, re tamen ipsa omnino negent.

Interrog:

REFUTATIO SENTENTIÆ ARIANORUM DE CHRISTI ESSENTIA.

Antequam ulteriùs de Christo interrogando progrediar, succurrit nunc a te id exquirere, quod antea debuissem, quid videlicet de ea sententia statuas, quæ habet, Dei filium unigenitum, non quidem ex ipsius Dei substantia genitum esse, sed nihilominus tamen substantiâ (unâ exceptâ ipsius Dei substantiâ) omnium excellentissimâ constare, & ante omnia sæcula extitisse, ac demum suo, id est a Deo definito tempore, in utero virginis carnem assumpsisse?

Respon:

Ego verò, antequam respondeo, te monitum volo, me ex iis, quæ ad Christi seu filii Dei essentiam pertinent,

tinent, nihil magis nobis credendum ac cognoſcendum, eſſe ſtatuere, quàm, illum natum fuiſſe verum hominem. hæc enim ea res eſt, quæ omnium maximè ad ejus veſtigia inſequenda, ad ea quæ nobis promiſſis, credenda, adq; nobis perſuadendum illum noſtrarum in hoc mundo infirmitatum afflictionum miſereri, nos animat atq; inducit. Nunc ad interrogationem tuam venio, & dico, propterea ſententiam iſtam de Filio Dei, quam commemoraſti, valde improbandam eße, quòd ea non minùs, quàm illa altera de generatione ejus ex ipſa Dei ſubſtantia (id quod dicere antea oblitus fueram) hoc efficit, ut Dei filius ſeu Chriſtus non ſit verus homo, & nobis, peccato excepto, per omnia ſimilis, quod videlicet ad ipſam naturam attinet.

Interrog:

Sed unde iſtam Chriſti nobiſcum tantam ſimilitudinem probas?

Reſpon:

Non quidem ex eo loco, qui vulgò ad id probandum afferri ſolet, Heb: 4. v. 15. ibi enim agitur non de naturæ ſimilitudine, ſed tentationum; & ſenſus eorum verborum eſt, Chriſtum ſimiliter, atq; veris Chriſtianis evenire ſolet, afflictiones ac perpeſſiones expertum fuiſſe, cuiuscumq; tandem illæ ſint generis, idq; citra omne ipſius peccatum, quippe qui ab iſtis omnibus malis ne ad minimum quidem aliquid delinquendum umquam fuerit adductus. Non, inquam, ex loco iſto tantam naturæ Chriſti & noſtræ ſimilitudinem colligo, ſed ex universa ſcripturæ ſa-

cræ analogia, & ex aliquot singularibus locis, ubi illa pro re concessa sumitur. cuiusmodi est ille Cor. v:
1. Cor: 15. v. 13, & 16. 15. Si resurrectio mortuorum non est, nec Christus resurrexit. Nam si Christus, quod ad naturam suam attinet, aliquid haberet, quod cæteri homines non habent, idq; planè essentiale & humanâ ipsâ naturâ excellentius, nihil impediret, quominus ipse a mortuis resurgere potuerit, etiamsi nullus ex reliquis hominibus posset, nedum fideles ejus omnes, de quorum a mortuis resurrectioue eo in loco agitur.

Interrog:

Quomodo verò probas, Christum verum hominem non esse, si talis sit qualem isti volunt?

Respon:

Hac nimirum ratione, quòd nulla res quæ una sit, duas formas essentiales habere potest, seu duæ res diversæ esse; Iam enim non una, sed duæ res essent. Christus sive Dei filius, unus omnino est, & res tantùm una. Quare, si formam aliquam essentialem habet, quæ non sit esse hominem, quemadmodum istorum fert sententia; siquidem Dei filium perfectè jam extitisse contendunt, antequam esset homo, jam formam hanc essentialem, quæ est esse hominem, habere non potest; & sic verus homo esse nequit; sed necesse est, ut si quid tamen humanæ naturæ habet, quod postmodum adeptus sit, id non ad ipsius essentiam pertineat, sed tamquam vestis quædam sit, quam induerit; quemadmodum isti ipsi non raro loquuntur, asse-

tur, aſſerentes, Dei filium humanam naturam, ſive hominem induiſſe. & ita ipſimet ſatis declarant, ſe non cenſere, filium Dei eſſe hominem revera. Longè enim aliud eſt aliquid induere, & id revera eſſe. Et hinc ſanè factum eſt & fit, ut multi ex iis, qui ſtatuunt, Dei filium extitiſſe antequam ex Maria virgine naſceretur, ſed interim tamen, eum ex ipſa Dei ſubſtantia genitum eſſe negant, partim ſua ſponte, partim ſi vehementiùs urgeantur, non dubitent affirmare, illum non eſſe verum hominem, quemadmodum, videlicet, unusquiſq; noſtrum eſt.

Interrog:

Nonné hæc quæ modò adverſus iſtos diſputaſti, valent etiam adverſus eos, qui Chriſtum ex ipſius Dei eſſentia generatum dicunt?

Reſpon:

Valent omnino. eorumq́ opinionem non minùs quàm iſtorum prorſus convellunt; niſi quòd illi pertinaciores ſint, præſertim ii inter ipſos qui † prius ſentiunt, & ſtatuunt Chriſtum eandem ipſam numero cum Patre eſſentiam habere. quippe qui licèt convicti nulla ratione adduci poſſunt, ut fateantur ex ipſorum ſententia conſequi Chriſtum non eſſe verum hominem, ut nos ſumus; quod tamen iſti alii non modò fatentur tandem, ſed etiam, ut dixi, interdum ſponte affirmant.

† pejus non nulla in manu ſcripta habent.

Interrog:

Sed quomodo interim iſti tot ſacra teſtimonia interpretantur, in quibus Chriſtus diſertè homo ſeu filius hominis appellatur?

Respon:

Ajunt, vocem Hominis, seu filii hominis in locis istis non ita accipiendam esse, ut cum de nobis profertur, Christum enim seu Dei filium, hominem quidem esse, sed novum & cælestem, & ab eo diversum, qui de unoquoque nostrûm prædicatur. ad idq; comprobandum afferunt potissimùm ea, quæ Paulus 1. Cor: 15. de Christo scribit, inquiens, illum esse secundum & cælestem hominem, quem Adamo primo & terreno, & sic reliquis omnibus nobis opponit; non animadvertentes, ibi Paulum de Christo loqui, ut jam immortali facto & glorificato; quod vel ex eo constat, quod statim subjicit, nos quemadmodum portavimus imaginem hominis terreni, sic portaturos imaginem cælestis, id est, quemadmodum corpus habuimus & adhuc habemus planè illius simile, quod Adamus habuit, sic corpus habituros illius planè simile, quod nunc Christus habet, ut ex ejusdem apostoli verbis apertè colligitur, Philipp: 3. v. 21.

1. Cor: 15. v. 47, &c.

Interrog:

Sed si ex eo, quòd Christus seu Dei Filius fuisset reipsa, antequam in virginis utero conciperetur, omnino secuturũ esse vis, illum non esse verum hominẽ, adversus id, quod scriptura clarissimè docet, quomodo igitur interpretaris ea sacra testimonia, in quibus disertè habetur, per ipsum facta esse omnia, & sine ipso nihil esse factum, mundum per ipsum factum esse, & omnia per ipsum fuisse creata?

Ioh: 1. 3. 10.
Colos: 1. 16.

Respon:

Quod

Quod attinet ad primum testimoniū, quod habetur Ioh: 1. v: 3. Dictio universalis Omnia *non prorsus universaliter accipienda est, sed ad subjectam materiam restringenda, ut scilicet ea tantùm omnia complectatur, quæ ad Evangelium pertinent. est enim Evangelium ejus loci, & porrò totius illius scriptionis subjecta materia. Nihil enim frequentiùs in ipsius Novi testamenti scriptis, quàm ut vox Omnia, cum significatione eorum tantùm omnium, quæ ad subjectam materiam pertinent, usurpetur. ut unicuiq; concordantiarum (quem vocant) librum consulenti apertissimè constabit. Sed pro omnibus locis nunc satis sit ille, in quo de re agitur planè simili, immo cum hac, quam Iohannem intelligere non dubitamus, conjuncta, is est 2. Cor: 5. v: 17. ubi Paulus disertè ait, omnia nova fuisse facta. cum tamen certissimum sit, permulta non fuisse facta nova. nempe quia vox* Omnia, *ad illa restringenda & accommodanda est, de quibus ibi agitur, & ad subjectam materiam pertinent.*

Interrog:

Sed quid dices, quòd in loco isto apud Iohannem additur, sine Verbo, id est Dei filio, nibil esse factum? Videntur enim verba ista ideo omnino fuisse addita, ut sciremus, in proxima superiore sententia nulli restrictioni esse locum.

Respon:

Immo, cum certum esse videatur, mox sequentia verba, quod factum est *(quidquid nonnulli*

contra sentiant) cum additione ista conjungenda esse, & ipsius esse partem, ita ut sensus sit, nihil eorum quæ facta sunt sine verbo, id est Dei filio factum esse; dicendum potiùs videtur, voluisse Evangelistam cum ista addidit indicare, se de quibusdã numquam antea, & nova ac mirabili ratione factis loqui. nam ad docendum, simpliciter se loqui de iis, quæ sunt facta, nec semper fuerunt, satis habebat illa verba addere, & sine ipso factum est nihil. *Itaq; mysterio non videtur carere, quòd præterea addit,* quod factum est, *subaudi novum & mirabile, ad mundi ipsius statum pertinens. Sed hoc omisso, dico, propterea Evangelistam verba illa addidisse*, & sine ipso factum est nihil, *ut meliùs declararet, quod antea dixerat, Omnia per ipsum fuisse facta. quæ omnino videntur significare, Per ipsummet Verbum seu filium Dei omnia ista, quæ diximus, facta esse; cum tamen istius generis quædam & quidem maximi momenti, per ipsius apostolos sint facta, ut est gentium vocatio, & cerimoniarum legis Mosaicæ abolitio. quamquam enim ejusmodi res originem suam habeant a verbis & factis Christi, non tamen per ipsummet Christum, sed per ejus Apostolos ad effectum sunt perductæ; sed non sine ipso Christo, cujus virtute & auctoritate illi omnia fecerunt,*
Ioh: 15. 5. *quemadmodum ipse illis dixit*, Sine me nihil potestis facere, *ex quibus Christi verbis istorum Evangelistæ verborum sententia petenda est.*

Interrog:

k Ioh: 1. 10. *De eo verò quod* [k] *mundus per Dei filium sit factus,*

ctus, ut paullo post idem Iohannes testatur, quid ais?

Respon:

Dico, si vox Mundus, quæ ibi in uno & eodem versiculo ter repetitur, eodem ubique sensu prolata fuit, voce ista humanum genus significari, & figuratum, vel potius hebraicum loquendi modum agnosci debere in verbo factus est. Figuratè enim id fieri dici potest, quod conservatur, alioqui periturum, cuiq; vita datur. Scimus autem, [l] Dei filium, mundi, id est, humani generis Servatorem esse, & [m] ejusmodi esse panem, qui vitam det mundo. Hebræi porrò, cum verbis compositis careant, interdum simplicibus pro compositis utuntur, præsertim in eo sensu, quem particula re Latinis verbis addita efficit; unde factus est isto in loco idem significare potest, quod refectus est, seu denuo factus, id est, instauratus; perierat enim humanum genus, & Christus illud instauravit, id est æternæ morti adjudicato atq; obnoxio, æternam vitam attulit; & sic tacitè exprobrat mundo Iohannes quòd per Christum ab interitu vindicatus, cum tamen non agnoverit, sed spreverit atque rejecerit, cum statim subjicit, & mundus eum non cognovit. quæ verba nullam ejusmodi efficacem relationem ad superiora habebunt (quam tamen ut habeant requiri omnino videtur, eo posito quòd vox Mundi idem ubiq; significet) si factus est exponatur, primò creatus est. neq; enim etiamsi mundus per Christum primò creatus fuisset, id ullo modo constare ipsi mundo poterat, aut res erat, quam in eadem sui ipsius forma Chri-

I Ioh: 4.42.
1. Ioh: 4.14.
m Ioh: 6.33.

stus fecisset, in qua rejectus fuit, quemadmodum id erat, quòd mundum instaurasset.

Interrog:

Verùm quid dices, si quis neget, Mundi vocem, ubiq; in eundem sensum accipiendam in illis Evangelistæ verbis esse?

Respon:

Dicam, si istud non fiat, debere igitur ubiq; in diversum accipi. Nam quod alio sensu semel, alio verò bis accipiatur, nulla fortassis loquendi consuetudo permittit. Et primo quidem loco, ubi dicitur, Verbum, id est, Christum in mundo fuisse, vox Mundi, hunc mundum, id est hanc quasi hominum civitatem in terris significabit; cum verò subjicitur, mundum per ipsum esse factum, tunc Mundi nomine futurus mundus intelligetur, id est immortale illud sæculum, quod expectamus, quod per Christum, quatenus ad nos pertinet, factum est. quemadmodum futurum dicitur respectu nostri, quamvis jam ipsi Christo & angelis sit præsens. Tertio porrò loco, ubi dicitur mundus eum non cognovisse, Mundi nomen homines carnales & variis cupiditatibus implicitos, quales ferè mundus habet, declarabit, Hi enim Christum non norunt, eumq; rejiciunt.

Interrog:

Primæ & tertiæ significationis ex tribus istis voci Mundi abs te attributæ, testimonia in sacris litteris sunt satis frequentia, sed secundæ, ut scilicet hæc

vox

vox Mundi simpliciter prolata futurum mundum significet, quæ nam proferre poteris?

Respon:

Quamvis fortasse id facere necesse non habeam, modò mihi concedatur, Mundum, cum sæculum significat, duplicem esse, præsentem videlicet ac futurum; tamen duo proferam testimonia, alterum in quo vox voci Mundo æquipollens habetur, alterum verò in quo est ipsa vox Mundi. Vtraq; autem est in una Epistola ad Hebræos. & prius quidem cap: primo in illis verbis, & cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes angeli Dei. Nam orbis terræ, seu, ut in græco est, οἰκουμένης vocem idem pollere, quod vocem Mundi, nemo, arbitror, negaverit. Heb: 1. 6.

Interrog:

Verùm id quidem est; sed quid cogit de futuro mundo locum istum accipere?

Respon:

Tria omnino id facere cogunt; Loci ipsius sententia, Psalmi 97 unde ista verba citantur materia seu argumentum, & verba quæ paullo inferiùs in eadem epistola habentur.

Interrog:

Quænam est loci ipsius sententia ista, quæ id facere cogat?

Respon:

Ea nimirum, quæ omnibus est apertissima, tunc scilicet, cum Christus in eum terræ orbem sive mun-

dum introductus est, de quo ibi agitur, jussos fuisse omnes Dei angelos illum adorare. neque enim Dei angeli omnes jussi sunt Christum adorare, cum inintroductus est in hunc præsentem mundum, sed tum demum, cum in futurum mundum est introductus.

Interrog:

Qua ratione istud probas?

Respon:

Istius rei probatio omnibus in promptu esse videtur. Certum est enim, Christum in omnes Dei angelos imperium non habuisse, nec illos ei fuisse subjectos, supráve illos omnes eum fuiße evectum nisi post mortem crucis, immo postquam in cælum ascendit & in dextera Dei sedit; ut clarissimè constat ex his testimoniis Eph: 1. v. 20, &c; Philipp: 2. v. 8, &c; 1. Pet: 3. v. 22. quare nec etiam ante juberi potuerunt omnes angeli Dei illum adorare. Quid quod ex loco isto ad Philipp: apertissimum est, hujusce rei quòd ii ipsi omnes qui in cælo habitant, Christum adorare debeant, caußam fuisse ipsius supra omnes exaltationem, quam illum a Deo propter obedientiam suam usq; ad crucis mortem adeptum fuisse, ibidem disertissimè scriptum extat?

Interrog:

Iam quæ est ista Psal: 97. materia sive argumentum, unde orbis terræ seu Mundi appellatione cogamur in loco isto ad Heb: futurum mundum intelligere?

Respon:

Psalmi

Psalmi illius prophetica materia & argumentum est Christi regnum, ut omnes fatentur, id est, Christi in suum regnum ingressus, ejusq; recens possessio, quam necesse est, ut scriptor epistolæ ad Hebræos isto in loco per verba illa significet, cum introducit primogenitum in orbem terræ. *Atqui Christus, non cum in hunc præsentem mundum est introductus, sed quando in ipsum cælum est invectus, & sic in futurum nobis mundum introductus est, in regnum suum ingressus ejusq; possessionem adeptus fuit.* [n] *gloriam enim Christi, ejus perpessiones quas potissimùm cum jam ex hoc mundo egreßurus eßet, est expertus, antecedere debuerunt. &* [o] *propter passionem mortis fuit ipse gloria & honore coronatus.*

n Luc: 24. 26. 1. Pet: 1. 11. o Heb: 2. 9.

Interrog:

Verba verò ejusdem scriptoris ad Hebr: quæ istam orbis terræ interpretationem in loco, quem attulisti, recipere cogant, quænam sunt?

Respon:

Illa sunt, quæ leguntur infra proximo cap: Non enim angelis subjecit orbem terræ futurum, de quo loquimur. *Est enim in græco eadem vox* οἰκουμένη, *quæ in superiore loco habetur. Hæc igitur verba apertè docent, scriptorem illum divinum monere lectorem voluisse, se, cum de orbe terræ loquitur, futurum terræ orbem intelligere, nec aliter verba illa,* de quo loquimur, *accipi possunt, nisi ut respiciant ad ea, quæ ante dixerat; ante verò sui ipsius*

Heb: 2. 5.

ipsius verbis nec tacitè nec apertè, vel simpliciter orbis terræ, vel orbis terræ futuri ullam mentionem fecerat, nisi in loco isto quem attuli cap: primo v. 6, & paullo ante v. 2. in illis verbis, per quem fecit & sæcula *Quare necesse est fateri ex ipsius posterioribus istis verbis quæ cap: 2. extant, constare, illum vel in utroq; ex istis locis, quæ sunt cap: primo, vel saltem in propiore, præsertim cum in eo disertè habeatur Orbis terræ nomen, de futuro terrarum orbe loqui.*

Interrog:

Alter locus ubi voce ipsa Mundi apud eundem scriptorem futurum mundum significari dixisti, quinám is est?

Respon:

Heb: 10. 5. *Ea verba sunt, quæ leguntur cap: 10.* Ideo ingrediens mundum dicit, Hostiam & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi. *&c. Nam & locus, unde sumptum est testimonium istud,* Hostiam & oblationem *&c. & res ipsa docet, divinum istum scriptorem simplici Mundi appellatione futurum mundum eo in loco intellexisse. Locus quidem, unde testimonium istud sumptum fuit, est Psalmus 40. in quo apertè agitur de insigni aliqua liberatione Davidis e calamitate gravi, Deo id efficiente; quem hanc ob caussam David celebrat, eiq; novum canticũ se canere ait. & sic prophetico spiritu, Christi Iesu, cujus typum David gerebat, liberatio aliqua insignis ibi prædicitur; quæ alia esse non potest, quàm ea, cu-*

ea, cujus meminit Petrus apostolus Act: 2., cum scilicet Deus eum excitavit solutis doloribus mortis, & anima ejus in inferno minimè relictâ, eumq́; suâ dexterâ exaltavit, & sic ipse Christus in beatæ immortalitatis possessionem est ingressus; quod nimirũ scriptor ille divinus verbis illis expressit, ingrediens in mundum. *Est enim beatæ immortalitatis possessio mundus ille nobis futurus. Iam quod ad rem ipsã attinet, certum est, Christum non simul atq; præsentem hunc mundum est ingressus, sed postmodum, hostias & oblationes illas taurorum & hircorum, &c. jam Deo non placere declarasse, in earumq́; locum sui ipsius corporis æternam hostiam & oblationem substituisse, id est, tunc, cum ipse in cælum post mortem suam est ingressus. ab eo enim tempore, nec sanè priùs, & sacrificia illa antiqua sunt abolita, & corporis Christi sacrificium perfectum est. quippe cum* p *Christus seipsum in cælo Deo pro nobis obtulerit, adeòq; perpetuo offerat,* q *nec ante fuerit sacerdos & pontifex noster in æternum constitutus, quàm in ipsum cælum ingressus fuerit ibi perpetuò mansurus; quemadmodum ex compluribus locis ejusdem epistolæ ad Hebræos apertè colligitur.*

Act: 2.24, & 31, & 33.

p Heb: 8. 2. &c; & 9.24.

q Heb: 9.20; & 7. 26; & 5. 9, & 10.

Interrog:

Quomodo igitur interpretaris verba illa corpus autem aptasti mihi? *namque ea videntur omnino docere, locum accipiendum esse pro eo tempore, quo primùm Christus seu Dei filius corpus habere cœpit, & simul ostendere Dei filium aliquando corpus non habuisse, quippe cui appositum seu conjunctum corpus fu-*

pus fuerit, & sic jam revera extitisse, antequam homo esset. quod cum iis manifestè pugnat, quæ antea hac de re disputasti.

Respon:

Si verbum aptasti, quod in loco isto legitur, significaret apposuisti, seu conjunxisti, ut quidem potest, vera ista essent, quæ dicis; sed non habet hoc verbum eo in loco significationem istam. idem enim ibi significat quod aptè concinnasti, cõposuisti, parasti; quemadmodum sine dubio significare potest. nam græcum verbum, quod aptasti fuit redditum est κατηρτίσω, quod apposuisti seu conjunxisti reddi nequit, sed vel istam alteram quam dixi aptadi verbi significationem habet, vel idem declarat, quod absolvisti seu perfecisti.

Interrog:

Quis igitur erit istius loci sensus?

Respon:

Nempe, Deum, Christi in cælum ad beatam immortalitatem possidendam ingredientis corpus aptè concinnasse, seu mavis perfecisse, id est natura immortali donasse, ut sic, rejectis illis legalibus temporariisq; sacerdotibus ac victimis, jam ipse Christus † non legis seu litteræ, sed divini spiritus vi, & sacerdos & victima æterna esse posset. Nam aptasti mihi corpus pro eo quod est, aptasti meum corpus, usitatissime dici nemo est qui nesciat. Adde quod in ipso Psal: 40. secundum hebraicam veritatem legitur aures perfodisti mihi. quod sine dubio idem est,

† Heb: 7. 16. & 28, & cap: 9. 14.

est, quod aures meas perfodisti. *Verùm jam tempus est, ut tibi ad id respondeam, quod de Christo seu Dei filio Paulus Apostolus dixit, per ipsum creatâ fuisse omnia,*

Interrog:

Rectè quidem. Verumtamen dic mihi antea, quid intelligis in eadem epistola ad Hebræos significare id, quod ipse non ita multò ante commemorasti, per Dei filium facta ab ipso Deo esse sæcula? sæculorum siquidem nomine mundum hunc apud scriptorem istũ significari indicat locus ille, ubi ait, Fide intelligimus aptata esse sæcula *&c.* Heb: 1. 2. Heb: 11. 3.

Respon:

Ne de isto posteriore, quem citas, loco nunc quidquam disputem (non enim desunt qui ibi sæculorum nomine futurum mundum significari contendunt) dico, cum duo isti loci, is, inquam, cujus explicationẽ meam quæris, & iste quem citas, tam longo intervallo sint inter se disjuncti, nec ullam inter utrumq; relationem esse appareat, nihil cogere aut suadere, ut utrobique sæculorum *vocem in eundem sensum accipiamus, nec, etiamsi constaret, in altero ex illis, ea voce præsentem hunc mundum significatum fuisse, inde concludi posse, eodem sensu in altero quoque eam fuisse prolatam. præsertim, cum certissimum sit, eius vocis etiã alium esse usum, eumq; ad ipsam vocẽ magis accommodatum.* Nemo enim *negaverit* sæculorum *nomine ipsam æternitatem significari. Nam quid est* in sæcula [r] *quod non rarò ita simpliciter* r Mat: 6. 13.

citer in sacris ipsius novi fœderis litteris legitur, ali-
Rom: 1. 25. ud quàm in omnem æternitatem? An non hæc
9. 5. 11. 36. significatio Æternitatis voci græcæ τῶν αἰώνιων. pro
16. 17. qua latinè habemus sæcula, multò magis accommo-
2. Cor: 11. 31. data est, quàm significatio Mundi huius præsentis.
Heb: 13. 8.

Interrog:

Estné aliud quod suadeat, non solum posse, sed etiam debere, ubi legimus Deum per filium sæcula fecisse, sæculorum appellatione, aliud quàm præsentem hunc mundum significatum fuisse intelligi?

Respon:

Est. Nam in eo loco, qui est in initio epistolæ istius ad Hebræos, apertè de Dei filio jam patefacto, & post prophetas ultimis diebus exhibito, est sermo, & consequenter non de alio Dei filio, quàm de homine illo Iesu Nazaræno; quem etiam ante ostendimus esse unigenitum ac proprium Dei filium, nec ullum alium præter vel ante ipsum, per quem nullo pacto hic mundus fieri potuit, qui aliquot annorum millibus ante ipsum creatus fuerat; quare necesse est, ut in sæculorum voce interpretanda, alteram, quam diximus, æternitatis significationem sequamur, ibíq; id dici intelligamus, quod & verissimum est, & alioqui etiam testatissimum, per Dei scilicet filium nobis con-
f 2. Pet: 3. 13. ditam fuisse æternitatem, seu [f] futura illa sæcula, quæ ex ipsius Dei promisso expectamus.

Interrog:

Iam quod ad locum istum attinet satis habeo. quid igitur nunc ais de omnibus rebus per Christum creatis?

Respon-

Respon:

Duo sunt omnino loci, in quibus disertè sit scriptum, omnia per Christum fuisse creata, & alter quidem in epistola ad Ephe: cap: 3.9. alter verò in epistola ad Coloß: ca: 1.16. prior autem locus in græcis tantùm codicibus habetur; nam in Latinis & Syriacis non leguntur verba illa per Iesum Christum. *quod ad priorem igitur istum locum attinet, dico, ex eo ipso satis apertè intelligi poße, in hac enunciatione, quòd omnia per Christum sint creata, nec vocem* Omnia *universè prorsus accipiendam eße, nec verbum creandi primam, sed secundam quandam creationem, id est, reformationem significare. Est enim ibi sermo de mysterio illo in Deo ab æterno abscondito, cujus quæ eßet communio, Paulus apostolus in lucem proferendi munus habebat, quò nihil pertinet omnium prorsus rerum prima creatio, sed tantùm omnium quarumdam reformatio, qualis illa est Gentium & Iudæorum, qui unus tantùm populus per Iesum Christum sunt facti, unicâ eâq; novâ atq; omnibus tum charitatis lege lata, tum vitæ æternæ promißione facta. qua de re ibi nominatim agebatur, quæq; & [t] paullo ante Christi mysterium appellata fuerat, & [u] alibi mysterium esse dicitur æternis temporibus tacitum. Sensus igitur loci est, omnia quæ ad divinum cultum & religionem pertinent, reformata a Deo per Christum fuisse, quemadmodum, ut antea monuimus, idem apostolus alibi ait, [x] omnia facta esse nova, nempe per Christum.*

t Ephes: 3.4. &c.
u Rom: 16, 25
x 2 Cor: 5, 17

Interrog:

Quomodo verò alterum testimonium interpretaberis, ubi non modò universè dicitur, omnia per Dei filium creata fuisse, sed disertè additur, quæ in cælis, & quæ in terra, visibilia, & invisibilia?

Respon:

y Coloss: 1. *Eodem in loco paullo inferiùs legitur,* y *per Christi crucis sanguinem pacificata fuisse sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt. & tamen certum est, plurimas, immo plerasque res, quæ in terris & in cælis sunt, istius pacificationis, quæ, Christi crucis sanguine interveniente, facta est, nullo modo esse aut fuisse participes; ex quo apparet in verbis, de quibus agimus, additionem istam,* quæ in cælis & quæ in terra, *& consequenter id, quod ad majorem eius explicationem adjungitur,* visibilia, & invisibilia, *non impedire, quominus vox* Omnia *non prorsus universè, sed de quibusdam omnibus accipiatur, & simul de quibus omnibus accipi debeat, declararet nempe de iis rebus omnibus, quæ intelligentiâ sunt prædita. hæ enim & non aliæ ad pacificationem istam pertinent; immo ne istæ quidem omnes. diaboli enim ad eam nequaquam pertinent, sed tantùm angeli & homines; nisi fortasse quis excipiat, diabolos neq; in cælis neq; in terra esse. qua de re non est nunc disputandi tempus.*

Interrog:

Sed quomodo angeli per Christi crucis sanguinem sunt pacificati? Num fortasse & ipsi iterum pecca-

peccaverant, & ut Deo reconciliarentur illis opus erat?

Respon:

Quamquam hæc tua quæstio extra propositam est materiam, ejusq; solutionem ab aliis petere potes; nemo enim est qui neget aut negare possit, ea quæ sunt in cælis ad pacificationem istam pertinere, cum id disertè scriptum ab apostolo fuerit; tamen, ut tibi satisfaciam, te primùm moneo, isto in loco non agi de pacificatione seu reconciliatione rerum cum Deo, sed earum inter se, cum respectu tamen in Deum, (id enim significant duæ illæ antecedentes voces in ipsum, vel potius in seipsum, ut in græcis codicibus passim legitur) ad cujus cultum & gloriam ea tota refertur. Deinde dico, idcirco angelos cum hominibus pacificatos fuisse per Christi crucis sanguinem, & quemadmodum in Græca & in Syriaca editione additur, per ipsum Christum; quia ubi Dei filius unigenitus [z] crucis mortē propter homines subiit, & propterea angeli unà cum hominibus ejus imperio subjecti a Deo fuerunt; quemadmodum hac ratione hominum socii angeli sunt facti, & vicißim homines angelorum. sic quidquid inimicitiarum angelis cum hominibus propter alienationem hominum a Deo, cui ipsi angeli perpetuò adhæserant, antehac intercedebat, id totum, Dei consilio [a] homines sibi per Christum, perq; ejus mortem reconcilianiis, eiusq; ipsorum peccata non imputantis, ab angelis planè perspecto, penitus sublatum fuit.

z Philippia. 9.

a 2 Cor. 5. 19. Rom. 5. 10.

Interrog:

Quid est tamen, quòd throni, dominationes, &c. per Christum sunt creatæ? an non angeli istarum rerum appellatione significantur, vel comprehenduntur? nam quomodo, quæso, angeli, ut tua verbi creandi interpretatio fert, reformati per Christum fuere?

Respon:

Nihil equidem dubito, quin angeli istarum rerum appellatione comprehendantur, non tamen soli. distinguuntur enim [b] *alibi disertè angeli a potestatibus, quæ sunt ex numero earum rerum quæ hîc commemorantur, & quidem ibi, ubi hæc ipsa eorum reformatio, quam hîc Paulus intelligit, aliis verbis attingitur, ut postea dicam. Sed &* [c] *alio in loco apertè iidem angeli a principatibus distinguuntur, qui principatus similiter hîc commemorantur.*

b 1 Pet: 3. 22.

c Rom: 8, 38.

Interrog:

Qui igitur erunt isti, præter angelos, istis appellationibus comprehensi?

Respon:

Certum est eundem apostolum [d] *alio in loco principatuum ac potestatum nomine malignos spiritus, qui in cælestibus, hoc est, in aëre degunt, & hujus sæculi tenebris dominantur, intellexisse; nec ulla ratio est, cur isto eodem nomine hîc, sive soli, sive unà cum aliis bonis spiritibus potestate præditis, qui ab angelis distinguantur, significati non fuerint.*

d Eph: 6, 12.

Interrog:

Verùm

Verùm qua ratione mali isti spiritus unà cum angelis & aliis bonis spiritibus reformari per Christum potuerunt?

Respon:

Nempe hac potißimum, quòd omnium est Christus dominus factus, omnesq́; illius imperio sunt subjecti, ut Petrus ait, ubi angelos a Potestatibus (quem locum antea indicavi) & præterea etiam a Virtutibus distinguit. quæ Virtutes idem videntur esse cum Thronis, si locus Ephes: 1. v. 21. cum hoc ad Coloß: de quo agimus, conferatur.

Interrog:

Sed cur conferri ista duo loca inter se aut debent, aut possunt?

Respon:

Quia apertißima res est, & ab omnibus animadversa, duas istas Pauli epistolas magna ex parte eiusdem argumenti esse. quod sanè ad utramq; rectè intelligendam multò maius etiam, quàm hactenus creditum est, momentum affert. apparet autem diligenter rem totam inspicienti, locum qui in epist: ad Ephes: huic ad Coloss: respondeat, istum esse, si ei jungatur id quod legitur supra v. 10. qui, sine dubio, sensu junctus est cum v. isto 21. usq; ad finem capitis. Vnde etiam intelligitur, creationem istam, id est, reformationem istorum spirituum per Christum factam, id potißimùm eße, quod diximus, & eo contineri, quòd Christus supra omnes illos ad Dei dexteram in cælestibus est constitutus.

Interrog:

Suntné alia loca, in quibus verbum creandi non primam creationem, sed reformationem significet?

Respon:

Sunt omnino. Nam ut antea de verbo Faciendi *dixi, hebraismus hic est, ut, in hoc ipso creandi verbo potissimùm usurpatus, ut simplex verbum pro composito ponatur. utq; veteris testamenti testimonia omittam, ex ipso novo quædam proferam, & quidem apud eundem Paulum. Primum enim in eo loco, de quo jam vidimus, Eph: 3. 9. verbum* Creavit *sine dubio cum significatione non primæ creationis, sed reformationis usurpavit, sive verba illa* per Iesum Christum *legantur, sive non legantur. Et quidem si legantur, locus erit ad locum, de quo nunc agimus, interpretandum accomodatissimus. nam hoc pacto utrobique de creatione per Christum facta disertè fiet mentio. Sin verò non legantur, tantò magis constabit, verbum* Creavit *ad primam creationem minimè referendum esse. nihil enim ad rem faceret, nulla mentione Christi facta, simpliciter eo in loco commemorare, quòd Deus ab initio omnia creasset. Deinde in eadem epistola ad Ephesios cap. 2. v. 10. legimus ea verba,* Ipsius enim (*Dei*) sumus factura, creati in Christo Iesu, *&c. ubi nemo non videt* Creati *idem valere, quod* reformati, & *tamquam denuo creati. & paullo post v: 15,* ut duos crearet in semet ipso. *est enim in græco idem prorsus verbum, de cujus significatione nunc quærimus,*

mus, & quod verbo Creandi alibi passim Vetus interpres reddidit, sed hoc in loco verbo Condendi, quo nonnulli illud perpetuò reddunt, uti maluit, cum animadverteret loci sententiam esse, quòd Iudæi & gentes non quidem primò creati, sed per reformationem quandam unus populus sunt per Christum & in ipso Christo facti, cui nimirum significationi meliùs accommodari posse censuit Condendi, quàm Creandi verbum.

Interrog:

Numquid interpretationi isti verbi Creandi in loco isto ad Coloss: non obstat, quòd proximè ante Christus dicitur esse primogenitus omnis creaturæ, quodq; pro huius rei ratione vel explicatione hoc ipsum affertur, quòd per ipsum creata sint omnia.

Respon:

Nihil prorsus, nam quemadmodum verbum Creare novam quandam creationem significare invenitur, sic nomen creaturæ simpliciter licèt positum, novam quandam creaturam declarare reperitur, non secus ac si Novæ appellatio, ut alibi fit, fuisset addita. Locus unus est, ab omnibus, ut arbitror, animadversus, Iacobi epistolæ cap: primo v. 18. ubi ex græco legitur, Volens progenuit nos sermone veritatis, ut essemus primitiæ quædam suarum creaturarum. Vbi sine ulla controversia nomen creaturarum idem valet, quod novarum creaturarum. Alius est locus, ubi quater simplex Creaturæ nomen pro Creatura nova omnino usurpatur, quamvis id

vis id a paucis tantùm quibusdam hactenus animadversum fuerit; nempe Rō. 8. v. 19, & deinceps. Nam si creaturæ nomen aliter in loco isto interpreteris, quàm novam creaturam, id est, homines verè Christianos universè atq; indistinctè acceptos & consideratos, numquam quid sibi apostolus ibi velit, explicare poteris, teq; in varias atq; inexplicabiles difficultates conjicies.

Interrog:

Quid igitur significat Christum, primogenitum esse omnis novæ creaturæ?

Respon:

Significat, illum, ut dignitate sic tempore omnium novarum creaturarum primam esse. nec aliter sanè intelligendum est id, quod similiter de ipso alibi legitur, [d] *eum videlicet esse principium creaturæ Dei.*

d Apoc: 3. 14.

Interrog:

Ergo Christum in numero novarum Dei creaturarum reponis?

Respon:

Quid ni? Primogeniti enim appellatio ipsa, si nihil aliud esset, quod nos id apertè doceret, satis ad hoc unicuiq; probandum esse deberet, cum & usus, & ratio loquendi, & scripturæ denique perpetua consuetudo non ferat, ut quis primogenitus aliquorum appelletur, ex quorum genere ipse non sit. certè qui negare velit, Christum creaturam esse, oportet ut simul neget, eum esse hominem. Qui verò dubitet, an

sit nova

sit nova creatura, necesse est, ut etiam dubitet, an ex mortuis excitatus fuerit, & immortalis ac gloriosus factus.

Interrog:

An non istud, quòd Christus sit prima omnium novarum creaturarum, aliud etiam significare potest, præter id, quòd primus omnium ex mortuis ad beatam immortalitatem translatus fuerit?

Respon:

Potest sine dubio. nam & conceptio ex spiritu sancto, & ab omni peccati labe immunitas eum novum hominem & consequenter novam creaturam constituunt, quæ duo cum in illo essent, antequam ulla alia nova creatura existeret; inde necessariò efficitur, ut etiam propter hæc ipsa prima novarum creaturarum fuerit. Sed quia in duabus istis rebus aliæ novæ creaturæ non ita sunt ei similes, ut futuræ sunt in beata immortalitate adipiscenda, propterea non tam propriè ad illas, quemadmodum ad hanc refertur, quòd Christus sit prima omnium novarum creaturarum.

Interrog:

Habentne nihilominus in istis duabus rebus similitudinem aliquam cum Christo aliæ novæ creaturæ?

Respon:

Habent, & quidem ipsius spiritus sancti testimonio, qui, quòd ad priorem attinet, quòd scilicet Christus non viri cuiusquam opera, sed Dei virtute conceptus & natus sit, [c] de aliis etiam novis creaturis au- c Ioh: 1, 13.

det dicere, quòd non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, sed ex Deo sunt natæ. quod verò attinet ad posteriorem. quòd, scilicet, Christus ab omni labe peccati immunis fuerit, [f] de aliis similiter novis creaturis affirmare non dubitat, eas nec peccare, nec peccare posse.

f 1. Joh: 3.6, & 8.

Interrog:

Sed nonné ista de Christo maximè verè ac propriè dicuntur, de aliis novis creaturis vel planè, vel saltem aliquo modo figuratè?

Respon:

Omnino. Verùm non propterea fit, quin similitudo aliqua inter Christum, & alias novas creaturas etiam istarum duarum rerum respectu sit agnoscenda. nam sine ista aliqua similitudine, figurato quantumvis ejusmodi loquendi modo nullus locus esse potuisset.

Interrog:

Estné ratio ulla, qua demonstrari queat, locum istum ad Coloß: non tantùm poße sed etiam debere non de prima creatione, sed de reformatione accipi?

Respon:

Iam ex verbis meis duas colligere potuisti, una est collatio ejus partis epistolæ ad Ephesios, quæ isti loco epistolæ ad Coloß: respondet; altera verò est, quod ex ipso loco tandem apparet, ibi omnium, sive eorum quæ in cælo & in terra sunt, nomine, apostolum ea tantùm intelligere, quæ intelligentiâ sunt præditas quod satis indicat primæ creationis, quæ ad illa quoq; per-

q; pertinet, quæ intelligentiâ carent, ibi rationem non haberi. Nam quod ad collationem locorum attinet, nulla prorsus in ea parte epistolæ ad Ephes:, quæ isti loco ad Coloss. respondet, creationis fit mentio, sed tantùm recollectionis, sive ut Syriaca & Vulgata editio habet, Instaurationis & renovationis. Adde autem hisce duabus rationibus alias duas. Primùm enim constat apostolum de filio Dei loqui, quatenus in eo, id est per eum habemus redemptionem, & peccatorum remissionem, quod non nisi ad Christum hominem pertinere potest, præsertim cum in græco non minùs hîc, quàm in loco ad Ephes: addatur, per sanguinem ejus. Certum est autem per Christum hominem, id est, quatenus est homo, non fuiße omnia primò creata, sed tantùm reformata. Deinde, si de prima creatione hîc ageretur, sine dubio cæli & terræ, non tantùm, ut eorum in quibus ea sint, quæ creata sunt per Dei filium, mentio fieret, sed etiam ut eorum quæ per ipsum sint creata. præcipuè enim ad primam creationem pertinet ipsius cæli & terræ creatio; immo sæpe cæli terræq; creatorum seu factorum simplici nomine universa prima creatio in sanctis litteris intelligitur; Hinc in symbolo, quod Apostolicum dicitur, Deus pater simpliciter cæli & terræ creator dicitur, cum tamen universam primam creationem illi ibi tribui intelligendum omnino sit.

Ephes: 1. 7.

Gen: 2. 4.
2 Reg: 19. 15.
2 par: 2. 12.
Psal. 102. 26.
115. 16.
Esa: 37. 16.

Interrog:

Quid igitur est, quod [g] Dei verbo cælos & terram extitiße, & [h] in verbo Iehovæ cælos factos esse legimus, & simul testatissimum habemus, [i] Dei filium seu

g 2 Pet: 3. 5.
h Psal: 33. 6.
i Ioh: 1. 14. &c.

k Apoc: 19. 13. *ſeu Chriſtum eſſe verbum, &* [k] *nomen eius eſſe Verbum Dei? an non hoc docet, per Dei filium cœlum & terram creatam fuiſſe?*

Reſpon:

Etiamſi Dei Filius verbum Dei eſt, & nominatur; non tamen illud verbum Dei eſt, quo creatum eſt cœlum & terra. Iſtud enim Dei verbum, aliud nihil eſt quàm decretum & juſſus Dei. Decretum enim & juſsus, verbi nomine, præſertim apud Hebræos, appellantur, nempe quia verbo fieri aut declarari ſolent; id quod in hac ipſa re de qua hîc agitur, id eſt, in ipſa cœli & terræ creatione narranda & exponenda, expreſſum in ſacra hiſtoria videmus, ubi
Gen: 1. 6. *Deus loquens inducitur ac dicens,* Fiat *vel potiùs* ſit firmamentum, *vel potiùs,* expanſum in medio
9. aquarum, *&c. & mox* Congregentur aquæ quæ ſub cælo ſunt, & appareat arida. *Vide quo Dei verbo, ſeu quomodo Dei verbo cœlum & terra creata fuerit decreto nimirum & juſsu Dei, ipſius verbo contento ac declarato. Hoc ſanè verbum Dei filius non eſt. Filius ſiquidem Dei certa quædam eſt perſona, non autem decretum aut juſſus aliquis. nec profectò ii, qui per Dei filium cœlum & terram creatam fuiſſe volunt, aliter aut intelligunt, aut intelligere poſſunt, quàm ejus perſonam vi ſua divina mediam cauſſam iſtius creationis fuiſſe, eamq; peregiſſe.*

Interrog:

Quodnám ergo Dei verbum eſt Dei filius?

Reſpon:

Illud

Illud nimirum, quod nobis Deum enarravit. Sic enim scriptum legimus, Deum nemo vidit umquam; unigenitus filius, qui est in sinu patris ipse enarravit. *quæ verba eò magis in proposito nostro notanda sunt, quòd ab Evangelista paullo post prolata fuerunt, quàm Dei filium Verbum nominare desiisset. Pertinere enim omnino videntur ad explicationem nominis istius, quod alioqui inexplicatum manet. Quidquid sit, nemo negare potest, verbi Dei appellationem, Christo ob id optimè convenire posse, quòd per ipsum, omnem Dei de nobis voluntatem ac consilium intelleximus, nec ulla alia appellationis istius interpretatio est, quæ vel ita obvia atq; in promptu sit, vel cujus sensus tantopere cum sacris testimoniis ipsissimaq; veritate consentiat. immo aliæ ferè omnes quæ afferri solent, id continent, quod alioqui nullum expressum testimonium in divinis litteris habet, nec alia quavis ratione cum veritate consentire apparet.* Ioh: 1.18.

Interrog:

Numquid igitur Verbi nomine, quo Dei filius apud Iohannem Evangelistam appellatur, ipsum hominem Christum Iesum intelligis, nec aliud quidquam ante vel præter ipsum?

Respon:

Sic planè intelligo. id enim nos docet non solùm caussa ipsius appellationis, quam modo & exposui & probavi, quamq; nulli alii convenire apparet, quàm ipsi homini Christo Iesu, sed ejusdem evangelistæ

verbo-

verborum sententia ac conclusio. Nam & de verbo ipso, seu de Dei filio sub Verbi nomine non pauca dicit, quæ Christo homini tantùm conveniunt, & tandem totum istum locum concludens,[1] pro Verbo simpliciter, & sine ulla alia prævia declaratione Iesum Christum substituit.

1 Ioh: 1. 17.

Interrog:

Quænam sunt ista de Verbo ab Evangelista dicta, quæ Christo homini tantùm conveniunt?

Respon:

Si rectè ejus verba intelligantur, omnia sunt, quæ de ipso dicit; sed quædam tantummodo nunc commemorabo, quæ vel sunt, vel esse deberent apud omnes indubitata. Primùm enim de ipso Verbo ait, quòd in mundo esset. quod sanè ad Christum hominem totum pertinet, quemadmodum pleriq; hodie fatentur; licèt inveniantur quidam qui antiquioribus quibusdam adhærentes, aliter intelligunt, potissimùm propter id, quod statim sequitur, Mundum per ipsum factum esse; quod quemadmodum Christo homini convenire possit, non vident. Sed nos jam quid istud significet exposuimus, quod certè Christo homini & maximè & soli convenit. Deinde addit Evangelista, In propria, *id est* Ad suos venit, quod nemo non videt ad Christum hominem tantùm pertinere, qui seipsum illis patefecit, a quibus ortum secundùm carnem ducebat. Subjungit præterea, & sui ipsum non receperunt. quod similiter, & propter vocem sui, & propter totam ipsam sententiam, non

nisi ad

nisi ad Christum hominem referri potest. Huc accedit, quòd ea quæ superius dixit de luce, de qua testatus sit Iohannes, de ipso verbo dicta intelligi debent; Atqui † Iohannes de Christo homine est testatus, non autem de alia re quapiam, quæ præter, aut ante illum hominem fuerit. † Ioh: 1. 30.

Interrog:

Quid ergo sibi Iohannes volebat, cum diceret verba illa, quæ paullo inferius leguntur? Qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat. Ioh: 1. 15.

Respon:

Verba ista ante me factus est, non ad existentiam, sed ad honorem referri debere, omnes ferè animadverterunt; ut sit sensus, Christum non quidem extitisse ante Iohannem, sed ei prælatum esse, quod verò sequitur, quia prior me erat, ad dignitatem & præstantiam omnino referendum sit, ut etiam ex aliis Evangelistis intelligi potest; qui omnes pro prior me habent fortior me. Quamquam, cum nihil constet, locum istum apud reliquos tres Evangelistas eundem esse cum hoc apud Iohannem, magis mihi probatur, quòd Baptista Christum se priorem dixerit ob eam caussam, quòd ipse ab illo pendebat, & ejus quoddam accessorium erat, & Christus ipsius principale: tametsi ipse prius, quàm ille, apparuisset, & munus suum obire cœpisset. Ex quo etiam fit, ut mihi plus placeat verba illa, ante me factus est, ita interpretari, ut aliud nihil significent, quàm ante me fu- Matth: 3, 11. Marc: 1. 7. Luc: 3. 16.

me fuit. præsertim cum ad hunc ipsum modum omnino legi possint. nam γέγονεν, quod in Græco est, rectissime fuit verti potest; ita ut totius loci sensus sit, Christum, quamvis tempore posteriorem, ante Iohannem tamen fuisse, quatenus ipse principale quoddam, Iohannes verò accessorium ejus erat. Illud certissimum est, nullo pacto esse verisimile, Iohannem, in suis istis quæ citasti de Christo verbis, de existentia illius ante se locutum fuisse, unde scilicet concludi possit, quia Christus homo, post, non autem ante Iohannem extitit, non de ipso homine Christo eum ista dixisse. Quod enim Christus propriè loquendo ante Iohannem extiterit, hoc nihil per se ipsum ad mentem ipsius Iohannis facit, quæcumq; tandem illa in istis verbis fuerit. Adde quòd Iohannes hæc eadem postmodum de Christo repetens, inquit, Hic est de quo dixi, Post me venit vir, qui ante, &c. Vides ipsum Iohannem declarare sua verba, quæ citasti, de viro quodam, & sic de ipso homine Christo accipienda esse.

Interrog:

Sed quomodo nihilominus consistere id potest, quod asseris, Evangelistam Verbi nomine ipsum hominem Christum Iesum intelligere, nec quidquam aliud ante aut præter ipsum, cum ipsemet disertè dicat, Verbum factum fuisse carnem? Numquid homo ipse Christus Iesus factus est, vel fieri potuit caro? Ioh: 1. 14.

Respon:

Græca vox ἐγένετο ab interpretibus reddita fuit

factum

factum est, *reddi & potuit, & debuit voce* fuit. *Quòd potuerit, nemo negat; & exemplum habetur ibidem paullo superiùs in illis verbis* Fuit homo missus a Deo &c. *nam vox quæ reddita est* fuit, *in græco est* ἐγένετο. *Quod autem debuerit, id planè inde constare videtur, quòd ab omni verisimilitudine abest, Evangelistam, postquam dixisset, Verbum ad suos venisse, nec ab eis receptum fuisse, & quid illis contulerit qui ipsum receperunt explicasset, statim subjunxisse, illud factum fuisse carnem, etiamsi alioqui id verum esset; nimis enim inconcinna & præpostera narratio ista fuisset. Cujusmodi incommodum nullum est, si subjunxerit, Verbum carnem fuisse, id est non modò hominem, sed hominem, seu virum, ut Esaias loquitur, dolorum, & qui infirmitatem fuerit expertus. nam hoc rectè atque opportunè admodum & istis & aliis omnibus de eodem Verbo antea dictis additur, ut tandem apertè Evangelista declaret, se sub Verbi appellatione de homine loqui, & simul fateatur, quamvis ei talia & tanta tribuerit, & adhuc tributurus sit, eum tamen fuisse afflictionibus & perpessionibus obnoxium. Itaque quod, malè interpretatum, videtur ostendere, Verbum apud Evangelistam omnino quidpiam aliud essentiale significare præter hominem; illud ipsum, rectè interpretatum, hominem tantùm (quod quidem ad ipsam essentiam attinet) nomine isto Evangelistam intellexisse demonstrat.*

Iohi 1, 6.

Esa. 53. 3.

Interrog.

Si Verbum apud Iohannem aliud nihil re ipsa est, quàm homo ipse Christus Iesus, quomodo idem de hoc ipso Verbo, simulatq; de eo loqui cæpit, & in ipso
Ioh: 1. 1, & 2. *sui Evangelii initio, & dicere & repetere potuit, illud fuiße in principio, & apud Deum? num homo ipse Christus Iesus apud Deum fuit in principio rerum, seu quando res esse cæperunt?*

Respon:

Vox Principii sive Initii, quamvis absolutè posita, semper ad subjectam materiam refertur, nec significat umquam ipsa per se rerum omnium initium; sed si aliquando in sacris litteris (quod rarissimum tamen esse arbitror) id significat, vel subjecta
m Ioh: 6. 64. 15 27. Act: 11. 15. 2. Thess: 2. 13. 1. Ioh: 2. 7. & 14. 2. Ioh: 5, & 6. *materia, vel aliqua alia vox ei adjuncta ejus rei est caussa.* [m] *Exempla manifesta in ipso Novo testamento vocis Principii sive Initii (ut in vulgata editione legimus, nam in græco una & eadem est ubiq; vox ἀρχὴ) absolutè positæ, & tamen rerum initium minimè significantis, multa sunt, præsertim apud hunc eundem scriptorem, ex quibus constat eam, ut dixi, ad subjectam materiam referri debere.*

Interrog:

Quomodo igitur vox ista in loco a me indicato accipienda est, & quænám est ibi subjecta materia.

Respon:

Quæ sit subjecta materia, jam antea exposui, cum ostendi, in verbis illis, quæ paullo post leguntur, Omnia per ipsum facta sunt, *quomodo vox* Omnia *sit accipienda.*

Inter:

Interrog:

Pæne oblitus fueram. Ergo subjecta materia est Evangelium. Sed quid Evangelii nomine intelligis?

Respon:

Nempe id quod propriè vox ista in Novo testamento significat, id est, non quidem historicam scriptionem de Christo, ut vulgo Evangelii vox sæpe accipitur, sed bonum illum nuncium a Deo profectum de peccatis humano generi remittendis, eiq́ æterna vita donanda; Hæc enim subjecta materia est totius Evangelistæ scriptionis, ut antea dixi. Itaque cum statim suæ scriptionis initio ait Iohannes In principio, *subaudienda est vox* Evangelii, *ac si disertè dixisset* In principio Evangelii. [n] *quemadmodum Paulus apostolus alicubi loquitur, significans initium patefaciendi illis, ad quos scribebat, bonum istum ac divinum nuncium.* n Philipp. 4.15.

Interrog:

Significabitne igitur apud Evangelistam nostrum vox Principii initium patefaciendi Evangelii?

Respon:

Prorsus.

Interrog:

Quando verò dicemus fuisse initium istud?

Respon:

Tum nimirum cum Iohannes Baptista prædicare cæpit. tunc enim primùm cæpit innotescere bonus iste Dei nuncius, prædicante Iohanne universo populo baptismum pœnitentiæ in remissionem peccato-

rum. quinetiam alicubi disertè scriptum esse videtur, Evangelii Iesu Christi initium esse prædicationem Iohannis Baptistæ. nempe Marci 1. in ipso initio. Quod si, cum Evangelium, ut Iesu Christi Evangelium consideratur, ab Iohannis Baptistæ prædicatione initium suum habere dicitur, quamvis ipse Iesus Christus nondum prædicare cæpisset, multò magis id dici potest, cum Evangelium simpliciter consideratur, & simpliciter quæritur, istius boni ac divini nuncii quodnam fuerit initium.

Interrog:

Iam igitur quid sibi vult Evangelista noster, affirmans in principio Evangelii, hoc est, cum Iohannes Baptista prædicare cæpit, fuisse verbum, id est Christum Iesum?

Respon:

Hoc nimirum sibi vult, jam tum, Iesum Christum voluntatis Dei erga humanum genus patefaciendæ muneri præfectum fuiße. appellatio enim ipsa verbi, qua hominem Christum Iesum significat, munus istud ipsius, ut antea diximus, simul declarat.

Interrog:

Quid autem hinc consequitur?

Respon:

Nempe, non Iohannem Baptistam, sed Iesum Nazarenum, qui dictus est Christus, Evangelii auctorem agnoscendum esse, quamvis priùs Iohannes, quàm Iesus prædicare cæperit. Nihil enim aliud fuit prædicatio Iohannis, quàm præludium quoddam

prædi-

prædicationis Christi Iesu, ante cujus faciem, ut Malach: 3.1. Mar: 1. 2.
scriptura loquitur, Iohannes mißus fuerat, ut illi viam pararet. Maxima enim fuerat in populo Iudaico, ad quem solum Christus mißus ab initio fuit, opinio de Iohanne Baptista, adeò ut multi ipsum pro Christo, aut certè pro eo haberent, qui Dei voluntatem plenè populo annunciaßet. Propterea non contentus Evangelista noster tacitè docuiße, non Iohannem, sed Iesum, qui dictus est Christus, munus istud a Deo sibi demandatum habuisse, apertè postea id docet, ipsum Iohannem nominans; & affirmans, non illum fuiße lucem illam veram, quæ in mundum venerat ad humanum genus illuminandum, sed tantùm ad testandum de ipsa mißum fuisse. Ioh. 1. 6, &c.

Interrog:

Sed quid attinebat, cum Evangelista diceret, Verbum in principio fuisse, quod quid sit, jam intelligo, addere verba illa apud Deum?

Respon:

Propterea addidit duo ista verba, ut qua ratione jam tum Iesus Christus Verbum Dei, id est interpres divinæ voluntatis esset, meliùs declararet, ac simul ei occurreret, quod objici ipsi poterat, quòd videlicet non rectè pro eo tempore Verbum illum appellasset, cum nondum re ipsa munus istud Iesus Christus obire cæpisset. Itaq; subjunxit (addendo ad verba ista) non quidem apud homines, sed apud Deum, talem jam tum eum fuisse.

Interrog:

Hactenus explicatum abs te habeo, quid de Iesu Christi essentia seu natura statuendum censeas, & simul quædam, quæ ad ipsius qualitates (ut sic loquar) attinent, cum ea scilicet non sint illi naturalia, sed, postquam natus est, a Dei voluntate in eum profecta fuerint. Itaq; jam intelligo, quid apud te sit, eum esse filium Dei proprium atq; unigenitum, & (quod divina filiatione ista contineri statuis) Christum, ac deniq; Dei verbum. Sed quid significare censes, eum esse sacerdotem nostrum ac pontificem in æternum? Sunt enim qui affirment, hoc Christi munus, ipsa Christi appellatione contineri.

DE CHRISTI SACERDOTIO.

Psal: 110. 4.
Heb: 6. 20.

Respon:

Non solùm hoc, sed illud etiam, propter quod nos Verbum Dei illum nominari statuimus, propheticum inquam munus Christi appellatione comprehendi pleriq; volunt, ob id videlicet quod & o sacerdotes & p Prophetæ ungi solerent, Christi autem nomen, ut antea dictum est, unctum propriè significet.

o Exo: 29. 7.
p 1. Reg: 19. 16.

Interrog:

Quid igitur ipse hac de re sentis?

Respon:

Non nego, Christi nomine ista etiam comprehendi, & simul quicquid in ipso Christo est, quod ad unctionem, q quam a Deo patre suo illum accepisse scriptura testatur, referri possit. Sed tamen ita statuo, ob id potissimùm isto nomine illum insignitum fuisse, quòd Rex sit populi Dei, ut antea dixi. Nam reges populi Dei potissimùm & ungebantur, & Christi appellabantur.

q Act: 10. 38.

Interrog:

Iam quid est igitur Christi sacerdotium & pontificatus æternus? Satis enim, quid sit illum regem esse populi Dei, antea docuisse videris?

Respon:

Est ejus munus & cura perpetua, peccata nostra expiandi.

Interrog:

Quomodo verò? Annon [r] Christus antequam sederet in dextera majestatis in excelsis purgationem fecerat peccatorum nostrorum? [s] annon unica oblatione consummavit in æternum sanctificatos? [t] an non deniq; in sanguine, seu per sanguinem suum lavit nos a peccatis nostris?

r Heb: 1. 3
s Heb. 10. 14
t Apoc: 1. 5

Respon:

Scriptura secum ipsa pugnare nequit. Quare, cum in ea apertissima testimonia habeamus expiationis quam Christus perpetuò faciat peccatorum nostrorum, necesse est sententias istas ejusdem scripturæ, quas modo commemorasti, & alias ejusmodi ita interpretari, ne huic rei adversentur.

Interrog:

Quænám sunt ista apertissima testimonia?

Respon:

Primùm idipsum, quod nunc quærimus quid sit, nempe, quòd Christus æternum sacerdotium & Pontificatum habet. [v] Proprium enim Pontificis est offerre dona & sacrificia pro peccatis, & sic peccata expiare. Quare si Christus in æternum noster est ponti-

v Heb: 5. 1

pontifex, perpetuusq́; est pontificatus ejus, necesse est, ut perpetuum quoq́; peccata nostra expiandi munus
Heb: 2.17. *habeat, atq; exerceat. Deinde scriptum est, oportuisse Christum per omnia similem fratribus fieri, ut esset misericors & fidelis Pontifex in iis quæ apud Deum ad expiandum peccata populi.*

Interrog:

Quid est, Christum factum esse per omnia similem fratribus?

Respon:

Est omnia mala expertum esse, quibus illi sunt obnoxii, inter quæ præcipuè est cruenta mors, cui maximè subjacent Christi fratres, id est, Dei filii, qui spiritu ei obediendi præditi, immortali vita ab ipso donari expectant. Ex quo fit, ut misericordia & fidelitas ista Christi in expiandis peccatis populi, & sic ipsum peccatorum nostrorum expiandi munus quod Christus habet, post ipsius cruentam mortem esse cæperit, & perpetuò duret. statim enim in eo loco ubi ista scripta sunt, quæ modò attuli, subjiciuntur hæc verba, in eo enim in quo passus est ipse & tentatus, potest iis qui tentantur auxiliari. *Namque his verbis significatur perpetua cura, quam suorum Christus gerit in illis ab omnibus malis defendendis; qua cura necesse est contineri ipsorum peccata expiandi munus. nam vocula* enim *manifestè docet verbis istis explicari proximè antecedentia,* ad expiandum peccata populi, *& consequen-*

quenter, cum cura ista perpetua sit, perpetuam quoq; esse peccatorum expiationem.

Interr:

Quid igitur sibi volunt ea quæ attuli testimonia de expiatione jam facta?

Respon:

Ea nimirum facta fuisse, unde fit, ut Christus nostra peccata expiandi perpetuum munus sit adeptus, in ejusq; muneris possessione (ut sic loquar) fuerit constitutus. Hæc sunt ipsius Christi sanguinis fusio, & sui ipsius oblatio, quorum in locis a te tacitè indicatis fit mentio. Per fusionem siquidem sanguinis sui Christus in cælum ingressus est, jusq; munere isto fungendi adeptus fuit; per oblationem verò sui ipsius, in ipsam tanti muneris possessionem venit, eamq; plenissimam cepit.

Interrog:

Video, te omnino ac re ipsa distinguere inter sanguinis Christi fusionem, & sui ipsius oblationem. Quid igitur tibi est ista sui ipsius oblatio?

Respon:

Libenter quod petis, exponam. Sic enim apertè intelliges, cur oblationi isti tribuerim, quòd Christum in poßeßione muneris peccata nostra perpetuò expiandi posuerit; nam id tibi novum planè videri non dubito. Dico igitur Christi oblationem, qua expiata peccata nostra fuiße dicuntur, non in cruce, & per ipsam ibidem sanguinis sui fusionem, peractam fuiße, quemadmodum vulgò existimant, sed in cælo,

& per sui ipsius ibi coram Deo pro nobis, ut sic dixerim, præsentationem. Manifestè enim apud auctorem epistolæ ad Hebræos[x] *in expiatoria Christi oblatione cælum sanctis sanctorum respondet,*[y] *ubi a Pontifice Aharonico, cum quo Christus ab eodem auctore confertur, oblatio pro peccatis fiebat in anniversario illo & publico sacrificio. & certum est ipsam pecudis mactationem, & quæ in ea fiebat sanguinis fusionem, viam atq; initium sacrificii & oblationis faciendæ fuisse, non autem ipsam oblatiotionem. Pecudis autem mactationi quin Christi crux respondeat, nihil dubitari potest*

x Heb: 9. 24.
y Levit: 16. 12, &c. Heb: 9. 7.

Interrog:

Sed quomodo tamen, si Christi oblatio est facta in cælo, idq; per sui ipsius coram Deo pro nobis præsentationem, positus est Christus in possessione muneris peccata nostra expiandi per hanc ipsam oblationem?

Respon:

Credebam te meminisse, quæ paullo ante de peccatorum nostrorum expiatione per Christum dixeram atq; concluseram, & propterea te id ipsum, quod nunc interrogas, jam apertè intellecturum affirmaveram.

Interrog:

Quænam ista sunt?

Respon:

Nempe, Christum perpetuò peccata nostra expiare, hancq; expiationem eâ curâ contineri, quam, in cælo manens, nostrûm assiduè gerit.

Inter:

Interrog:

Iam probè memini. Sed ut rem totam melius teneam, dic, quæso, apertiùs, quomodo Christus expiet peccata nostra?

Respon:

Expiat Christus peccata nostra, quia a pœnis peccatorum nostrorum nos liberat.

Interrog:

An non necesse igitur est, ut pro peccatis nostris divinæ justitiæ satisfaciat? Hoc verò quomodo in cælo facere potest? Nonne per ea, quæ antea passus est, potissimùm verò in cruce, id ab eo factum fuisse oportet?

REFUTATIO SENTENTIÆ VVLGARIS DE SATISFACTIONE CHRISTI PRO PECCATIS NOSTRIS.

Respon:

Immo liberatio per Christum a pœnis peccatorum nostrorum nihil cum satisfactione pro ipsis peccatis commune habet, sed potius cum ipsa pugnat. A pœnis siquidem peccatorum nostrorum ideo per Christum liberamur, quia Christus summâ illâ suâ in cælo & in terra potestate efficit, ne ullæ propriæ peccatorum pœnæ nos attingant, & tandem † eadem potestate efficiet, ut a morte quæ stipendium peccati est, & ejus quàm maximè propria pœna, prorsus atq; in perpetuum liberi simus. Hæc certè ratio liberandi a pœnis peccatorum diversissima est ab ea, quæ satisfactione pro ipsis continetur. Adde, quòd propterea Christus suam potestatem, eo modo quo dixi, in nobis a peccatorum pœnis liberandis exercendi jus habet, quia [z] Deus per ipsum gratis nobis ipsa peccata remisit,

† Phil: 3. 21. Rom: 6. 23.

z Rom: 3. 25. Ephes: 4. 32.

misit, atq; condonavit. Nihil autem invicem magis pugnare potest, quàm gratuita remissio seu condonatio, & satisfactio.

Interrog:

Numquid tamen justitia divina non requirit, ut omnino peccata nostra vel puniantur, vel sit, qui pro ipsis satisfaciat?

Respon:

Immo nulli homini vere cordato & pio istud in mentem venire umquam deberet, quippe quod vel potentiæ & auctoritati, vel certè bonitati & misericordiæ ipsius Dei apertè ac plurimùm deroget; nec factum hactenus fuerit, aut fieri possit, ut quis, alicujus satisfactionis vi, liber sit apud Deum a pœnis peccatorum suorum.

Interrog:

Cur verò id fieri nequit?

Respon:

Nempe, quia hæc ipsa duo sibi invicem adversantur, liberari apud Deum a pœnis peccatorum suorum, & pro ipsis peccatis divinæ justitiæ satisfieri.

Interrog:

Cur, quæso?

Respon:

Quia nulla alia ratione divinæ justitiæ satisfieri pro peccatis potest, quàm si is, qui peccavit, pœnas det peccatorum suorum; Liberari autem a suorum peccatorum pœnis, & eorumdem peccatorum pœnas dare, nemo non videt sibi invicem penitus adversari.

Interr:

Interrog:

An non potest alius pro alio pœnas istas dare, quemadmodum alius pro alio pecuniam, quam quis debet, solvit?

Respon:

Nequaquam. non enim sicut unius pecunia alterius fieri potest, sic unius pœnæ alterius fieri possunt. Est siquidem pecunia, ut jurisconsulti loquuntur, reale quiddam, & idcirco ab alio in alium transferri potest; pœnæ verò de quibus hic loquimur, & quæ peccatis hominum ex lege Dei debentur, sunt quiddam personale, & propterea ejusmodi, quæ illi ipsi, qui eas dat, perpetuò adhæreant, nec in alium queant transferri. Adde quod [a] Deus ipse disertè vetuit, ne alius pro alio occidatur, sit quantumvis conjuncta persona, [b] & seipsum minimè id facturum apertissimè testatus est. unde apparet, etiamsi alioqui id fieri posset, ipsi tamen divinæ justitiæ repugnare, ut quis pœnas peccatorum, quibus mors potissimùm continetur, pro altero det; tantùm abest, ut hac ratione divinæ justitiæ satisfieri pro peccatis possit.

a Deu:24.16 2.Reg:14.6.

b Eze:18.20.

Interrog:

Cur Dei vel majestati, vel benignitati derogaretur, si necesse esset apud ipsum aut peccata nostra puniri, aut pro ipsis satis fieri?

Respon:

Propterea derogaretur & sanè, ut dixi, apertè ac plurimùm, quia manifestè hinc sequeretur, Deum vel non posse, vel nolle nobis peccata remittere & liberali

beraliter condonare. Neque enim remittitur liberaliterve condonatur peccatum, quod vel punitur, vel non sine satisfactione impunitum dimittitur. Iam quòd Deus id facere non possit, id est, jure nequeat nobis peccata liberaliter condonare, nimis evidenter ejus maiestatem lædit; sic enim minus auctoritatis haberet Deus, quàm quilibet homo. nemo enim est, qui jure non queat offensas sibi factas liberaliter condonare. Quid verò aliud sunt peccata nostra, quàm offensæ ipsi Deo factæ? Quod autem Deus id facere nolit, hoc non minùs evidenter ipsius benignitatem imminuit, & tantùm non funditus tollit.

Interrog:

Verùm si Deus prorsus liberaliter, & sine ulla satisfactione nobis peccata condonat, quid expiatione est opus? an fortaßè alia ratione, quàm per satisfactionem placata est aut placatur a Christo ira Dei adversus peccata nostra, & ad illa nobis liberalissimè condonanda Deus adducitur, atque ob hanc caussam expiari dicuntur a Christo peccata nostra?

Respon:

Quamquam non eadem est ratio placationis, quæ satisfactionis, & quamvis Deus numquam propter veram satisfactionem sibi exhibitam a peccatis puniendis abstinuerit, contrà verò haud rarò ad peccata non punienda precibus servorum suorum, & aliis rebus, quæ ipsius iram placaverunt, adductus fuerit; tamen certum est, in peccatorum nostrorum pœnis per Christum nobis condonandis, nullam a quoquam, ne ab

ne ab ipso quidem Christo Dei iræ placationem factam, intervenisse; sed Deum ipsum sua prorsus sponte se nobis in Christo placatum exhibuisse, id est ejusmodi, qui nolit, etiamsi id facere summo jure potest, de peccatis nostris ullas pœnas sumere.

Interrog:

Si Christus huius placationis caussa non est, cur igitur & scriptura, & tu ipse unà cum ea Christi mentionem hic facis, & in Christo se Deum nobis placatum exhibuisse ais? quid, inquam, est illud in Christo?

Respon:

Tria per id significantur. Vnũ est, quòd per Christum hanc sui ipsius adversum nos nostraq; peccata spontaneam ultroneamq; placationem Deus nobis nunciat, testatur, ac confirmat; Alterum, quòd necesse est, si tanti boni velimus esse participes, ut in Christo simus, eiusq; per fidem, perq; eundem quem ipse habuit obedientiæ spiritum membra efficiamur; Tertium, quòd per ipsum Christum omnem effectum hujus suæ placationis Deus nos sentire facit, & ad suum ultimum ac perfectum exitum & finem eam per eundem perducit; atque hæc demum est peccatorum nostrorum expiatio, quæ per Christum fit.

Interrog:

Vnde verò constat Deum a Christo minimè placatum fuisse, sed ipsum sua prorsus sponte se nobis in illo placatum exhibuisse?

Respon:

Primùm

Primùm id satis ex eo constat, quòd nusquam in sacris litteris istius placationis a Christo factæ sit mentio; Deinde quia ibidem legimus, [c] Deum, propterea quòd dilexit nos, Christum in mundum misisse, & [d] Christum visitasse nos in visceribus misericordiæ Dei aliaq; complura, ex quibus apertè colligitur, Deum jam placatum & benevolum erga humanum genus fuisse, antequam Christus munus suum obire cœperit. Adde quòd ipse Christi præcursor jam baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum annunciaverat, unde apparet nihil fuisse opus, ut Christus Deum placaret, ut inde scilicet postmodum existeret Dei decretum de peccatis populo remittendis, eiusvé decreti promulgatio. Et sanè Christus ipse, cum ad se pertinere confirmat, vaticinationem illam Esaiæ cap: 61. in ipso initio, manifestè nos docet, sui muneris non fuisse Deum ulla ratione placare, ut sic videlicet peccatorum remissionem consequi nos possemus, sed contrà, in ipso sui muneris obeundi initio, captivis remissionem & annum acceptum Domini, id est, Iehovæ Dei prædicare. & quid aliud erat [e] evangelium regni Dei prædicare, quod statim cum docere incepit, Christus fecit, & [f] ad quod faciendũ se missum fuisse ipse testatus est, quàm ipsa ista prædicatio remissionis peccatorum iis qui pœnitentiam egissent? nam [g] ipsam pœnitentiam a Christo prædicatam statim ab initio fuisse, disertè Evangelistæ testantur.

c 1 Ioh: 4. 10.
d Luc: 1. 78.
Luc: 4: 21.
e Mar: 1. 14
f Luc: 4. 43.
g Matt: 4. 17. Mar: 1. 15.

Interrog:

Quid igitur illud est, quod apud Paulum apostolum sæpius legitur de reconciliatione per Christum facta?

Respon:

Est, quòd[h] *Deus per Christum nos reconciliavit, quemadmodum ipse Paulus loquitur, nec usquam legitur, Christum nobis Deum reconciliasse. Vnde apparet, hanc per Christum factam reconciliationem nihil aliud fuisse, quàm nos, qui Dei inimici,*[i] *ut idem Paulus ait, adhuc eramus, eò adducere, ut Dei amici esse vellemus, id est, ab eo offendendo desistere, & sic oblatam nobis ab ipso Deo peccatorum remissionem adipisci, & in ejusdem gratiam recipi.*

h 2. Cor: 5. 18.

i Rom: 5, 10.

Interrog:

Quid ergo sibi vult idem apostolus cum ibidem ait,[k] *nos reconciliatos Deo fuisse per mortem filii ejus? an non hoc quidpiam aliud significat, & Deum filii sui morte placatum erga nos fuisse indicat?*

k Rom: 5. 10.

Respon:

Nullo prorsus pacto. Primùm enim vides, non mutari tamen hic consuetum apostoli loquendi modum, id est, nos Deo reconciliatos fuiße dici, non autem Deum nobis. Deinde apertissima est eo in loco charitatis Dei erga nos commendatio, qui, ut nos sibi ex inimicis amicos omnino faceret, filium suum morti tradere non dubitavit. id quod omnem placationem Dei per ipsam Christi mortem factam penitus excludit. quomodo enim vel ira ibi eße poteſt, ubi tantus

est amor, vel id cujusquam placare potest iram quod effectus est amoris eius?

Interrog:

Iam qua ratione igitur per mortem filii Dei reconciliatos nos Deo fuiße Paulus intelligit?

Respon:

Sensus istius Paulini loci est, quem modò attigi, ut nos, scilicet, ad Deum converteremur, & re ipsa ei conjungeremur, eiusq́; æternæ gratiæ participes fieremus, idcirco Deo sic volente, Christum mortuum fuisse. nam alibi quoque legimus, [l] Christum fuisse passum ut nos ad Deum adduceret. [m] per mortem siquidem & passionem suam Christus in ipsum cælum ingrediens eam potestatem est adeptus, qua omnes sibi obtemperantes, & sic ad Deum ex ipsius præscripto conversos ab omnibus peccatorum pœnis liberare æternaq́; salute donare potest; & [n] eo ipso quòd à morte teterrima licèt, & ex ipsa Dei lege planè execrabili non est ipse absorptus in eavé detentus, sed per gloriosam resurrectionem ex ea eductus, & vitæ immortalis particeps est factus, apertè ostendit, eos qui ipsum secuti fuerint, non poße ab ulla quantumvis atroci & detestabili morte lædi, aut impediri, quominus æternam vitam assequantur. ex quibus rebus fit, ut & Christo obtemperare, & eum sequi velimus, & sic ad Deum convertamur, eiusq́; amici efficiamur, & tandem huius nostræ reconciliationis cum Deo plenissimum effectum sentiamus.

l 1 Pet: 3. 18.
m Heb: 5. 8, &c. 9. 12.
n Heb: 2. 14, & 15. Deut: 21. 23. Galat: 3. 13.

Interrog:

Verum-

Verum tamen cur o Christus mediator Dei & hominum ab eodem apostolo Paulo est dictus, si non ita Deum nobis reconciliavit, quemadmodum nos Deo? an non ipsum Mediatoris nomen mutuam hanc ab eo factam reconciliationem significat? o 1 Timo.2.5

Respon:

Non ob eam caussam Christus Mediator est appellatus, quòd reconciliationem aliquam fecerit, nedum nomine isto illi tributo mutua Dei & hominum reconciliatio ab ipso facta significetur, quemadmodum vulgò creditur. Quare ex eo, quòd Dei & hominum Mediator a Paulo Christus dicitur, etiamsi alioqui verissimum est, eum homines Deo reconciliasse; non tamen inde concludi potest, similiter ac vicissim ab eo Deum hominibus fuisse reconciliatum.

Interrog:

Quid igitur Mediatoris nomen significat, & cur Christus Dei & hominum mediator est dictus?

Respon:

Nomen istud, in sacris litteris, quarum est proprium, eum significat, qui latinè internuncius & interpretes etiam dicitur, qui p unius tantùm, ut alibi de Mediatore verba faciens Paulus ait, esse non potest, sed, duorum ut sit, necesse est. Quoniam igitur illi duo, quorum Christus internuncius & interpres est, Deus sunt & humanum genus; propterea Christus Dei & hominum mediator esse dicitur. Itaq; non quòd pacem inter Deum & homi- p Gal.3.20

nes Christus componat, sed quòd a Deo ad homines missus fuerit, ut ipsius Dei voluntatem illis exponat, eiusque nomine cum illis fœdus pangat, idcirco Dei & hominum mediator est Christus.

Interrog:

Nonne nunc etiam in cælo residens, mediatoris officio Christus fungitur?

Respon:

Si huius nominis Mediatoris originem spectare velimus, quæ evidenter a Medio est, certè cum nunc etiam Christus inter Deum & homines medius sit, id est, [q] Deus per ipsum omnia, quæ ad populum suum pertinent, faciat & exequatur, & vicissim [r] Dei populus per ipsum ad Deum perpetuò accedat, nulli dubium esse potest, quin Christus hodieque mediatoris Dei & hominum officio fungatur. Verumtamen sacræ litteræ, cum eum mediatorem appellant, non huc respexisse videntur, sed ad ea, quæ ante diximus; accessionis quidem per ipsum ad Deum in appellatione ista rationem habentes, sed non quatenus ille in cælo manens adhuc medius est inter Deum & populum suum, sed quatenus in terris fuit. [s] Opponitur enim per comparationem, & anteponitur in sacris litteris non obscurè Christus, ut mediator, Mosi, [t] qui & ipse mediator fuit; quòd Moses quidem Dei voluntatem [u] nec totam de ipso Dei populo, [x] nec sine umbris & integumentis quibusdam exposuerit, & [y] vetus atque aliquando desiturum fœdus Dei nomine cum ipsius populo pepigerit, Christus verò [z] clarissimè ac perfectissi-

q 1 Cor: 8. 6.
r Heb: 7. 25.
s Heb: 8. 5, & 6.
t Gal. 3. 19.
u Ioh: 1. 17. Heb: 7. 19.
x Heb: 10. 1. 2 Cor: 3. 13, &c.
y Heb: 8. 9, & 13.
z 2 Cor: 3. 14.

ctissi-

ctissimè, quid Deus suo nomine nunciari hominibus velit, aperuerit, seu divinæ humano generi patefaciendæ voluntatis absolutissimus interpres fuerit, & [a] novum, [b] nec umquam, donec præsens sæculum steterit, desiturum, & in futuro sæculo effectus suos æternos habiturum fœdus cum hominibus Dei nomine [c] sanxerit, & stabiliverit.

1 Ioh: 1. 18. 2 Cor: 2. 14. 16, &c. Colos: 2. 9. 2 Cor: 4. 4. Ioh: 14. 9. Heb: 1. 3. a Heb: 9. 15. & 12. 24. b Heb: 13. 20 Apoc: 14. 6. c Dan: 9. 27. Mar: 14. 14.

Interrog:

Video, neque ex reconciliatione nostra cum Deo, quam Christus fecit, nec ex eo, quòd Christus sit Dei & hominum mediator, colligi posse, ab ipso fuisse placatum Deum. Sed quid tamen est, quod [d] Deus illum proposuit placamentum, ut Paulus ait?

d Rom: 3. 25.

Respon:

Hoc nihil est aliud, quàm, si velimus Deum placatum erga nos experiri, ex ipsius Dei decreto, credendum nobis esse in Christum. Sequuntur enim statim isto in loco, ubi Christus placamentum a Deo propositum dicitur, verba hæc, per fidem, in ipsius sanguine.

Interrog:

Sed nonne hoc significat confidendum esse Christi sanguini? hoc verò ei additum, quòd Christus sit propositus a Deo placamentum quid aliud est, quàm agnoscendum certoq; tenendum esse, per Christi sanguinem Deum fuisse placatum?

Respon:

Verba in ipsius sanguine, idem prorsus valent, quod interveniente ipsius sanguine, quemad-

Erasmus Tigurini.

modum interpretes quidam egregii locum verterunt, & quemadmodum similis [e] alibi de eodem sanguine locutio accipienda est, ut taceam nihil vulgatius aut frequentius esse, quàm voculam In apud sacros scriptores pro cum usurpari, & sic cum evidente significatione interventus rei illius, cui particula ista anteponitur. Non sunt igitur verba in ipsius sanguine conjungenda cum verbo fidem, licèt illud statim consequantur; sed duæ illæ voces per fidem per se sunt accipiendæ; sicuti alibi frequentissimè fidei simpliciter ab eodem apostolo, idq; in eadem epistola fit mentio, & intelligendum, Christum propositum fuisse a Deo placamentum per fidem, nempe, ut ante diximus, in ipsum Christum, sive in Deum per Christum, idq; a Deo factum fuisse non sine fusione sanguinis ipsius Christi; qui, scilicet, sanguis ad benignissimum hoc Dei erga humanum genus decretum confirmandum, & ad exitum suum perducendum adhibitus est. Iam nomen illud quod in loco isto apud Paulum Placamentum a plerisq;, seu Propitiatorium est redditum, invenitur passim tributum operculo arcæ Dei in vetere testamento, eaq; ad istud idem operculum significandum usus est [f] auctor epistolæ ad Hebræos, quem plurimi ipsum Paulum esse contendunt. Certum autem est, operculum illud Deum non placasse, sed tantùm in eo, quatenus [g] inde benigna sua responsa dabat, placatum se Deum ostendisse & declarasse. Quare similiter Christo cujus illud operculum sine dubio typus fuit, nomen istud accommodavit Paulus, etiamsi Deum Chri-

e Luc: 22. 20. Heb: 13. 20.

f Heb: 9. 5.

g Exo: 25. 22.

Christus revera non placaverit, sed tantummodo Deus in ipso (quod quid sit jam & modò & ante exposuimus) placatum se nobis ostenderit & declaraverit.

Interrog:

Ex iis, quæ antea disputasti, cum explicãdum suscepisti, quomodo per mortem filii Dei, ut Paulus loquitur, ipsi Deo recõciliati simus, satis mihi videor intelligere, cur idem Paulus mentionem sanguinis Christi fecerit, cum de Deo, qui se nobis placatum in Christo exhibuerit, verba fecit. Sed quid neceße tamen alioqui fuit ut Christus sanguinẽ suũ funderet? nam nisi hujus rei necessitas aliqua ostendatur, frigere videtur quidquid inde de Dei erga nos placabilitate atq; clementia colligere nos posse affirmatur.

CVR CHRISTVM NECESSE FVERIT MORI.

Respon:

Haud invitus interrogationi tuæ satisfacere conabor, & cur Christum sanguinem suum fundere, id est, violentã subire mortem neceße fuerit (quamquam aliquid hac de re jam dictum est ante) apertè exponam. Interim te monitum volo, satis esse ad Dei in nos amorem ex Christi cruenta morte colligendum, eumq; ob eandem ipsam mortem pro nobis insigniter commendandum, quòd aliqua caussa fuerit ejusmodi mortis Christi ad nostram salutem pertinens & a peccatorum pœnis liberationem, quemadmodum fuiße ex iis quæ ante dicta sunt, intelligi potest, etiamsi alioqui ipsum Christum mori nulla ratione necesse fuisset. Iam verò ob id præcipuè ac po-

tissimùm necesse fuit Christum violentam subire mortem, quia illi quos servaturus venit, eidem morti plurimùm sunt subiecti.

Interrog:

Sed quid hoc ipsum sic se habere compulit? An non poterat Deus efficere, ut ii, quos Christus servatum venit, id est ipsius Dei & Christi, ut arbitror, fideles, violentæ morti minimè essent subiecti?

Respon:

Poterat quidem si rerum naturam ipsam immutare voluißet. Sed hoc numquam facit Deus, nisi interdum ac perrarò, idq́; in rebus quibusdam singularibus & ad tempus, non autem perpetuò ac generatim, ut hîc fuißet opus, si Christi fideles violentæ morti subjectos esse noluisset.

Interrog:

Cur verò ita opus fuisset?

Respon:

Nempe, quia Christi fideles & singulari quadam probitate atq; innocentia sunt præditi, nec illis seipsos ulcisci licet; quorum prius suâ naturâ efficit, ut summo odio cunctis malis hominibus sint, & consequenter ab ipsis crudeliter vexati, & facilè, ubi eius rei occasio ac prætextus aliquis fuerit, morti traditi; posterius verò malos vehementiùs ad hæc animat, utq́; ea ad exitum perducere possint, promptam facultatem illis præbet.

Interrog:

Iam caussam agnosco, cur Christi fideles ex ipsius

rei natura cruentæ morti sint subiecti. Verùm quid tamen propterea necesse fuit ipsum Christum eorum servatorem, ejusmodi mortem subire?

Respon:

Duæ sunt præcipuè hujus rei caussæ, quemadmodum dupliciter potissimùm, Christus suorum fidelium servator est. Primùm quia sui ipsius exemplo illos ad viam salutis quam ingressi jam sunt, perpetuò tenendam movet atq; inducit. Deinde, quia ipse est, qui illos in omnibus periculis ac tentationibus fovet ac juvat, & tandem ab æterna morte liberat. Quomodo verò suo exemplo potuißet Christus movere atq; inducere suos fideles ad singularem illam probitatem & innocentiam perpetuò retinendam, sine qua servari nequeunt, nisi ipse prior cruentam mortem, quæ illam facilè comitatur, gustaßet? aut quomodo tantam curam in eorum perpessionibus ipsos roborandi, & ab omnibus malis liberandi habuisset, nisi ipsemet quàm gravia, quamq; humanæ per se naturæ intolerabilia illa sint, expertus abunde fuißet?

Interrog:

Habesné præter ipsam rationem testimonia aliqua divina, quæ ista confirmare possint?

Respon:

Immo quæ apertißimè confirment, & ad ea cognoscenda nos quasi manu ducant. Sunt autem illa in epistola Petri priore cap: 2. paullo ante finem (cum quo sanè testimonio alia permulta consentiunt) & in

epistola ad Hebræos 2. & 4. capite: circa finem utriusq; capitis. In priore enim testimonio disertè exprimitur, Christum, dum pro nobis patitur, id est cruentam mortem subit, exemplum nobis reliquisse, ut insequamur eius vestigia; in reliquis verò duobus, quorum etiam ante mentio facta est, & sententia indicata expressè traditur, propterea Christum paratum esse ut nobis Dei ipsiusq; fidelibus in perpeßionibus nostris auxilietur, nostrûmq; misereatur, quia ipsemet mala omnia, quibus nos subiecti sumus, expertus fuerit.

Interrog:

DE INTERPELLATIONE CHRISTI PRO NOBIS.

Iam quid est, quòd Christus pro nobis interpellare dicitur? Pertinetné hoc ad ipsius sacerdotium?

Respon:

Omnino, nam & hoc sacerdotis officium est, & Christum, ut sacerdotem id facere, divinæ litteræ docent.[h]

h Heb: 7, 25.

Interrog:

Sed quomodo id convenit cum eius regia potestate? aut quomodo fieri potest, ut is pro nobis adhuc quidquam Deum roget, qui jam ab ipso nobis subveniendi omniaq; dandi plenißimam potestatem habet?

Respon:

Est huiusce rei caussa eadem, quæ est, cur potißimùm æternus noster sacerdos appelletur, atq;, ut talis, peccata nostra expiare dicatur.

Interrog:

Qua-

Quænam est illa?

Respon:

Hæc nimirum, quòd scriptura voluit, firmissimè ac perpetuò nostris mentibus hærere, Christum non a se ipso, sed a Deo, ut nostra peccata expiandi, id est, quemadmodum antea diximus, nos a pœnis peccatorum nostrorum liberandi, sic etiam nos qualibet alia in re juvandi, nobisq; subveniendi potestatem habere. Id enim maxime spiritus sanctus cavit, ne tanta ac planè divina ista Iesu Christi potestas efficeret, ut is unicus ille Deus noster esse crederetur, & sic prærogativa sua Deo ipsius patri adimeretur, quæ est, ut is solus sit ille unus verus Deus, nevé, si hac in re ii, qui Christianam religionem profiterentur quidquam errarent, (ut sanè nihilominus graviter errarunt) erroris sui justam ullam excusationem haberent. Quis enim est, qui audiens, Christum non modò potestatem istam a Deo patre suo accepisse, ut apertissimè ac sæpissimè scriptura testatur, verùm etiam post acceptam ipsam potestatem, sacerdotem nostrum vocari, & pro nobis interpellare dici, caussam ullam habeat suspicandi, ne ipse Christus sit ille unus Deus?

Interrog:

Sed cur, ut ista duo concilientur, dicendum est, figuratum esse loquendi modum cum Christus sacerdos vocatur, & pro nobis interpellare dicitur, potiùs quàm, cum divina illa summaq; potestas ei tribuitur?

Resp:

Respon:

Iohn: 5. 22, & 23.

DE DIVINA AC SUPREMA CHRISTI POTESTATE.

Nempe quia testimonia de potestate ista & multò frequentiora sunt,& plerumque eiusmodi verbis expreßa, quæ nullum figuratum sensum admittant, ex quo, videlicet, intelligatur, Christum revera tantam potestatem non habere: ut exempli caussa, cum ipse Christus ait, Patrem non judicare quemquam, sed omne judicium Filio dedisse, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem. Quæ verba adeò apertè, atque (ut sic dixerim) significanter divinam illam supremamq́; potestatem Christo tribuunt, ut figurato isti sensui nullus prorsus locus esse possit, ac neceße sit, ne Deus pater a gubernatione Ecclesiæ & a judiciis in eos exercendis, quibus Christus patefactus fuerit, penitus excludatur, utq́ue sua ei prærogativa hac in re conservetur, cautè verba ista Christi interpretari; ut, scilicet, non intelligamus, Deum potestate & munere judicandi jam se ipsum exuiße, sed tantùm jam non ex persona sua, seu per seipsum, sed ex persona filii, seu per filium ista exercere.

Interrog:

Quomodo verò verba quæ de judicando tantùm agũt, pro aperto testimonio potestatis simpliciter accipis? Aut quid vetat, quominus in istis Christi verbis voces Iudicandi & Iudicii ad munus tantummodo & actionem ferendæ sententiæ accommodentur, prout ipsæ sonare videntur, & ad illam auctoritatem Christi referantur, qua in ultimo illo die mundum judicaturus est?

Respon:

Voces Iudicandi & Iudicii hebraica phrasi regimen & gubernationem cum imperio conjunctam significare posse, nemo nescit. Hinc enim, ut cætera omittam, ii qui cum imperio, regendis & gubernandis populis præsunt, dicuntur judices terræ, hacq; appellatione significantur. ut Psal: 2. ver: 10. & Deus ipse ob rectionem totius orbis, quam cum summo imperio conjunctam habet, Iudicis universæ terræ nomine describitur Gen: 18. v: 25. Quòd verò in hunc sensum voces istæ in Christi verbis accipi debeant, & non munus tantùm ipsamq; actionem ferendæ sententiæ declarent, multò autem minùs ad solam auctoritatem mundum ultimo illo die judicandi sint referendæ, probant manifestè, quæ statim sequuntur a me jam citata verba, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem; *præsertim cum addatur*, qui non honorificat filium, non honorificat Patrem, qui misit illum. *Hoc enim apertè docet, hîc agi de honore, qui jam Christo reipsa ac plenè exhiberi debeat, & consequenter de caußa hujus honoris, quæ jam reipsa ac plenè adsit; illud verò demonstrat, id, propter quod sibi a Patre datum, Christus se honore ab omnibus affici debere affirmat, esse rem omnium, quæ in ipso Patre sint, ab ipsoq; ullo modo dari alicui possint, maximam & præstantissimam. alioqui perperam inde colligeretur, honorem istum debere eße similem illi, quo Pater ipse afficitur. Quamobrem necesse est, omne istud judicium, quod sibi a Patre datum fuisse Christus ait,*

esse

esse (prout ipsam Iudicii vocem ferre docui) omnium ad ipsius Christi regnum quovis modo pertinentium hominum (de his enim sine dubio Christus loquitur) gubernationem cum summa potestate atq; imperio conjunctam, & qualem ipse Pater habet, qui nunc eam, ut dictum fuit, non ex sua persona seu per se ipsum, sed ex persona Christi, & per Christum exercet.

Interrog:

Quænám sunt alia hujus supremæ Christi potestatis testimonia, quæ figuratè accipi nequeant?

Respon:

Pleraque, ut dixi, sunt ejusmodi. Pro quibus omnibus esse potest ipsum Christi nomen, quo, ut antè docui, regnum potissimùm significatur, quod Christus habet. Regnum enim sine plena atq; absoluta potestate consistere non potest.

Interrog:

Sed an non potest nomine isto significari regnum non quod jam Christus reipsa habeat, verùm, quod aliquando certò sit habiturus?

Respon:

† Apoc: 3.21 Rom: 8.34.

Nullo prorsus modo; cum scriptura testetur, † Christum jam consedisse in solio Patris sui, & ad ipsius Dei dexteram esse. quæ sessio ad Dei dexteram expressè præterea supremam illam potestatem, quam Deus non jam per se ipsum, sed per Christum exerceat, nobis ob oculos ponit, ac mirificè cum testimonio illo iam a me explicato consentit, quòd Pater non

judicet

judicet quemquam, sed omne iudicium dederit filio, ab eoq; simul apertè quid ipsa sit declaratur; si quis tamen sit, qui ipse per se non clarè perspiciat, dexteram locum honoratiorem significare.

Interrog:

Num igitur Christus in honoratiore loco, quàm ipse Deus nunc sedet?

Respon:

Non quidem simpliciter, sed tamen aliquo modo, atq; ut loquuntur, secundum quid. quatenus, scilicet, ut dictum fuit, jam non ipse Deus ex persona sua, sed Christus Ecclesiam gubernat, in eaq; divina judicia exercet. Nam & Paulus apostolus [i] de Christo ita loquitur, ac si nunc Deo subjectus non sit, sed ipse Dei loco regnet. id quod similiter præsentem ac veram Christi divinam & supremam in nos potestatem atq; imperium declarat. Alia sacra testimonia missa facio de Christi summa illa potestate, quæ ita expresse illam nobis proponunt, ut nulla ratione figuratè accipi possint, vel cum veris Christi pro nobis ad Deum precibus, veroq; ac proprio ipsius perpetuo sacerdotio convenire. illa enim, si non aliam ob caussam, certè propter hactenus a me dicta, eiusmodi esse jam per se intelligere poteris.

i 1 Cor: 15.24. & 28.

Matt: 28.18. Ephes: 1.22. &c. Apoc: 5. 12. &c.

Interrog:

Spero equidem ita fore. Venitq; nunc in mentem potissimùm illius loci, quem ob ejus non minorē brevitatem, quàm miram quandam (ut sic dixerim) prægnantiam, recitare libet, [k] ubi videlicet dicitur de Chri-

k Heb: 1.3.

de Christo seu filio Dei sedente ad dexteram Majestatis in excelsis, Portansq; omnia verbo virtutis suæ, id est, Moderans omnia potente suo jussu. Sic enim partim ex interpretatione & annotatione Erasmi, partim ex quodam scholio in Bibliis Vatabli hunc locũ accipio. Quid verò tibi hac de re videtur?

Respon:

Totum istud planè approbo.

Interrog:

Iam quid apertius ad ostendendam verissimam ac summam illam Christi in Ecclesia universa potestatem? Sed numquid aliam præterea rationem habes demonstrandi, testimonia, de Christi potestate propriè, non autem figurate accipienda esse?

Respon:

Habeo sanè: ac præsertim ostendendo, non ita subesse posse caussam, cur, si Christus potestatem istam revera non habet, dicere Spiritus sanctus nihilominus potuerit, eum illam habere, ut docui subesse, etiamsi illam revera habeat, cur tamen scriptura ita aliquot in locis loquatur, ac si Christus precibus adhuc a Deo impetraret ea, quæ nobis largitur. Unde omnino consequitur, non quidem illa, sed hæc sacra testimonia figuratum loquendi modum continere.

Interrog:

An non potest hæc caussa subesse, ut scilicet certi essemus, per Christi preces nos ea, quæ a Deo petimus, obtenturos, non secus, ac si in ipsius Christi plena atq; absoluta potestate esset ea nobis dare?

Resp:

Respon:

Summa ac singularissima dilectio & amor, quo Deus Christum prosequitur, ut universa scriptura testatur, ac supremus honoris & dignitatis apud se gradus, quo illum affecit, in suo ipsius solio ad suam dexteram illum collocando, quod toties in divinis testimoniis repetitum apertè est, præter [l] ipsius Christi, dum adhuc mortalis in terris degeret, clarissimum dictum, quòd Pater ipsum semper audiat, satis superq; esse poterant ad penitus persuadendum, fieri non posse, ut, si Christus nunc Deum pro nobis aliquid roget, ejus preces ulla ratione sint irritæ. [m] Martha sanè, quamvis nondum Christus glorificatus esset, & sic nondum potiora argumenta summæ auctoritatis ipsius apud Deum haberentur, ausa nihilominus tamen est ipsi Christo dicere, se scire, quòd quæcumq; ille à Deo petiisset, Deus ei daturus esset. Quare nihil erat, cur cum tanto idololatriæ inter Christi fideles extituræ periculo, Spiritus sanctus summam illam potestatem Christo tribueret, si eam revera non haberet.

l Ioh. 11. 42.

m Ioh. 11. 22.

Interrog:

Cujusnám idololatriæ?

Respon:

DE CHRISTI INVOCATIONE ET ADORATIONE.

Nempe Christum majore honore afficiendi, quàm illi deberetur, eoq; plane divino, ab ipsoq; ea petendi, quæ à solo Deo peti possent ac deberent.

Interrog:

Quomodo igitur sunt accipienda illa ipsius Chri-

Ioh: 14. 13, & 14. *sti repetita verba?* Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam. *Nam videtur omnino Christus dicere, se eße facturum id, quod a Patre in nomine ipsius petitum fuerit. Quandoquidem post verbum* petieritis *subaudiendum videtur* Patrem, *ut & habent expreßè quædam latina exemplaria, & in-*
Ioh: 15. 16. 16. 23. *frà bis in ejusdem Christi similibus verbis disertè legitur. ubi etiam id quod dixerat prius se facturum, Patrem ipsis petentibus daturum ait. Unde consequi videtur, scripturā figurato isto loquendi modo uti, ut scilicet dicat, Christum id faciendi potestatem habere, quod tamen non ipse revera, sed ipsius seu precibus seu gratia interveniente, Deus facit. Namq; in Christi nomine a Patre petere, aliud nihil videtur eße, quàm in nostris ad Patrem precibus eum orare, ut hac in re Christi rationem habere velit, qui sive tacitè sive apertè interpellat pro nobis.*

Respon:

Itaq; ut video, propter verba ista in prioribus duobus locis a Christo dicta, præsertim si cum iis conferantur quæ in posterioribus dixit, dubitas, ne rectè dici poßit, nihil absurdi in eo eße, si testimonia de divina illa & summa Christi potestate, de ejusdem pro nobis apud Deum interpellatione ac precibus, quibus nihil nobis non impetret, intelligantur.

Interrog:

Sic prorsus est. Iam quo pacto me hac dubitatione liberas?

Respon:

Pri-

Primùm considerandum tibi est, rationes, quas attuli, cur testimonia divinam illam summamq; potestatem Christo tribuentia non figuratè sed propriè accipi debeant, ejusmodi esse, quæ & nos ita sentire planè cogant, nec istis, quæ dicis, quidquam attingantur, nedum labefactentur. Deinde ratiocinationem tuam universam minùs firmam esse, propter illa ipsa quæ paullo ante dixi, cum explicui figuratum loquendi modum, cum Christus interpellare pro nobis dicitur, & noster æternus sacerdos esse. Vt enim prærogativa illa Patris, de qua dictum, perpetuò illæsa maneat, voluit ipse Christus ita loqui, ut ea, quæ se facturum & daturum esse, & sciebat & affirmabat, ab ipso Patre fieri & dari censerentur. quemadmodum sanè æquissimum est ut censeatur, cum inde omnis faciendi & dandi potestas, præsertim verò ac nominatim verè divina illa, qua Christus præditus est, proficiscatur. Nam quod dicebas, cum Christus ait, se facturum, quicquid discipuli petiissent in nomine ipsius, post Petendi verbum omnino Patrem subaudiendum videri, etiamsi hoc tibi concedatur, non tamen hinc sequitur, figuratè id dictum a Christo fuisse, cum inquit, se facturum. nihil enim obstat, quominus ea a Christo fiant, quæ petuntur ab ipso Patre; qui videlicet ista quidem, ut is a quo petuntur, faciat, sed interim tamen per Christum. Præterea ex eo, quòd Christus vel dixerit, vel dicere voluerit, ista a Patre peti, ne id quidem sequitur, cum non intellexisse ea eodem tempore a se peti, quæ ab ipso nominatim petantur. Est enim Christus Patri

subordinatus, cum, ut dictum fuit, omnem suam potestatem ab illo acceperit, eamq́3 pro eo exerceat, atq; unà cum ipsa totus perpetuò ab illo pendeat; ita ut necesse sit, quidquid, hac subordinatione inspecta (neque enim aliter licet) quantumvis nominatim atq; expreßè, a Christo petitur, id eâdem operâ a Patre peti. Hæc est enim subordinationis constantissima natura, ut omnia, quæ subordinato ipsius subordinationis gratiâ, tribuuntur, ad eum cui subordinatus est, referantur. Adde, quòd illa Christi, quæ commemorasti, repetita verba, secundo loco ad hunc modum in vulgata latina editione leguntur, Si quid petieritis me in nomine meo hoc faciam. *cui lectioni astipulatur interpres Syriacus, unde etiam neceßariò sequitur, non deeße, aut certè olim non defuiße græcos codices eandem lectionem habentes.*

Interrog:

Sed annon planè inepta censenda est lectio ista, & propterea penitus rejicienda? quid enim ineptius, quàm dicere, ab aliquo peti in nomine ejusdem ipsius a quo petitur? Numquid non neceße est, ut alius sit is a quo, & alius, in cujus nomine quidpiam petatur?

Respon:

Vt ad hoc respondeam necesse est prius inspicere, quid significet locutio ista: In nomine alicuius petere, & interim atq; adeò ante omnia de tua interpretatione ejusdem locutionis agere. quod unum mihi faciendum

ciendum restat ad tuam ratiocinationem prorsus examinandam, ut eam uuiversam minùs firmam, quemadmodam professus sum, esse ostenderem. Dico igitur, interpretationem istam tuam, quòd Petere Patrem in nomine Christi, aliud nihil esse videatur, quàm petere a Patre, cum eum aliquid rogamus, ut hac in re Christi pro nobis interpellantis rationem habere velit, nec verbis ipsis consentaneam, nec satis per se congruam videri posse. Non est quidem verbis ipsis consentanea; quia potiùs dicendum videtur, interpellantem pro aliquo, dum id facit, in nomine illius petere pro quo interpellat, quàm, ut ullo modo dici possit eum, qui petat, ut interpellantis pro se ratio ea in re habeatur, dum id facit in nomine ipsius pro se interpellantis petere. Per se verò interpretatio ista minus congrua censeri debet, cum nequaquam sit verisimile Christum discipulos suos monuisse, idq; valde obscurè, ut Deum aliquid orantes, petant, ut ipsius Christi pro ipsis interpellantis, ea in re ratio habeatur; tum quia satis fuisset ut eos simpliciter ac disertè moneret, se pro illis interpellaturum, quò persuasum illis esset, ipsorum preces non inanes futuras (hic enim in monitione ista Christi scopus sine dubio erat) tum verò, quia planè impium videtur a Deo petere, ut Christi pro nobis interpellationis rationem habeat; nisi velimus, Christum, non quidem ex decreto & ordinatione ipsius Dei, sed sua tantùm ipsius sponte munus pro nobis interpellandi obire. quod nemo, arbitror, dicturus est, qui animadverterit, munus istud, ut antea dictum est, sacerdotalis mu-

n Hebr. 5. 5. neris partem esse, n Christum verò nostrum sacerdotem, non quidem sua ipsius sponte, sed ex Dei decreto atq; ordinatione extitisse.

Interrog:

Agnosco, interpretationem istam meam defendi non posse; nisi fortasse, si pro concesso sumatur, Christum veris & propriè sic dictis precibus nunc apud Deum pro nobis interpellare; quod hoc loco nimis absurdè fieret, cum hoc illud ipsum sit, de quo hîc ambigitur. nam si hac de re alioqui apertè constaret, fortasse posset locutio ista, Petere in Christi nomine, huc ea ratione, qua a me fiebat, accommodari. Omissa igitur interpretatione mea, quomodo tu locutionem istam interpretandam censes?

Respon:

Varia omnino & multiplex est in sacris litteris significatio huius locutionis, Facere aliquid in nomine alicujus, prout illud est quod fieri dicitur; adeò ut vix credam, istas omnes significationes ad unum aliquod caput seu genus, nisi admodum ipsarum singularum respectu remotum, commodè referri posse; Vnde summa difficultas deprehenditur, in ea plerisq; in locis rectè, atq; ita, ut nihil dubii supersit, vel explicanda vel etiam percipienda. Verumtamen quid hæc ipsa locutio, de qua agimus, Petere in nomine Christi, propriè significet, videtur ex illis ipsis locis intelligi posse, ubi illa habetur. Non habetur autem, nisi fallor, alibi, quàm in eo ipso Christi sermone ad discipulos suos apud Iohannem. sed nec, in cuius-

piam

piam alterius nomine. Petitionis, usquam alibi, ut arbitror, disertè mentionem fieri invenietur, sed tantùm Invocationis; qua de re postea. Nunc videndum est, quid lucis nobis suppeditent ad obscuram alioqui hanc locutionem intelligendam ea loca, in quibus illa legitur. & potissimùm inspiciendum, an ex ipsis primis locis aliquid claritatis haberi possit. Admodum enim verisimile est, Christum obscuritatem hujus suæ locutionis, cum primùm illâ uti cœpit, aliqua ratione minuere voluisse, ita videlicet, ut & tunc, & deinceps, ubi eâ usus fuißet, percipi ejus sensus aliquo modo posset. Videtur autem id planè præstitiße, cum in ipso primo loco dixit, se facturum ea, quæ in ipsius nomine petita fuißent. Hoc enim indicat, in Christi nomine petere, aliud nihil re ipsa esse, quàm ab ipso Christo petere, ut scilicet, ab eo in cujus potestate sit, id facere quod petitur. Quamquam enim, ut antea indicatum est, nihil vetat, Christum ea facere, quæ non ab ipso, sed a Patre ejus petantur, tamen loquendi ratio & usus postulat, ut cum quis aliquid se facturum affirmat, quod petitum fuerit, intelligatur, id ab ipso petendum eße.

Interrog:

At quomodo ad id respondes, quod paullo ante dixi, alium debere esse eum, a quo petitur, & alium eum in cujus nomine petitur? Hinc enim cum Christus is sit, in cujus nomine petitur, potius concludendum est, nullo pacto statui posse, Christum eum esse, a quo petatur?

Respon:

Iam istuc ibam, & exemplo similis locutionis confirmare volebam, interpretationem, quam attuli hujus, de qua queritur, nihil absurdi continere; atque eadem opera docere, regulam istam tuam, licèt probabilis videatur, non tamen esse veram. Similis autem locutio ea est, quam modò subobscurè commemorabam, videlicet, Invocare in nomine alicujus, Gen: 12. 8. Exo: 34. 5. Joel: 2. 32. *nempe Dei, quæ omnino significat Invocare ipsum Deum, ut loca, ubi illa invenitur, per se ipsa apertè docent. Quemadmodum igitur idem invenitur esse is, in cujus nomine invocatur, cum eo qui invocatur; sic agnoscendum est, eundem esse posse eum, in cujus nomine petitur, cum eo, a quo petitur. Nam si dixeris, in hac petendi locutione nostra alibi expressum esse, quis sit is a quo petitur, præter eum in cujus nomine petitur, nempe quòd sit Pater, id quod numquam fieri contingat in locutione illa Invocandi; Ad hoc antea respondi, cum de subordinatione Christi ad Patrem sum locutus. Ea enim efficit, ut eodem tempore, cum a Christo petitur, ab ipso Patre petatur; & propterea rectissimè dici possit, peti a Patre in nomine Christi, quamvis Petere in nomine Christi, significet petere nominatim ab ipso Christo, ita ut integra ista locutio, Petere quidpiam Patrem, id est,* Joh: 15. 16. & 16. 23. *a Patre in nomine Christi, quam bis, ut ab initio ipse indicasti, Christus expressè usurpavit, ad hunc modum explananda videatur, Petere quidpiam a Patre, verba ipsa petitionis nominatim ad Christum dirigendo. Iam igitur conjicere potes, vulgatam il-*

lam latinam & Syriacam lectionem, quæ facit, Christum dicentem, Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam, *non esse ineptam, aut saltem non ob illam caussam, quam ipse afferebas, quòd scilicet necesse sit, diversum esse eum, in cuius nomine petitur, ab eo a quo petitur.* Ioh: 14. 14.

Interrog:

Atqui, si non ob istam caussam, ob hanc certè inepta censenda erit, quòd indicet a Christo aliquid peti posse, sed non in nomine ipsius. quod tamen falsum esse puto, si interpretatio tua eorum verborum in nomine meo *recipienda est. nulla enim ratione videtur fieri posse, ut a Christo aliquid petatur, nisi petitionis verba ad ipsum Christum dirigantur. Quid tu hîc respondes, qui omnino videris lectionem istam non improbare?*

Respon:

Non improbo quidem. nec sanè id facere ausim propter eas caussas, quas attuli, cum ejus primùm mentionem fieri, quòd scilicet apud duos valde antiquos interpretes in duabus diversissimis linguis inveniatur, quodq́ hinc consequatur, eam in ipso fonte, unde interpretationes istæ sunt derivatæ, secundum aliqua exemplaria, olim inventam fuisse. Non tamen illam planè probo, aut probare possum, cum hodie nullum fortasse Græcum exemplar illam habeat, & inveniantur Latini manuscripti & antiqui codices, qui illam similiter non habent. Verumtamen, ut ad id respondeam, quod adversus ipsam attulisti,

tulisti, cum, quod ei objicis, omnem suam vim sumat ex interpretatione mea illorum verborum, in nomine meo, *id haud satis firmum videtur. nam facilè poterit alia interpretatio afferri, quæ nullum locum isti objectioni relinquat, & interim eandem ferme sententiam, quam jam allata, contineat. & sanè, quum vox, Nomen, Potentiæ aut potestatis significationem habere deprehendatur, apud sacros scriptores* [o] *idq; in ipso* Novo *testamento, possunt verba* in nomine meo *ita accipi; ac si dictum fuisset* in potestate mea, *ut In Christi nomine petere, significet, Petere confidendo potestati Christi, seu mavis, propter potestatem Christi. ut in Psal: 18. v. 10, 11, & 12. illud ter repetitum* In nomine Iehovæ excîdam eos, *idem omnino esse videtur, quod, Iehovæ potentiæ confisus, seu propter Iehovæ potentiam excîdam eos. Locum similem habes Psal: 44. v. 6. & alios alibi in iisdem Psalmis. Quare in illis Christi verbis rectè legi potest pronomen illud Me*, si quid petieritis me, in nomine meo. *Nam certè rectissimè locutus fuisset Christus, si dixisset, si quid petieritis me, confisi potentiæ seu potestati meæ, sive propter potentiam seu potestatem meam. Itaque vides, per hanc alteram interpretationem, quæ eandem sententiam continet, quam prior, omnem vim tuæ objectionis evanescere. Quamquam potest ipsa etiam priore interpretatione retenta, quæ mihi maximè probatur, ab ista tua objectione lectio illa defendi, & in Christi verbis pronomen illud Me haberi: hoc videlicet sensu, ut moneantur discipuli petere a Christo, non*

[o] Ioh: 17. 11, & 12. Eph: 1. 21. Heb: 1. 4.

sto, non ut ab eo, qui tantùm impetrare id possit quod petitur, sed ut ab eo, quid id facere ipse possit; id quod tunc fit, cum ab ipso ut nominatim, sic etiam simpliciter aliquid petitur. Hoc autem secundum priorem interpretationem, significatur vocibus illis In nomine meo, additis pronomini Me, quod per se ipsum id non omnino exprimit. Quod si lectio ista defendi potest, jam habemus alterum argumentum ex ipsis locis, & quidem ex primis duobus ubi illa invenitur, quòd locutio ista, Petere in nomine Christi, significet, verba petitionis suæ ad ipsum Christum dirigere, & ab ipso Christo, ut ab eo, qui id efficiendi aut dandi potestatem habeat, aliquid nominatim petere. Ubi etiam notandum est, in hoc secundo loco repeti verba illa primi loci, hoc faciam, unde prius argumentum deduximus. Hæc enim repetitio demonstrat, rem esse magni ponderis, & Christum voluisse eam mentibus discipulorum penitus inhærere. nec figuratè sed propriè verba ista ab ipso prolata fuisse.

Interrog:

Possuntné adhuc alia argumenta significationis locutionis istius ex ipsis locis duci, ubi illa invenitur?

Respon:

Possunt, sine dubio, ex reliquis locis aliæ rationes colligi, unde ostendatur, locutionem istam id omnino significare, quod diximus, & quidem ex illis ipsis, ubi disertè Patris, a quo in Christi nomine petatur, qui det, quod petitur, mentio fit; si diligenter omnes tam

loco-

locorum istorum, quàm aliorum circumstantiæ cõsiderentur. ex quibus apparet, Christi mentem ubiq; fuisse, de futura sua potestate discipulos suos commonefacere, eamq; illis cõmendare, ut nihil dubitarent, mox futurum tempus, cum ea, quæ prius a solo Patre nominatim peti poterant, ita ab eodem Patre peti poßent, ut interim tamen nominatim ab ipso Christo peterentur, cum firmissima ac certissima spe impetrandi, quidquid hac ratione petitum fuißet, non minus, quàm si ab ipso Patre nominatim petitum foret.

Interrog:

Hæc tua verba me monent, ut te quidpiam interrogem, quod priùs interrogare debueram, idq; locutionis, de qua adhuc agimus, interpretationi tuæ objicere; ut nunc simul ipsi, simul iisdem his tuis verbis sum obiecturus. Nam dic, rogo te, an non jubentur discipuli a Christo istis in locis petere in ipsius nomine? an non consequenter aliter umquã fieri nequit? Quomodo igitur tu ita loqueris, ac si peti possit quãvis non in Christi nomine? aut quomodo tua interpretatio sustineri potest, quæ vult In Christi nomine petere, significare ab ipso Christo nominatim ac simpliciter petere, quod tamen non facere sæpe possumus? Nam sanè perpetuò ab universa Christi ecclesia & ab ipsis apostolis usu comprobatum fuit, ut potissimùm ad ipsum Christi patrem nominatim & simpliciter precum verba dirigerentur.

Respon:

Nego,

Nego, Christum istis in locis quidquam præcisè jussisse; sed tantùm diligenter monuiße atq; adhortatum fuisse, contendo.

Interrog:

Atqui Paulus apostolus tamen præcisè jubet, ut omnia a nobis in Domini Iesu nomine fiant. Qua ratione igitur contendere potes, ubi ipse Dominus Iesus agit de petendo in nomine suo, eum nihil præcisè jussiße? Coloss. 3:17.

Respon:

Propterea id nihilominus jurè contendere possum, quòd in isto Pauli loco hæc locutio In Domini Iesu nomine aliud significat, quàm in ipsius Domini Iesu verbis, de quibus agimus. Quid apud Paulum significet Omnia facere in Domini Iesu nomine, tunc explicari poterit, cum de Christi præceptis loquemur. Nunc pergamus in eo quod institueram, & ampliùs confirmemus, apud Iohannem in Christi verbis, petere in ipsius Christi nomine id significare, quod diximus; & omißa diligentiore explicatione circumstãtiarum ipsorum omnium locorum, quas diximus id ubiq; apertè indicare, (nam nimis longum id eßet) postremum dumtaxat locum, ubi locutio ista habetur, aliquantò accuratiùs perpendamus. Sic igitur Christus ad finem illius sui ad discipulos sermonis, ait, Venit hora cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annunciabo vobis. in illo die in nomine meo petetis. Vocat Christus annunciare de patre, nota ea facere quæ Ioh. 16.

ad Pa-

ad Patris voluntatem de se, & de mysterio salutis nostræ per ipsum Christum pertinebant, & sic gloriam suam, id est, majestatem & potestatem, jam sibi propter salutem nostram a Patre decretam, patefacere; quod facturum se affirmat, & non subobscurè tantùm suam apud Patrem auctoritatem indicaturum, quemadmodum proximè fecerat, inquiens (ut & antea, sed ibi nec ita simpliciter, nec cum tanta asseveratione) omnino fore, ut quidquid petiissent Patrem in ipsius nomine, is illis daret. Ubi id, quod dixi, se facturum affirmavit, statim subjicit, tunc futurum, ut in ipsius nomine petant; quod aliud nihil esse potest, quàm, ubi cognoverint ac perspexerint ipsius divinam ac summam illam potestatem a Patris decreto proficiscentem, eos planè ausuros ab ipso nominatim ea petere, quibus opus habeant.

Joh: 15. 16.

Interrog:

Sed cur non possunt Christi verba ita accipi, ut dicat, ubi discipuli animadverterint, quanta sit ipsius Christi gratia apud Patrem, tunc eos ausuros propter ipsum Christum a Patre omnia petere?

Respon:

Scio equidem interpretationem istam plerisque probari, eamq; fateor videri ut simplicem atq; expeditam, sic etiam ad ipsum locum accommodatam; ac præterea ex locis illis Psalmorum a nobis antea citatis & indicatis, aliisq; similibus, admodum verisimile fieri, In nomine, idem significare, quod Propter. Verumtamen quidquid de locis istis omnibus statuendum

dum sit, mihi videtur, necesse esse, ut in loco nostro & aliis ejusmodi, quæ præcedunt, In nomine, aliud significet, quàm Propter. Etenim si Propter Christum petere, interpretemur Petere, quia Christus pro nobis interpellet, jam hoc neque ipsis verbis nec rei convenire, ante docui. Sin verò ita interpretemur (quemadmodum ii quidem faciunt, qui idem esse ajunt petere in Christi nomine, quod petere propter Christum) ut vox Propter significet gratiam, qua Christus pollet apud Patrem (quod & ipse tua interrogatione es complexus) seu, ut alii loquuntur, merita ipsius Christi apud Patrem; animadvertendum est, Iesu Christi sive gratiam sive merita apud Deum, quemadmodum nullum pondus habent, nisi ratione illorum hominum qui ad ipsum Christum pertinent, sic omne pondus, ratione istorum jam per se habere: nec quidquam esse opus, ut aliquid præterea ex parte ipsorum accedat, utvé ipsorum preces ad Deum seu Patrem alia forma concipiantur, quàm antea conciperentur, in illisq; istius gratiæ sive istorum Christi meritorum mentio fiat, quod præter ipsam apertissimam rationem demonstrari potest ex ipsa oratione, quam ad Patrem habere ipse Christus suos discipulos jussit, quæq; in perpetuo ac frequentissimo usu ab ipso ecclesiæ Christi initio hactenus fuit, & porrò usq; ad finem sæculi futura est; in qua nihil prorsus habetur de gratia seu de meritis Christi apud ipsum Patrem. Si Christus in locis istis, ubi de petendo in nomine suo agit, suam gratiam suavé merita apud Deum intelligere voluisset, nihil erat opus ita loqui, ut ap-

ut appareat, ipseq́ profiteatur, se novum quendam orandi modum docere; sed satis, vel potiùs opus omnino erat discipulos monere. ut planè studerent esse ipsius, ad ipsumq́ pertinere. Sic enim fore, ut quidquid petiissent a Patre, id etiam impetrarent.

Interrog:

Atqui, si Christi mens fuit dicere, discipulos in illo die, cum scilicet divinam ipsius Christi potestatem bene cognitam habuissent, ab ipso nominatim petituros quicquid opus illis esset, quid sibi voluit, cum illico ea verba subiunxit, Et non dico vobis. quòd ego rogaturus sim Patrem pro vobis, Ipse enim Pater amat vos, &c. quid enim commune habet, quod discipuli ab ipso Christo nominatim petant, cum eo, quòd Christus pro ipsis Patrem roget?

Respon:

Iam antea conclusum est, quicquid scriptura loquitur de precibus Christi pro nobis ad Deum, id figuratè dictum esse, istaq́ loquendi ratione significari Christi in nobis juvandis potestatem, & si tanta est, ut jam nihil sit opus, ut Deum Patrem suum pro nobis roget, universam tamen sicut ab ipso Deo & Patre profecta est, sic ab eodem perpetuò pendere, ita ut cum Christus aliquid nobis sive sua sponte, sive a nobis rogatus, nobis largitur, perinde omnino censendum sit, ac si tunc id suis precibus a Patre suo impetrasset. Optimè igitur, postquam Christus indicasset, fore, ut ejus discipuli aliquando auderent ab ipso nominatim petere quibus indigerent, ad prærogativam illam

illam Patris de qua antea locuti sumus intactam interim conservandam, quamvis in eodem proposito perrecturus, precum suarum pro illis ad Patrem mẽtionem fecit, & hunc posteriorem loquendi modum, qui figuratus est, illi priori Petendi in ipsius nomine, qui obscuritate quadam sua cum figurato isto convenit, subjungere voluit. Ita ut hîc tropo, illic velo detracto, ad hunc modum sint verba Christi per pleniorem quandam paraphrasim explananda. Vbi vobis sine ullis integumentis patefacero omnem Dei patris mei voluntatem atq; consilium de me, & de ratione per me salutis vestræ; tunc sine dubio, animadvertentes divinam ac summam potestatem meam, mirificè lætantes audebitis a me ipso nominatim petere, quæcumq; vobis fuerint opus. Quamquam non est quòd vobis dicam, vosqúe commonefaciam de suprema illa potestate in ea omnia, quæ ad vos quocumque modo pertinere possint, deq; peculiari ac perpetua cura de vobis, quam mihi in cælum ad se translato Pater meus daturus ac demandaturus est, ut, scilicet, cum videatis vos mihi tantopere esse caros, persuasum planè vobis sit, nihil vobis umquam defuturum. Iam enim ipsi Patri meo, qui fons omnium bonorum est, carissimi estis, adeò ut ad illum rectà semper accedere nihil sit cur vereri aut debeatis, aut ullo modo, rei ipsius veritate inspecta, possitis. Hic, procul omni dubio, ut plenus sic verus est sensus illorum Christi verborum.

Cur igitur nihilominus Christus ea commonefactione est usus, si ipsemet illâ nihil opus esse ait?

Respon:

Tametsi, propriè loquendo, Christus hoc ipso in loco, etiam secundum ipsam explanationem meam, nulla commonefactione est usus, sed tantummodo prædixit, quid facturi essent discipuli, ubi id animadvertissent, de quo ut commonefierent, opus non fuiße mox *affirmavit; tamen quia nihilominus & hîc aliquo modo dici potest, illum commonefactione ista usum fuisse, & alibi suprà in hoc ipso sermone suo (si modò eius verba ita accipiantur, ut ego accipienda censeo) eâ planè est usus, ubi, videlicet, vel dicit, se facturum, quæ in ipsius nomine petita a suis discipulis fuissent, vel eosdem discipulos monet, ut petant in ipsius nomine, fore enim ut accipiant, vel deniq; quidquid Patrem in ipsius nomine rogaverint, id illis eum daturum ait. Dico animadvertendum eße, Christum non prorsus & absolutè negare voluisse, discipulos non indigere cõmonefactione ista; id est, ut monerentur de summa illa Christi potestate, & de cura perpetua quam ipsorum habiturus eßet; sed tantùm (ut iam indicavi) si rei veritas inspiciatur; quæ est, quòd illi sunt ipsi Deo & Patri suprà modum cari. Verùm cum fragilitas humana, & infinita quædam inter Deum & hominem naturæ ac conditionis distantia, præter id quòd Deus non conspicitur, non permittat, ut ipsi hoc planè percipere & mente per fidem perfectè comprehendere poßent; sicut amorem Christi, qui homo, ut ipsi, erat, quiq; illis erat*

lis erat conspicuus & familiaris, ergà se summum, ipsis quodammodo sensibus planè percipiebant ac comprehendebant; propterea tali commonefactione non parum indigebant, & propterea Christus in eo sermone, ubi eos de multis ante discessum suum monere voluit, eam non omisit, sed aliquoties repetiit, quamvis sub involucro semper aliquo verborum; quod mox per spiritum sanctum, quem ad eos missurus erat, penitus auferri debebat.

Interr:

Plurimùm lætor, mea illa dubitatione & interrogatione de verbis Christi, Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam, ex quibus mihi videbatur posse statui, quòd de Christo dicatur, eum potestatem habere illa faciendi, quæ suis nunc precibus veris ac propriè sic dictis a Patre impetret, factum esse, ut unà cum pleniore confirmatione veræ ac summæ illius potestatis ipsius Christi, quæ cum ejusdem veris precibus consistere nequit, explicatum habeam, quid sit Petere in Christi nomine, ac præterea occasione hujus tantæ rei explicandæ, & mihi hîc quoq; addubitanti pleniùs hac in re satisfaciendi, indicatum a te animadverterem locum, unde intelligi possit, quid illud sit, unde tota hæc fluxit disputatio, nempe quòd Christus nunc in cælo pro nobis interpellat, locum, inquam, illum, de quo postremò te interrogavi, ubi Christus, postquam dixisset, discipulos in illo die petituros in ipsius nomine, statim addidit, se non dicere, quòd rogaturus sit Patrem pro ipsis; cujus loci summa alioqui difficultas nulla alia ra-

Ioh: 14. 14

tione meliùs tolli posse videtur, quàm si interpretemur preces istas suas ad Patrem, quarum Christus eo modo, quo dictum est, mentionem facit, aliud nihil esse, quàm perpetuam curam, quam de suis, in cælo manens, habiturus esset, cum summa potestate conjunctam illis largiendi, & propter ipsos faciendi, quidquid opus illis foret. ut quidem nos interpretari debere satis videris docuisse. Verùm, habesne præterea aliquod aliud sacrum testimonium, ubi Christi precum fiat mentio, ex quo ostendi possit, illas id significare, quod dicis, non autem id, quod verbum ipsum sonat?

Respon:

Habeo sanè quoddam idq; valde insigne. Sed antequam illud proferam, censeo de duobus te monendum esse: Vnum est, quòd, & si de petendo nominatim ab ipso Christo, ut ab eo qui ea ipse facere dareve possit, quæ petimus, satis dictum ac disputatum a nobis fuisse videri potest; tamen quædam adhuc maximi momenti dicenda atq; explicanda supersunt ad hoc ipsum, sive ad Christi invocationem spectantia, de quibus agendum erit, cum ad Christianæ religionis præcepta explicanda tuis interrogationibus sine dubio me adduces. Alterum est, ut caveas, ne fortasse tibi suspectam reddat interpretationem nostram locutionis petendi in nomine Christi id, quod ipse Christus in eodem illo suo sermone dixit discipu-
Ioh: 16. 24. lis suis, Vsque modò non petiistis quidquam in nomine meo: Petite & accipietis. Neque enim verum erat, discipulos antehac nihil nomina-

tim

tum ab ipso Christo petiisse, immo petierant non semel, & quidem res ejusmodi, quæ divinam aliquam potestatem, ut efficiantur, requirunt. veluti cum petierunt, ut adderet, sive adaugeret ipsis fidem, & cum rogarunt, ut se in navicula pereuntes servaret. Luc: 17. 5. Matt: 8. 25.
Nam si excepero, Christum loqui de petitione, quæ propria est sacrarum precum, ubi is, a quo petitur nusquam apparet, ac nihilominus exaudire precantes, illisq; statim quæ petunt concedere posse creditur: ne sic quidem videor posse a vi istorum Christi verborum meam sententiam defendere de significatione ejus locutionis; cum omnino videatur Christus suis istis verbis indicare, discipulos jam potuisse antehac petere in nomine ipsius, & dum adhuc inter ipsos præsens ac conspicuus versatus fuerat, eosq; monere, ut jam petant, neq; diutiùs id facere omittant, ut hactenus præ ignoratione fecerant. Vnde sequitur necessarium esse, ut Petere in nomine Christi aliud sit, quàm ab ipso Christo petere, si Christi verba de ejusmodi sacris precibus sunt accipienda, cum nondum vel fuisset vel esset locus talibus ad ipsum Christum discipulorum precibus; quippe qui illum perpetuò præsentem ac conspicuum & habuissent, & adhuc haberent.

Interrog:

Fateor mihi in mentem non venisse, ut te de istis Christi verbis interrogarem, quæ sanè, ut ipsemet ea perpendis, plurimùm tuæ illi interpretationi, cui jam planè acquieveram, obstare mihi videntur. Qua igi-

tur ratione, quæso te, totam istam tuam adversus te ipsum inde ductam ratiocinationem dissolvis?

Respon:

Vera id faciendi ratio est, animadvertendum proponere, quomodo locutus fuerit, quidvé dixerit Christus, cum ab initio de petendo in nomine suo verba fecit. Inde enim constat, Christum ad id tempus tantùm sua verba accommodasse, cum jam ipse ad Patrem abiisset; Unde etiam factum est, ut vix inveniatur, qui aliter sentiat inter eos, qui sacras litteras tractant, quidquamvé dubitet, quin Christus, ubicumq; in illo sermone suo de petendo in suo nomine mentionem facit, ad illud tempus respiciat, quo ipse in cælo apud Patrem perpetuò usq; ad consummationem sæculi futurus erat. Sunt enim in ipso initio Joh: 14. 12. *verba Christi hujusmodi:* Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet: & majora his faciet; quia ego ad Patrē vado; & quodcūq; petieritis in nomine meo, hoc faciā, ut glorificetur Pater in filio. *Nemo est, arbitror, adeò stupidus, ut non videat, Christum de re cui locus nondum esset, sed postmodū esset futurus, & quidē post suum discessum ad Patrē, verba facere. Quare illud, quod postea dixit,* Usq; modò nōpetiistisquicquam in nomine meo, *haud ita accipiendum est, quasi potuerint discipuli petere, & non petierint; sed simpliciter, ut sonant, sunt verba ista accipienda, ut videlicet nihil aliud ex ipsis colligitur, nisi hoc ipsum, quòd scilicet hactenus discipuli ejus in ipsius nomine non petierint; id quod*

non

non minùs verum est, si id facere non potuerunt, quàm si potuerunt. Neque enim mens Christi fuit monere discipulos, ut jam ab ignorantia illa liberati, id facerent, quod prius facere omisissent, sed eis ostendere, non posse illos ab experientia ullum argumentum habere dubitandi de eo, quod ipse affirmabat, illisq; promittebat; se videlicet facturum, sive illos accepturos quidquid petiissent in ipsius nomine, cum nondum factum esset, ut ad istum modum peterent. Namq; verba illa, petite & accipietis non ad præsens illud tempus, sed ad mox futurum referenda esse, jam docuimus ipsum Christum antea apertè indicasse, idemq; mox iterum indicavit, cum ait, in illo die in nomine meo petetis. Spero me dubitationem quam videbar, dum te monere volo, in animo tuo excitasse, inde planè exemisse.

Interrog:

Exemisti sine dubio. Age igitur jam quodnám est insigne illud testimonium nondum a te prolatum, de eo, quod significent Christi preces ad Deum?

Respon:

Sunt verba illa ipsius Christi, cum Lazarum in vitam revocare vellet, Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quod semper me audis; sed propter populum qui circumstat, dixi, ut credant, quòd tu me misisti. Certum est enim (nec quisquam ea de re dubitare videtur) Christum statim ab ipso initio, cum munus suum in terris aggressus est, potestate Ioh: 11. 41. & 42.

fuiße præditum mortuos ad hanc mortalem vitam revocandi, hancq́ potestatem in ipso, toto eo tempore perpetuò resediße. Quod vel ex eo constat, quòd apostolos suos, cum eos primùm, id est paullo post cæptum munus suum, Dei regnum prædicatum misit, inter alia, mortuos quoque suscitare jussit, quemadmodum
Matt: 10, 8. legitur apud Matthæum in omnibus editis exemplaribus Latinis atq; in vulgatis Græcis, & Syriacis, præterquam, (ut quidem Lovanienses theologi testantur) in editione Syriaca Imperatoria. Neque enim potuisset Christus hoc jubere, hancq́ potestatem apostolis suis dare, si ipse eam non habuisset, & quidem perpetuò in se residentem. nam nec ratio patitur, nec ejus rei ullum exemplum habetur, ut quis miraculi alicujus faciendi potestatem in se ipso perpetuò residentem non habens, eam alteri dare, eamvé cum altero communicare possit. Adde quòd ipse Christus, antequam vel Lazarum, vel alium quempiam (ut ipsius verba indicant) a morte in vitam revocasset, apertè testatus est, se, sicut Patrem
Ioh: 5, 21. suum, vivificare quos vellet. & tamen, Lazarum suscitaturus, ex altera parte non obscurè profitetur, se, cum quidpiam tale efficere vellet, id a Patre precibus impetrare solitum, idq́, adeò ipsum, quòd Lazarum mox esset suscitaturus, ab eodem Patre tunc orando impetrasse. Unde manifestum fit, Christum precum suarum Patri adhibitarum nomine, aliud nihil significare voluiße, quàm se totam illam suam admirabilem potestatem ab ipso Patre accepisse, illiq́; acceptam planè referre. eamq́, quantumvis jam in

se per-

se perpetuò residentem, non a se ipso, sed ab eodem Patre universam pendere; ita ut quando aliquid vi istius potestatis efficeret, perinde esset, ac si semper, ut id efficere posset, a Patre suis precibus obtineret. Sic autem loqui, & ita totum istud profiteri idcirco tunc voluit, ut, quemadmodum ipse ait, circumstans multitudo inde agnosceret, se a Deo esse missum, atque, quanta vis potestate præditum, (ut idem alibi testatur) in nomine Patris sui ejusmodi mira opera facere. Poterit autem explicatio nostra istius loci tibi pro conclusione esse quæstionis illius solvendæ, quam ipse posuisti, & cujus occasione non pauca a nobis disputata sunt, quomodo, scilicet, convenire possit Christi pro nobis interpellatio, cum divina illa ac summa ipsius potestate, nisi quid adhuc forte vis. Ioh: 10. 25.

Interrog:

Est quidem mihi in quæstione ista a te plenè satis factum? & Christi verba a te postremo allata atq; perpensa & explicata me vehementer in eo confirmant, ut solutionem tuam ipsius quæstionis verissimam esse mihi persuadeam. Verumtamen velim adhuc abs te doceri, quid illis respondendum sit, qui multò aliter istum nodum solvunt, si non expreßè tacitè saltem affirmantes necesse esse, ne ista duo inter se pugnent, fateri Christi pro nobis interpellationem ad humanam ejus naturam pertinere, divinam verò illam summamq; potestatem, ad naturam divinam; unde etiam duplicem ipsam istam Christi naturam probari, videntur poße contendere. Quid igitur ad ista dicendum censes?

Respon:

REFVTATIO DISTINCTIONIS vulgaris, quòd alia Christo secundùm humanam naturam, alia secundùm divinã tribuantur.

Quatenus solutio istorum videri possit probabilis & apta ad solutionem nostrã dubiam reddendã, dupliciter est illi occurrendum, primùm negando istam duplicem Christi naturam, deinde ostendendo Christo ut homini datam fuisse a Deo divinam illam summamq́ potestatem; & quidem, majore ac potiore ex parte, post & propter obedientiam ipsius usq; ad mortem crucis; nam neq; istas duas Christi naturas concedendas esse, & Christum quidquid, quantumvis divinum, habet, ex dono Dei, ut hominem, ea ratione qua modo diximus, habere, ex illis intelligi potest, quæ de eius essentia atq; existentia antea disputata sunt. Quaten° verò ex ipsa ista solutione videri queat probari posse istam duplicem Christi naturam, dicendum est, alia solutione inventa, quæ suum fundamentum in ipsis sacris testimoniis habet, cujusmodi certè nostram esse demonstravimus, nihil necesse esse ad istam confugere, unde duplex ista Christi natura statuitur, præsertim cum ea, etiamsi concederetur duplex ista Christi natura, nullum locum ea habere possit, quando certissimum est, Christum secundùm ipsam humanam naturam divina illa summaq́; potestate esse præditum. Sed nihil mirum est, auctores sive tacitè sive expreßè istius solutionis, hac in re ista evidenter isto suo duplicis in Christo naturæ commẽto abuti, cum idem sæpissimè alibi faciant, ea quæ de Christo in sanctis litteris dicuntur, modò uni, modò alteri ex istis duabus naturis separatim tribuentes, cum tamen nihil prorsus impediat, quominus omnia

mnia ipsi Christo secundū humanam naturam conveniant, & quod planè est ridiculum, interdum ea, quæ de ipsa Christi persona, seu (quod plus in hoc proposito est) de filio Dei simpliciter negantur, alteri nihilominus naturæ separatim convenire affirmantes.

Interrog:

Vbi nam quæso istud faciunt?

Respon:

Duobus potissimùm in locis. Vnus est ille, in quo expreßè ipsemet Christus ait, filium (nempe Dei) nescire diem & horam adventus filii hominis, id est suiipsius, in nubibus cum potentia & gloria multa. Affirmant enim nihilominus isti, Christum secundum divinam naturam diem istum atq; horam semper scivisse. Alter locus est, ubi idem Christus tacitè negat, se eße parem Patri suo, nempe, cum affirmat, Patrem se majorem eße. Hic enim similiter affirmare nihilominus non verentur, Christum secundùm divinam naturam parem semper, & quidem per omnia Patri suo fuiße. adeò ut cum ista, vel si qua alia ejusmodi sunt, sive tacitè sive expresse de Christo in divinis litteris negantur; dicant, per figuram illam, quam vocant idiomatum, id est, proprietatum communicationem, de ipso Christo simpliciter negari, quod secundùm alteram tantùm naturam, id est humanam, illi non convenit, licèt secundum divinam maximè conveniat: non animadvertentes interim, figuram istam nullum habere locum in iis, quæ de suppo-

Mar: 13. 32.

Ioh: 14. 28.

supposito (ut vocant) aliquo negantur, sed tantùm in iis, quæ affirmantur, ut, exempli gratia. licet quidem dicere, Hominem ratiocinari, quamvis homo secundùm corpus non ratiocinetur, sed secundùm animam tantùm; sed non licet vicissim dicere, Hominem minimè ratiocinari, quia, videlicet, secundum corpus minimè ratiocinetur. satis est enim ad enunciatum istud falsum reddendum, quòd secundum animum ratiocinetur. Quare, si Christus, quamvis secundùm divinam naturam tantùm, semper scivißet diem illum & horam, & semper patri suo par per omnia fuisset, nullo prorsus modo negare simpliciter potuißet, se diem illum & horam scire, seq́ Patri suo parem esse. Vnde factum eße arbitror, ut non pauci tamen ex illis ipsis, qui Christum eandem numero essentiam cum Patre habere contendunt, ut vim adversus se istorum duorum locorum declinent, non ad istam sermonis figuram, cui, ut dixi, in similibus negantibus enunciationibus nullus locus esse potest, si ad alias tergiversationes confugerint.

Interrog:

Equidem ex iis, quæ & multò ante & modò disputasti, satis mihi persuadeo, nec duplicem istam, quam vulgò theologi Christiani tradunt, Christi naturam admittendam esse, nec etiamsi admittenda esset, ejusmodi effugiis per istam idiomatum communicationem eum locum fore, quem iidem theologi putant. sed quando in hanc disputationem (fortasse non suo loco) te mea interrogatione protraxi, dic, rogo, quinam est verus sensus duorum illorum locorum, quibus potissi-

potissimùm isti hanc suam doctrinam confirmare se posse credunt? quid, inquam, sibi voluit Christus primùm, cum dixit, filium hominis descendisse de cælo, & in cælo esse, & deinde cum non obscurè affirmavit, eundem filium hominis eò ascensurum, ubi prius erat? Ioh:3. 13. 6. 62.

Respon:

In priore loco ex Græco ita verba Christi legi possunt, ut dicat, filium hominis non quidem esse in cælo, sed fuisse. vox enim Græca ὢν quæ per præsens tempus reddita fuit, potest, ut doctissimi aliqui interpretes annotarunt, reddi per præteritum imperfectum; ut legatur non qui est, sed, qui erat in cælo. Erasmus, Beza. id autem fieri debere suadent omnino proximè antecedentia, in quibus satis apertè affirmatur, filium hominis ascendisse in cælum; licèt vulgò partim eludere ista Christi verba, ita ut non dicat se ascendisse in cælum, partim ita interpretari conentur, ut ascensio ista non propriè sed figuratè accipiatur. Sed si figuratè hìc locutus est Christus; nihil vetat, immo prorsus verisimile est, eum similiter figuratè fuisse locutum, cum dixit, (ut passim legitur, & istorum pleriq; volunt) filium hominis esse in cælo. ac proinde nihil momenti verba ista habere poterunt ad probādum, Christum revera eodem tempore in terra, & in cælo fuisse. ex quo isti illas duas Christi naturas colligunt. Verùm non est, quando hìc necessitas nulla id faciendi adest, a verborum proprietate recedendum; & agnoscendum est, omnia, quæ isto in loco Christus de se

de se affirmat, optimè ipsi, ut homini, convenire, quēadmodum vel ipsa expreßa appellatio filii hominis, sub qua Christus ista de se dicit, clarè ostendit. Tantùm ut dictum fuit, non qui est, sed qui erat in cælo, legi debet. Iam verò in posteriore, quem commemorasti, loco, nulla difficultas esse potest, cum ibi disertè scriptum sit, erat priùs, non autem, nunc est.

Interrog:

Sed quomodo Christo, ut homini, convenire potest, quòd fuisset in cælo ante illud tempus, cum eo post resurrectionem suam ascendit?

Respon:

Potiùs interrogandum est, quomodo Christus illa verba, ubi erat prius, de seipso secūdum illam divinam naturam, quam isti sunt commenti, dicere potuerit, ut quidem iidem isti volunt. Ea enim indicant eum, de quo dicta sunt, tunc temporis ibi, id est, in cælo, non fuisse, & consequenter, si istorum interpretatio admittatur, Christum cum hæc dixit, secundùm suam divinam naturam non fuisse in cælo. quod ex ipsorummet sententia absurdissimum est.

Interrog:

Nonné poterunt verba ista Christi, si minùs ad illam divinam naturam quam isti intelligunt, tamen ad existentiam aliquam Christi probandam usurpari, quæ fuerit, antequam homo nasceretur?

Respon:

Tunc demum istud fieri posset, si ad Christum, ut hominem, illa accommodari non possent, quemadmodum

dum ipse opinari, vel saltem dubitare videris. Verùm ista tua sive opinio, sive dubitatio omni fundamento destituitur, cum contrà nihil verisimilius & verbis ipsius Christi, & hic & alibi magis consentaneum sit, quàm ipsum Christum, postquam natus est homo, & antequam munus sibi a Deo patre suo demandatum obire inciperet, in cælo, divino consilio atq; opera fuisse & aliquandiu ibi commoratum esse, ut illa ab ipso Deo audiret, & præsens apud ipsum, ut ipsa scriptura loquitur, videret, quæ mundo mox annunciaturus & patefacturus ipsius Dei nomine erat. Verba quidem ipsius Christi hoc ipso in loco non minùs, quàm in superiore, de filio hominis, id est, de homine expressè sunt dicta. Et si quis vel id animadvertat, quod factum est cum Mose, antequam divina lex tota ipsius ministerio promulgaretur, & manufacta opera omnia, quæ ad ipsum divinum cultum pertinerent, cujus materiæ cujusvé formæ esse deberent, ipsi Mosi a Deo præscriberetur; statim fatebitur (præsertim cum certum alioqui sit, Mosem Christi typum fuisse) nihil convenientius excogitari posse, quàm ut Christus ante illud tempus, quod diximus, in cælum ad Deum, idq; fortasse non semel, ascenderit. ibiq; aliquandiu cum eo fuerit. Moses enim, ante primam legis promulgationem, ad Deum in montem Sinai, ter, si quis diligenter animadvertat, ascendisse legitur; & cum ipsius legis decem illa verba, in duabus tabulis lapideis digito Dei inscripta, ad populum afferenda essent, & simul ea quæ diximus, ad cultum Dei spectantia, constituenda, & alia populo præcipienda, in eundem mon-

DE ASCENSU, ET COMMORATIONE CHRISTI HOMINIS in cælo, antequam munus suum in terris obire inciperet.

Ioh: 3. 13, & 32.

Exo: 19.

Exo.24.18. montem idem Moses similiter ad Deum ascendit; ibi-
31.18. que cum eo per quadraginta dies, & quadraginta
32 15, noctes fuit, idq; bis; videlicet, & cum primùm illæ
16, & 19. duæ tabulæ ei sunt datæ, & cum iterum, projectis ab
34. 4, & 26. eo & fractis præ ira, ob populi idololatriam, illis prioribus, alteras duas similes habuit, quas ad populum afferret, & in arca Dei postmodum reponeret. Nam
25.16. ut Mosis Christum, sic montis Sinai cælum antitypum eße, apertissimum est. Quinetiam ipse mons propter Dei, quæ tunc ibi fuit, præsentiam, cælum eo
Deut:4.36. tempore fuisse dici potest; certè Moses, Dei vocem, quæ de illo monte extitit, & audita a populo fuit, de cælo auditam fuisse ait.

Interrog:

Iam tuæ sententiæ de interpretatione illorum duorum, de quibus te interrogaveram, locorum, deq; ascensu, & commoratione Christi hominis in cælo, antequam munus suum in terris obire inciperet, quantumvis novæ & majoribus nostris fortassis inauditæ, libenter acquiesco. Video enim hac ratione complura sacra testimonia admodum alioqui explicatu difficilia planissima reddi. Tantùm dic quæso, cur Evangelistæ in sua historica de Christo narratione, istius ejus in cælum ascensus nullam mentionem fecerunt?

Respon:

In promptu caussa est, cum res ista ejusmodi fuerit, quæ a nemine conspecta sit, nec porrò planè conspici a quoquam potuerit. & priores quidem tres evange-

Evangelistæ, ne verba quidem vel ipsius Christi, vel alterius cujuspiam, ulla commemorant, unde res ista intelligi possit; cum tamen quartus & postremus, hoc est Iohannes, & ipsius Christi multa, & Iohannis Baptistæ quædam recenseat, unde illa apertè intelligitur, si modò ea, ut sonant & propriè accipiantur; ut sanè fieri debet, cum aliter fieri debere non constet. qui Iohannes Evangelista cum plus non posset, ad fidem tantæ rei faciendam satis habuit, & satis omnibus esse debere credidit, testimonia aperta ipsius Christi ejus rei referre. quibus si quis non persuadetur; næ is ipso Evangelistæ testimonio minimè persuasus fuisset. Ioh: 3. 31. & 32.

Interrog:

Aliud succurrit, quod videtur tuæ sententiæ obstare. Dic igitur, rogo, quomodo, si Christus in cælum ascendit ante resurrectionem & mortem suam, ausus est auctor epistolæ ad Hebræos dicere, Christum ingressum fuisse semel in Sancta, id est, ut ipsemet declarat, in ipsum cælum, postquam, videlicet, sanguinem suum fudisset? Heb: 9. 12. & 24.

Respon:

Locus ipse, quem intelligis, responsionem secum ad quæstionem istam affert. Neque enim vel simpliciter ibi dicitur, Christum semel ingressum fuiße in Sancta, vel semel ingreßum fuisse, tunc videlicet, cum eò, postquam sanguinem suum fuderat, ingressus est. sed sic ipsa verba habent, Per proprium sanguinem introivit semel in Sancta; quæ a-

 pertè

pertè significant, hunc Iesu Christi in cælum ingressum, qui factus est per ipsius sanguinem, semel tantùm extitisse: seu mavis, Christum Iesum per sanguinem suum nonnisi semel in cælum fuisse ingressum. Aharonico enim seu legali Pontifici Christus ibi opponitur; & dicitur, quòd ille suum sacrificium ita peragebat, ut per sanguinem hircorum & taurorum in Sancta semel in anno ingrederetur, Hic verò suum ita peregit ut per proprium sanguinem semel omnino in vera Sancta non manufacta, id est, in ipsum cælum ingreßus fuerit. Vbi vides, de eo tantùm ingreßu Christi in cælum verba fieri, qui responderat ingressui legalis Pontificis in Sancta illa manu facta, & ad ipsius Christi sacrificium pertineat, huncq́; semel omnino extitiße affirmari. Vnde præterea consequitur, ascensum sive ingressum Christi in cælum, quòd non pertineat ad ipsius sacrificium non poße appellari ingreßum in Sancta; cum cælum eatenus tantùm Sancta hîc nominetur, quatenus Christus illuc ingrediens suum sacrificium peregit, quemadmodum antiquus ille pontifex suum peragebat in manu facta illa Sancta ingrediens. Itaq; tandem apparet, quàm multis modis ineptus sit locus iste epistolæ ad Hebræos, ad dubitationem vel minimam cuiquam meritò injiciendam, de ascensu & commoratione Christi in cælis ante mortem suam, & ad interpretationem illorum locorum dubiam reddendam, quibus & ascensus & commoratio ista clarissimè indicatur & commemoratur.

Interrog:

Locus iste epistolæ ad Hebræos (cujus verum sensum nunc demum percipere mihi videor) mihi quiddam suggerit, quod te interrogem, pertinens ad Christi sacerdotium, unde jam diu digressi sumus. Dic igitur annón, quando Christus cum antiquo illo legali sacerdote comparatur, ejusq; similis esse ostenditur, hinc sequi videatur, Christum sacrificio suo nobis Deum placasse, & pro peccatis nostris illis satisfecisse, adversus ea quæ antea conclusisti?

CHRISTUM SACRIFICIO suo Deū nobis non placasse, nec pro peccatis nostris illi satisfecisse.

Respon:

Quasi verò constet, antiquum illum sacerdotem, ratione illius populi, illorumvé hominum, pro quibus sacrificabat, ista sacrificio suo peregisse.

Interrog:

Nonné apertum & illustre simul exemplum est placationis iræ divinæ, a sacerdote illo antiquo peractæ, cum Aharon, monente Mose, accepto thuribulo eiq; igne ex altari & thure imposito, suffitum fecit, atq; ea ratione populum expiando, ingentem illam plagam cohibuit a Deo irato adversus populum, qui contra ipsum Aharonem & Mosem, propter extinctos divinitus Chore, & socios ejus, murmuraverat? Num:16.[illegible] &c.

Respon:

Exemplum istud nihil pertinet ad sacrificium illud anniversarium illius antiqui Pontificis, cujus sacrificii ratione nominatim & expreßè cum sacerdote illo Christus comparatur, eiq; assimilatur. Estq; præterea factum istud Aharonis prorsus singulare atq; extraordinarium. & idcirco non potest ex eo per

comparationem ac similitudinem colligi, quale fuerit Christi munus, & qua ratione expiaverit, aut expiet peccata nostra.

Interrog:

An non potest tamen nihilominus ex eo colligi, Christum fuisse & esse aptum ad iram Dei adversus nos placandam?

Respon:

Potest sine dubio; sed non quatenus Christus est sacerdos. idq; non modò propter jam indicatam caussam, quòd Aharonis factum istud non pertinuerit ad ordinarium ipsius sacerdotale munus, sed etiam propter id, quòd in Christi sacerdotio nullum potest habere locum placatio Dei pro nobis.

Interrog:

Cur verò?

Respon:

Nempe quia, ut multò ante dictum a me fuit, Christus revera tunc sacerdos noster esse cœpit, cum in dextera Majestatis consedit, & sibi a Deo decretæ in terra & in cælo omnis potestatis possessionem (ut ita dicam) est adeptus; id est, cum jam (ut paullo ante satis longa disputatione demonstratum est) veris precibus ejus pro nobis ad Deum nullus est locus, & consequenter nec ulli alii rationi, qua nobis Deum placet. quando jam ipse est, qui nos planè regit ac gubernat, nostræq; vitæ ac mortis imperium habet. Quòd si quis tamen velit, Christi sacerdotium, antequam is per fusionem sui sanguinis in cælum ascende-

scenderet. hic in terris cœpisse, ne tum quidem ratione ipsius sacerdotii fuit, cur Christus Deum nobis placaret, id est, illum nostris peccatis propitium redderet, cum, ut antea demonstratum fuit, Deus sua sponte nostra peccata nobis resipiscentibus ignoscere decreverit; & ad decretum hoc suum promulgandum, confirmandum, & sanciendum Christum nasci voluerit, eaq; omnia dicere & facere, quæ ipsius nomine, dum in terris versatus est, vel dixit vel fecit. Itaq; nullo pacto ex similitudine, quam inter antiquum illum Pontificem & Christum scriptura agnoscit & statuit, colligi potest, Christum sacrificio suo Deum nobis placasse; sed neque alia quavis ratione id peregisse aut peragere; cum ea re nihil omnino opus sit aut fuerit, neq; ei in negotio salutis nostræ per ipsum Christum ullus locus esse queat. etiamsi alioqui Christi persona, si gratiæ, qua apud Deum pollet, ratio habeatur, ad eam peragendam est, supra quàm dici aut cogitari possit, apta & accommodata.

Interrog:

De placatione respondisti, mihiq; sanè satisfecisti. quid jam de satisfactione dicis? Nonné sacerdos ille Aharonicus, victimis illis expiatoriis pro illis peccatis satisfaciebat, pro quibus offerebantur?

Respon:

Nihil minùs. Nam & pecudes illæ, antequam sacrificarentur, ipsius Dei planè erant, nec etiam alioqui æstimatione sua ullam proportionem habe-

bant cum Dei offensis, & cultus ille totus, quo offerebantur, unà cum obedientia, quæ hac ratione Deo præstabatur, non tanti erat, ut compensare poßet delictum ullum aut peccatum, quamvis minimum, adversus Dei legem admißum.

Interrog:

An non tamen illo cultu peracto, illaq; obedientia Deo præstita, omnis reatus tollebatur illarum divinæ legis transgreßionum propter quas ista fiebant?

Respon:

Tollebatur quidem; sed non ob istarum rerum pretium, seu propter res istas ipsas per se.

Interrog;

Propter quid igitur?

Respon:

Nimirum propter Dei decretum, divinamq; benignitatem.

Interrog:

Estné aliquid simile in Christi pro nobis sacrificio?

Respon:

Est sine dubio. Nam Christi obedientia usq; ad mortem crucis, ejusq; sanguinis fusio, quæ ad ipsum Christi sacrificium pertinent, & solæ in eo sacrificio proprium ipsius Christi sunt opus, quamvis nec suo pretio, neq; ipsæ per se effecerint, ut veniam peccatorum nostrorum adepti simus, illis tamen peractis, ex decreto & benignitate Dei factum est, ut nos a

pœnis

pœnis peccatorum liberatissimus. Christus enim, cui nos servandos Deus dedit, per istam obedientiam & sanguinis sui fusionem, plenissimam potestatem ab ipso Deo est consecutus salutem re ipsa nobis dandi, & ab omni miseria atq; ab interitu, quæ propria peccatorum sunt pœnæ, nos penitus liberandi.

Hucusque auctor. reliqua morte præventus non absolvit.

FRAGMENTUM CATECHISMI PRIORIS, Fausti Socini Senensis, qui periit in Cracoviensi rerum ipsius direptione.

Magister.

PERTINENT *omnino, immo, ut dixi, necessarium est; idq; duplici potissimùm de caussa. Primùm quia inter ipsa divina praecepta, hoc praecipuum est, ut agnoscamus Deum, qui illa dedit, solum esse Deum, quando † jubemur ipsum solum adorare, ipsiq; soli servire. Certum est enim, eum, qui ex seipso in nos divinum habeat imperium, adorari a nobis debere. Vt enim adorationis objectum est divinum imperium, sic divini imperii necessaria sequela est, adorari debere. Quomodo igitur posset quis Deum, qui ista praecepta dedit, solum adorare, si crederet alium esse, qui praeter ipsum, divinum imperium ex se ipso in nos haberet? Adde, quòd † disertè in primo divinae legis praecepto habetur, ne praeter Iehovam Deum, qui legis est auctor, ullum Deum habeamus. quomodo verò posset non habere alium Deum ille, cui persuasum non foret, nullum alium esse, qui in se divinum imperium ex se ipso haberet?*

CAP: II. Qualis sit Christiana religio.

† Mat: 4. 10. Deut: 6. 13. 10. 20.

† Exo: 20. Deut: 5.

Discipulus.

Cum dixisti, nos juberi solum Deum adorare, & ipsi soli servire, arbitror te respexisse ad Christi verba, quae

ba, quæ diabolo ipsum tentanti respondit, adq; ea loca, unde Christus verba ista protulit. Verùm neq; in illis locis, neq; in Christi verbis habetur vox solum, cum Deus adorari jubetur.

Magister.

Circumstantiæ locorum ad quæ relationem habent verba Christi, omnino docent, perinde esse, ac si expreßè additum esset solum. In Christi autem verbis vox solius, quæ etiam Deut: 6. in Græca editione legitur, quamvis postea, cum de serviendo Deo agitur, adiecta, censeri debet etiam antea adjecta; alioquin Christus diabolum non repressißet, qui non se solum, sed simpliciter se adorari postulabat.

Discipulus.

Ita est. Nam memini nunc loci illius in Apocalypsi, cum Angelus Iohannem a se adorando deterrere volens, † ut Deum adoraret, illi dixit; ubi quamvis vox Solius non fuerit addita, perinde habetur ac si addita fuißet.

Apoc: 19. & 22.

Magister.

De bono patien: ad finem.

Rectè ais. Quamquam apud Cyprianum in illo Apoc: loco qui bis habetur, legitur non Deum adora, sed, Iesum dominum adora. ubi nihilominus subaudienda esset vox solum. alioqui similiter Angelus Iohannem non repressisset.

Discipulus.

Atqui si Angelus dixisset Iohanni, Iesum dominum solum adora, exclusißet ab adoratione Deum patrem. quod impium est vel cogitare.

Magi-

Qualis sit Christiana religio.

Magister.

Non exclusisset. Nam de rebus creatis accipienda essent Angeli verba, quemadmodum ipse erat res creata. ac si dixisset, inter res creatas nec me, nec ullum alium adorare debes, præter Iesum. Namq; ille est dominus, nos autem omnes servi, ut tu es. Quomodo enim istud non pugnet cum præcepto solius Dei adorandi, postea commodiore loco explicabitur. Nam jam tempus est, ut alteram caussam exponam, cur Dei Christiq; præcepta servare volenti, necesse sit sibi persuadere, Deum solum esse, qui ex se ipso divinum imperium in nos habeat. Animadvertendum igitur est, Christi præcepta quæ, ut in hesterna disputatione attigimus, & suo loco probabimus, legi per Mosem datæ addidit, ejusmodi esse, quæ sine spe consequendæ æternæ vitæ servari non possint. Superant enim, ut superiore die disputavimus, ipsius hominis naturales vires, per se consideratas, quas spe hujus ingentis ac desiderabilissimi ab omnibusq; necessariò exoptatissimi præmii fulcire ac roborare oportet. Mitto, quòd ipsa Christi præcepta hoc ipsum complectuntur, ut scilicet, sub spe æternæ vitæ consequendæ fiant. Hoc enim obedientiam istam multò præstantiorem reddit, Deoq; acceptiorem; ut non pauci docuerunt, & contra quàm aliis aliter videri possit, demonstrarunt. Sed quia hac de re agendum postea erit, & apertè probandum, Christi præcepta hoc ipsum compelcti, ut vitam æternam nobis illa servantibus datum iri credamus. hoc in præsentia omisso, satis habeo, sine fide, id est, firma persuasione ista, Christi

præce-

Qualis sit Christiana religio.

præcepta, etiamsi istud ipsum præceptum non fuisset, servari non posse. Nam quomodo firma ista persuasione præditus esse potero, ac sperare, me a Deo per Christum habiturum vitam æternam, nisi simul persuasum mihi fuerit, Deum ejusmodi esse, qui solus ex seipso divinum imperium habeat, & sic hujus universitatis & ipsius naturæ absolutus sit dominus? Excitare siquidem a mortuis, & immortalitate ac perperpetua felicitate donare, vim requirit, quæ omnia possit; qualis vis in eo tantùm esse potest qui solus ex seipso divinum imperium habeat. neq; requirit modò, sed quòd requirat, hoc omnes sentiunt, immo vix vulgò creditur tantam vim inveniri posse, quæ id præstet.

Discipulus.

Agnosco jam utramq; caussam, cur si Dei Christiq; præcepta servare velimus, persuasum habere debeamus, Deum unum esse, id est, neminem præter ipsum, divinum imperium ex seipso habere. quorum prior ad Dei gloriam spectat, altera verò ad salutem nostram. quare etiam priorem pluris faciendam existimo.

Magister.

Vera sunt ista, & rectè existimas. quamquam non potest esse salus nostra a Dei gloria disjuncta. Illud certissimum est, priorem quam attuli caussam, certiorem esse, & nimis apertè constare, Deum supra omnia a nobis requirere, ut credamus, ipsum esse solũ omnium bonorum auctorem, & solum ex seipso jus

Qualis sit Christiana religio.

divini imperii in nos habere, utq; ipsum, ut talem veneremur, colamus ac prædicemus; nec quidquam magis in nobis abominari, quàm opinionem pluralitatis Deorum, id est, quod aliquis Deus præter ipsum sit, qui a nemine nisi a seipso dependens divina potestate sit præditus, quemadmodum innumerabilia ferme in sacris litteris testimonia apertissimam fidem faciunt. quæ omnia iis addi possunt, quæ de divino præcepto hujus rei antea disputavi. Vim enim omnino præcepti habent cuncta & singula testimonia ista. Cur enim (exempli caussâ) Moses populo dicit, Audi Israël, Iehova Deus noster, Iehova unus est, nisi ut jubeat eos id pro certo habere, & hinc agnoscant se debere id facere, quod disertè statim illis præcipit, inquiens, Et diliges Iehovam deum tuum ex toto corde tuo &c. Deut. 6.

Discipulus.

Memini, te cum de his duabus caussis dicere inciperes, cur agnoscendum nobis sit, Deum esse unum, si ipsius Christiq; præcepta servare velimus, ita locutum fuisse, ac si duæ istæ caussæ non essent solæ, sed potiores; notavi enim te vocem potissimùm, addidisse. quod non sine caussa arbitror a te factum fuisse.

Magister.

Prævenisti me; Iam enim, cur vocem istam addiderim, explicaturus eram. Videtur enim, etiamsi nec ipse Deus id præcepisset, nec Christi præcepta requirerent, ut vitæ æternæ præmium, ab iis qui illa sint servaturi speraretur, vix ac ne vix quidem fieri posse, ut

Qualis sit Christiana religio.

se, ut quis Dei Christiq; præcepta servet, nisi persuasum habeat, Deum qui illa dedit solum esse, qui ex seipso divinum imperium in nos habeat. Vt enim quis Dei præcepta servet, non satis est simpliciter ea facere quæ Deus fieri præcepit, sed necesse est præterea ob hanc ipsam caussam illa facere, quòd Deus ea fieri præcepit, utq; illi debita obedientia præstetur. Hoc autem necessariò requirit, ut omnino ac certò nobis sit persuasum, illum habere jus, omnia & singula ista quæ præcepit ac jussit, præcipiendi ac jubendi; quod fieri nequit, dum credimus aut dubitamus, ne quis alius præter eum sit, qui ex seipso divinum imperium in nos habeat. Sic enim necesse esset, ut divinum istud in nos imperium divisum esset, id est, in quibusdam tantummodo iste, in quibusdam rursus tantummodo ille, nobis imperandi jus haberet. Qua igitur ratione certi esse possemus, præcepta quæ tamquam a Deo data nobis servanda proponuntur, non excedere limites imperii ejus? Apparet igitur, ut præcepta ista in eum finem faciamus, in quem fieri debent, oportere nobis persuasum esse, eum qui illa dedit, nullis limitibus circumscriptum divinum imperium in nos habere, & consequenter solum esse, qui ex seipso tale imperium in nos habeat. Hinc intelligi potest, quamvis præceptum de hac ipsa re a Deo datum præcipuè ad ipsius gloriã pertineat, simul tamen ad nostram quoq; felicitatem pertinere, cum, si istud nobis persuasum non fuerit, Deo integrã obedientiã præstare firmiter statuere non possimus, sine quo firmo proposito fieri

non

CAP: II. Qualis sit Christiana religio.

non potest, ut Deo cari simus, & consequenter non nisi infelices esse possumus.

Discipulus.

Iam intelligo quàm necessarium ad confirmationem Dei Christiq; præceptorum sit, sibi persuadere, Deum ex seipso divinum imperium in nos habere, & solum talem esse. Sed satis esse, ut hæc duo, ex iis, quæ ad ejus essentiam pertinent, cognita habeamus, haud facilè possum credere. nam ut cætera taceam, necessarium etiam omnino videtur, & quidem ad Dei Christiq; præcepta servanda, cognitum habere, Deum esse æternum, id est, ut principio sic fine carētem. nam quomodo (quæso) ut reliqua omittam, poterit quis sibi persuadere, se vitam æternam ab illo habiturum, qui ipse non sit æternus? conclusum est autem a te, vitæ æternæ consequendæ spem ad Christi præcepta servanda necessariam esse.

Magister.

Vera dicis. Sed oportet te animadvertere, Dei æternitatem apertè ac necessariò eo contineri, quòd Deus ex seipso, & quidem solus, divinum imperium in nos habeat. Hoc enim manifestè complectitur ac fermè disertè exprimit, Deum principium nullum habere. Neq; enim ex se ipso divinum imperium habere, aliud est, quàm illud & naturâ suâ habere, & a nullo alio accepisse. Necesse est autem, ut is qui naturâ aliquid habet, nec aliunde id accipit, nullum initium ipse habuerit. alioqui vel naturaliter id non haberet, vel per propagationem, & sic non ex seipso,

sed ex

Qualis sit Christiana religio.

sed ex propagante. quod si hoc ita se habet in aliis omnibus rebus, quantò magis id verum esse debet in imperio divino, eoq; ejusmodi quod solus quis habeat, cum tale imperium nec acquiri propriis viribus possit, nec aliunde accipi? Nullum igitur dubium esse potest, quin si Deus ex seipso & quidem solus, divinum habet imperium, nullum habuerit initium, sed semper fuerit, & consequenter nullum sit habiturus finem, sed perpetuò & in sempiternum sit futurus.

Discipulus.

An non censes adhuc alia esse, quæ ad Dei essentiam vel pertineant, vel pertinere affirmentur, eaq; Deo Christoq; obedire volenti cognitu sint necessaria?

Magister.

Censeo quidem; sed ea ejusmodi sunt; quæ non minus quàm æternitas, illis duobus, quæ ego satis esse dixi, apertissimè contineantur.

Discipulus.

Quænám sunt ista?

Magister.

Potentia, bonitas, ac sapientia summa, nullisq; limitibus circumscripta. Placet enim alios hac in re imitari, ut scilicet his tribus ea omnia complectar, quæ in Deo sunt naturaliter, & in alia re quapiam qualitates & essent & dicerentur, sed in Deo, ut pleriq; statuunt, ad ipsius essentiam omnino referuntur. Quamquam videtur dici posse, qualitates essentiales

tiales dari, seu qualitatem id etiam appellari posse, quod ad rei essentiam pertinet, ut est in homine rationabilitas. Sed hæc in præsentia logicis ac philosophis relinquamus, & unà cum aliis simpliciter statuamus, tria ista quæ diximus, in Deo ad ipsam Dei essentiam omnino pertinere. Id tantummodo animadvertendum est, me hîc Bonitatis nomine potissimùm id complecti, quod alii etiam neceßariò sunt complexi, justitiam videlicet, seu mavis rectitudinem & æquitatem, idq́ue ferè solùm hoc loco intelligere, Sapientiæ verò appellatione, rerum notitiam ac certam scientiam significare voluiße. De quibus antequam aliquid explicatiùs dicam, ostendendum mihi est, quomodo ex eo, quòd Deus ex se ipso divinum imperium solus in nos habeat, neceßariò sequatur, in eo ista tria, quæ dixi, summa & nullis terminis circumscripta esse. Sequitur autem omnino ob hanc caussam, quia necesse est, ut is, qui tale imperiū solus habeat, sit omnium rerum quiddam perfectissimum, cum sit naturâ omnium summus, & consequenter, ut quæ in ipso sunt, perfecta & summa sint omnia, & nihil illi desit, quod sit bonum. quare, cum potentia, bonitas, & sapientia res bonæ sint, non solùm neceße est hæc omnia in Deo esse, sed etiam summa ac perfecta in ipso eße.

Discipulus.

Sed adhuc tibi exponendum restat, quomodo tria ista, Deo & Christo obedire volenti, necessarium sit cognoscere, summa ac perfecta in ipso Deo eße.

Magister.

De potentia jam satis expositum tunc fuit, cum ostendimus, ad Christi præcepta servanda, spem vitæ æternæ adipiscendæ requiri. Conclusimus enim non posse vitam æternam sperari, nisi ab eo, qui nullis limitibus circumscriptam potentiam habeat. De justitia seu rectitudine & æquitate, propterea statuendum est Deo Christoq; obedire volenti, eam esse in Deo summam, ut nulla res esse possit, quæ ipsum a firma spe obtinendi a Deo, quæ sibi obedientibus promisit, quidquam demovere possit, atq; in omnibus tentationibus, quæ Christi præcepta servare curantibus maximæ & plurimæ occurrunt, persistere perpetuò queat, hac firmissima persuasione imbutus, quòd nihil iniquitatis ea in re esse potest, (quod quidem ad ipsum Deum attinet) quòd ii qui Deo Christoq; ejus obediunt, tot malis & periculis in hac vita sunt circumdati, cum, scilicet, in Deum nulla ne minima quidem iniquitas possit cadere, sine cujus nutu ista evenire nequeunt, quippe qui omnia noverit, & omnia possit. Iam de rerum omnium scientia perfectissima, quæ in Deo sit, necessariò persuasum esse debere eum, qui Deo Christoq; sit obediens futurus, id manifestè demonstrat, quòd, cum obedientia ista ex corde potissimùm hominis obedientis proficiscatur, ex eoq; æstimetur, necesse est, ut Deus cor ipsum hominis inspiciat, noscat, atq; examinet; Hominis autem corde nihil abstrusius, nihil involutius, nihil deniq; ad cognoscendum & rimandum difficilius. Itaque necesse est, ut qui illud rectè atq; exactè noverit, summa atq; in-

Qualis sit Christiana religio.

si inexplicabili rerum omnium scientia sit præditus.

Discipulus.

Si rectè mentem tuam percipio, ex eo, quòd ad Dei Christiq; præceptorum obedientiam cognoscendam & judicandam necesse esse ostendisti, ut Deus hominum cor penitus noverit, hinc concludere tacitè voluisti, eum qui obediturus sit, necessariò hoc ipsum sibi de Deo persuadere debere. nam alioqui, quomodo statuere posset, se velle ei obedire, de quo persuasus non sit, eum exactè cogniturum obedientiam suam, deipsaq; ex suo ipsius decreto justam sententiam ferre suo tempore posse?

Magister.

Sic planè concludere volui. Nam vitæ æternæ præmium, sine cujus spe, ut diximus, Christo obedire non possumus, nullo pacto sperari a Deo posset, si persuasum non esset, illum obedientiam nostram perspectissimam habiturum, cui, ex pura sua benignitate, præmium istud ipse constituit. Itaq; jam habes, cur Deo Christoq; obedire volenti, necesse sit hæc tria summa in Deo nosse, potentiam, bonitatem, id est, potissimùm rectitudinem & æquitatem, atq; sapientiam, id est, rerum scientiam ac notitiam.

Discipulus.

Habeo sanè. Sed quænam est caussa, ut divinæ bonitatis & sapientiæ nomine, Dei benignitatem, & id quod in homine prudentia dicitur, expressè ac disertè complexus non fueris? numquid ista in Deo es-

Qualis ſit Christiana religio.

ſe, haud neceſſariò is noſſe debet, qui Deo Chriſtoq; ſit obediturus?

Magiſter.

Animadvertere primùm debes, me in tota hac diſputatione ſciendi ſeu cognoſcendi verbo, ut ex verbis meis obſervare potuiſti, idem intelligere, quod ſibi perſuadere. quia enim iſta, quæ in Deo eſſe diximus, in ſe ipſis certiſsima ſunt, licèt apud nos non ita ſunt certa, propterea perſuaſio, quam de ipſis habemus, cognitio & ſcientia appellari poteſt. neq; enim Perſuaſio iſta quidquam poteſt falli. Deinde animadvertendum tibi eſt, minùs propriè dici, perſuaſum nobis eſſe debere, Deum benignum ac ſapientem, id eſt, ſi de Deo ita loqui liceret, prudentem eſſe, nobis, inquam, qui Dei Chriſtiq; præcepta ſervare volumus. Ipſa enim præcepta, junctis promiſsis & modo, quo Deus uſus eſt, ut illis fidem habeamus, Dei benignitatem, & quam hîc intelligimus ſapientiam, quatenus illam noſſe nobis neceſſe eſt, abunde declarant; & ſic non quidem de illis perſuaſi eſſe debemus, ſed illas planè agnoſcimus. id quod in aliis, quæ in Deo eſſe, diximus nos ſcire, id eſt, nobis perſuadere debere, nequaquam evenit. Neq; enim Dei vel æternitas, vel ſumma ſive potentia, ſive æquitas & rectitudo, ſeu denique rerum ſcientia, ſimiliter ex divinis præceptis ac promiſsis, & modo, quo Deus eſt uſus, ut promiſſa credamus, nobis ſtatim apparet, quamvis alioqui ſatis conſtet, fruſtra Deum hæc facturum fuiſſe, & benignitatem ac ſapientiam de qua nunc loquimur, per illa nobis fuiſſe patefacturum, niſi iſta omnia

Qualis sit Christiana religio.

mnia in ipso essent, quemadmodum demonstratum antea fuit.

Discipulus.

Expectabam, ut quod attinet ad benignitatem, responderes, illam non pertinere ad Dei essentiam, de qua cognoscenda nunc agitur, sed ad voluntatem.

Magister.

Quamvis Dei benignitas ad unumquemque nostrum singulariter relata, sive etiam ad ea beneficia in universum, quibus Deus res creatas, tum ipsas creando, tum postquam illas creavit, vel jam afficit, vel afficere decrevit, ad puram & simplicem ejus voluntatem pertineant, nec ab ipsius natura sive essentia necessariò proficiscatur; tamen si aliter consideretur, id est in genere, & quatenus Deus simpliciter creatis rebus benefacit, videtur ea naturaliter in Deo esse, & sic ad ipsius essentiam omnino pertinere.

Discipulus.

Antequam ulterius progrediamur, id abs te scire velim, cur cum me docere voluisti, quæ sint nobis de Dei essentia cognoscenda, id est, credenda nobisq; persuadenda, sacra testimonia simpliciter non protuleris, in quibus ista de Deo affirmantur, sed rationes conquisieris, ut probares ista cognosci a nobis de Deo debere.

Magister.

Caussa hujusce rei hæc fuit, quòd etiamsi nihil dubitandum est, quin quæcumq; in sacris, id est Veteris Noviq; testamenti testimoniis, sive de Deo, sive de a-

Qualis sit Christiana religio.

lia re qualibet, affirmantur, sint verissima, non tamen censeo prorsus necessarium esse, ea omnia intelligere, quæ, non dicam aliis de rebus, sed de ipso Deo in illis dicuntur. qua de re postea pleniùs disserendum nobis erit.

Discipulus.

Libenter patior, ut hujus rei pleniorem explicationem ulteriùs reserves, præsertim cum aliud sit, quod ex te quæram ad præsentem de essentia Dei tractationem summopere pertinens. Valde enim sum miratus, cum ostendisti, necessarium nobis esse ut sciamus, id est, nobis persuadeamus, Deum unum esse, te nullam mentionem fecisse personarum in Deo, sive illas agnoscas, sive minùs, nec docuisse, an sit verum nec ne, Deum quidem esse unum essentiâ, sed tamen non unam in eo personam, sed plures esse, ut communis hodie Christianorum est sententia, atq;, ut audio, per complura etiam sæcula communior etiam antea fuit. Rogo igitur, ut tui consilii, & hac de re silentii caussam, mihi exponere velis.

Magister.

Cum disputatio nostra sit de cognitione patris Iesu Christi, nullus locus esse potest isti quæstioni, an in Deo sint nec ne plures personæ. cum in confesso sit apud omnes, in Iesu Christi patre non esse plures personas. Nec te movere debet, quòd jamdiu, immo ab ipso ferme initio, de Dei cognitione simpliciter disputo? nam nemo est quin fateatur, in ipsa Scriptura simplex Dei nomen ad solum Christi Patrem sæpius

referri.

referri. *Adde quod locus ipse, qui nobis ansam totius hujus disputationis dedit, ut ante dixi, ita accipi debet vel certè potest, ut in eo affirmetur, solum Christi patrem esse verum deum. Itaq; meritò potui, simplici Dei nomine solum Christi patrem ubiq; intelligere ac nominare. Vides igitur justissimam atq; adeò necessariam, mei hactenus de pluralitate personarum in Deo silentii caussam. Quamquam alioqui etiam alia caußa fuit, cur silentio rem istam præterierim; eam verò facilè ipse potes per te ipsum divinare, cum & modò, ad superiorem tuam interrogationem respondens, & apertiùs ab initio hujus de divina essentia disputationis ea dixerim, unde constat, me non censere, neceßarium esse omnia scire quæ ad Dei essentiam pertinent, hic verò de iis ageretur, quæ scitu sunt necessaria.*

CAP: II. Qualis sit Christiana religio.

Discipulus.

Mirum est, neceßarium non esse, veritatem scire ejus rei, de qua in Christiano populo & diutissimè olim, ut historia ecclesiastica testatur, & hac nostra ætate aliquandiu jam disputatum tam acerbè est, atque in dies magis disputatur.

Magister.

Si quis cum humani ingenii curiositatem, & concertandi studium, tum Satanæ astutias in Christi ecclesia labefactanda, rectè noverit, nihil istud mirabitur. Illud certissimum est, modò quis sibi persuadeat, Deum esse unum (quod quid sit, antea explicatum a nobis est.) nihil necesse eße ut planè norit, u-

Qualis sit Christiana religio.

trum unitas ista ratione tantùm unius numero essentiæ sit, an etiam personæ. Quamquam enim necessarium alioqui est, ut ubi una tantùm numero est essentia, ibi etiam una tantùm sit persona, plerique tamen vel de hoc non cogitant, vel credunt, in divina essentia istam necessitatem locum non habere; immo non defuerunt, nec desunt, qui rationibus demonstrare conentur, omnino necessarium esse, ut in una licèt numero divina essentia sint plures personæ. & sanè si ita est, ut divinæ essentiæ plures sint personæ, id ut etiam necessariò sit oportet; necessariò enim prorsus est quidquid ad divinam essentiam pertinet, cum ipsa essentia sit æterna & immutabilis.

Discipulus.

Quid igitur ipse de pluralitate personarum in divina essentia sentis?

Magister.

Ego quidem aliter sentire nequeo, quàm quod modò dixi, videlicet, cum una tantùm numero sit divina essentia, necesse esse, ut non sint plures divinæ ejus personæ, sed una tantùm. Nullum enim vel divinum testimonium vel rationem habemus, cur in divina essentia istud fiat, quod alioqui fieri nullo pacto potest.

Discipulus.

Hoc (quæso te) mihi accuratiùs explica.

Magister.

Ut rem planè præcipias, oportet, ut rectè intelligas, quid essentia numero sit, & quid personæ nomine in

CAP: II. Qualis sit Christiana religio.

ne in hac disputatione intelligatur. Quamquam verò arbitror, tibi ista ignota non esse, tamen nihil obfuerit, certi aliquid de iis tecum constituere. Numero igitur essentia, qualem divinā essentiā esse omnes fatentur, ea est, quæ in maximè propriè essentia vocatur, id est, natura quædam singularis & individua, quæ per se subsistit. Personæ verò nomine (nam hoc nomen alioqui potiùs alia quædam significare est aptum) hìc rem intelligimus similiter singularem & individuam per se subsistentem, sed præterea intelligentia præditam. adeò ut nulla alia inter numero essentiam & personam differentia sit, quàm, quòd omnis quidem persona est essentia numero, sed non omnis essentia numero est persona. Oportet enim, ut ad id quod satis est alioqui, ad essentiam numero constituendam, accedat intelligentia, si persona esse debet. Nam quod quidam existimant, numero essentiam intelligentiâ præditam in eo differre a persona, quòd oporteat ad personam constituendam accedere subsistentiam, mirabiliter falluntur isti, cum ad ipsam numero essentiam constituendam subsistentia omnino requiratur. & vera differrentia inter essentiam specie, & essentiam numero, sive secundam & primam essentiam hæc sit, quod illa sine certa ac propria subsistentia consideratur, hæc verò minimè. Nam alioqui etiam falsum esset id, quod tamquam principium quoddam pueris in scholis traditur, videlicet, primam seu numero essentiam de subjecto non prædicari. An non enim, si essentia ista vel esse, vel considerari posset sine subsistentia, meritò dici

Qualis sit Christiana religio.

posset ubi subsistentia accesserit, illam de subjecto illo prædicari. Cur verò de subjecto non prædicatur, nisi quia ipsa est subjectum? quid autem est id subjectum, nisi res subsistens? Cum igitur certissimum sit, numero essentiam intelligentia præditam, a persona nihil differre, necesse omnino est, ut tot numero sint essentiæ quot sunt personæ, & consequenter, ut, si in Deo personæ sunt plures, plures etiam sint in Deo numero essentiæ, quod & longè absurdissimum, & maximè impium esse, nemo est quin videat ac fateatur.

Discipulus.

Memini me aliquando audivisse atq; etiam legisse, in Dei essentia, quia infinita sit, locum non habere rationem istam, qua alioqui concluditur, tot esse essentias numero, quot sunt personæ.

Magister.

Immo si verum est, Dei essentiam (ut vulgò creditur) esse infinitam, multò minus fieri potest, ut cum ipsa una numero sit, divinæ personæ sint plures. Nam præter rationem a nobis allatam, quam cur infinitas sive immensitas essentiæ Dei labefactare quidquam possit, nihil apparet, accedit alia inexpugnabilis ratio, quòd si plures essent divinæ personæ, plura etiam essent infinita, quod nullo prorsus modo esse posse, omnes uno ore confitentur. Infinitum enim hîc vocamus id, quod est immensum, non duratione (tametsi immensitas ista sine ulla controversia in Deo est) sed ipsâ suâ substantiâ. Breviter quicquid contradictionem

CAP. II. Qualis sit Christiana religio.

nem (ut loquuntur) implicat, id eſſe nulla ratione poteſt, ſive in alia re quacumque, ſive etiam in ipſo Deo, immo, ſi hoc, quod impoſſibile eſſe omnes agnoſcere coguntur, ex eorum eſſet genere, quæ magis & minùs recipiunt, tantò magis in Deo, quàm ulla alia in re id impoſſibile eſſet, quantò Deus magis, quam cætera omnia, ab iis, quæ invicem repugnant, ut abſit neceſſe eſt, ob ſummam & undique abſolutiſſimam perfectionem ſuam.

Diſcipulus.

Quamquam ex iis quæ antea diſputaſti, ſatis intelligere poſſum, quomodo hoc quòd Dei eſſentia ſit una tantùm numero, perſonæ verò divinæ ſint plures. implicet contradictionem; tamen gratum mihi feceris, ſi id explicatiùs me docueris.

Magiſter.

Dixi ac probavi, idem planè eſſe perſonam, quod numero eſſentiam intelligentiâ præditam, unde ſequitur, Dei eſſentiam, quæ numero eſſentia eaq; intelligentiâ præditâ ſine ulla controverſia eſt, idem planè eſſe quod divina perſona. Quare qui Dei eſſentiam unam tantùm eſſe fatetur, is neceſſe habet fateri divinas perſonas non eſſe plures, ſed unam tantùm; alioqui ſequeretur, unam & eandem rem eſſe unam tantùm, & non eſſe unam tantùm, ſed plures; quod manifeſtam implicat contradictionem. Itaque fruſtra penitus laborant, qui, dogma iſtud unius eſſentiæ in Deo & pluralitatis perſonarum, rationi non repugnare ſibi demonſtrandum ſuſcipiunt; & ad Dei

Qualis sit Christiana religio.

ad Dei essentiæ infinitatem sive immensitatem recurrere, ut manifesta ista contradictio tollatur, vanum prorsus esse, nemo est qui non videat. cum ista divinæ essentiæ immensitas efficere non possit, quin idem planè sit in Deo essentia, quod persona, alioqui per eam id, quod necessariò verum est, falsum redderetur, ipsæq; necessariæ rerum naturæ mutarentur: quæ non minorem contradictionem implicant, & porrò planè absurdissima atq; impossibilia sunt.

Discipulus.

Quando de divinæ essentiæ infinitate seu immensitate jam mihi persuasisti, illam non tollere, neque ullo pacto impedire, quominus si divinæ personæ sunt plures, plures etiam sint divinæ essentiæ, velim nunc ex te scire, quid tamen ipse de divinæ essentiæ immensitate sentias. Cum enim ipsius nullam mentionem antea feceris, ubi fieri abs te debere omnino videbatur, suspicor, te aliquid hic singularius habere, quod ne me celatum velis, te etiam atque etiam rogo.

Magister.

Nihil opus est his precibus. Nam statutum jam apud me est, te nihil celare eorum, quæ de rebus divinis sentio, modò illa inter disputandum mihi in mentem veniant; & hic nihil singulare habeo, præter id, quod non video, cur tandem necesse sit, quemadmodum vulgò sentiunt, quia immensa sit (verbi caussa) Dei potentia, eius quoque essentiam immensam esse. nam sive potentiæ, sive alterius cuiuslibet rei, quæ ad Dei attri-

Qualis sit Christiana religio.

attributa (ut vocant) pertineat, non eiusdem generis est immensitas, cui⁹ illa est, quæ Dei eßentiæ communiter tribuitur, & de qua loquimur. Hæc enim immensitas ad quantitatem (si ita, cum de Deo est sermo, loqui licet) illa verò ad qualitatem pertinet. Et sanè si quis alicuius (puta) animantis vires, aut aliam quamlibet qualitatem, ex ipsius animantis quantitate metiri velit, meritò ab omnibus deridebitur. Sed dicent fortaße, non posse ex re finita aliquid infinitũ proficisci, cum inter finitũ, et infinitũ, ut vulgò dicitur, nulla sit proportio. Ad hoc respondeo, ipsam divinã potentiã, de qua, ut in exemplũ allata, hîc nominatim agimus, ita eße infinitam, sive ut antea nos ipsi locuti simus, nullis limitibus circumscriptam, ut ad omnia penitus, ac sine ulla prorsus exceptione pertingat, quæ fieri possunt. Quædam enim sunt, quæ nullo modo possunt fieri, ut sunt ea omnia, quæ, ut paullo ante attigimus, contradictionem implicant. quale est illud in ipsis theologicis scholis decantatum, ut factum infectum fiat. ad quæ omnes fatentur ipsam Dei potetiam non pertingere. Ex quo constat, non ita absolutè infinitam esse Dei potentiam, ut nulla sit futura proportio inter ipsam & Dei essentiam, unde illa proficiscitur, etiamsi Dei essentia non sit immensa. Talis enim immensitas omnibus numeris absolutissimam in suo genere infinitatem declarat.

Discipulus.

Suntne aliæ rationes, præter istam a Dei potentia vel alia re simili ductam, quibus uti soleãt ii qui probare

Qualis sit Christiana religio.

bare volunt, Dei essentiam infinitam sive immensam esse?

Magister.

Sunt sanè. Sed quæ nihil ferme theologici habeant. Quare illas missas facio. Neque enim mihi propositum nunc est, tibi persuadere, Dei eßentiam non esse infinitam, cum ipse nihil habeam quod hac de re prorsus statuam. Sed tantùm mea cura fuit, te docere, ex iis quæ de Dei eßentia tenenda esse statui, ut est nullis limitibus circumscripta tum potentia tum scientia Dei, non necessariò sequi, Dei eßentiam eße infinitam, & fieri poße, ut quis istam essentiæ Dei infinitatem non probet, nec tamen quidquam de aliis dubitet, quæ ad ipsam Dei eßentiam pertinent, & neceßariò tenenda sunt.

Discipulus.

Atqui de Dei Scientia, & si quid aliud simile potentiæ in Deo est, nihil hoc loco disputasti?

Magister.

Propterea id feci, partim, quòd per te ipse ex iis, quæ de potentia dixi ea etiam quæ mihi de scientia, & si quid aliud est ejusmodi dicenda forent, satis intelligere potes, partim, quòd nominatim de Dei scientia alibi commodiùs ea, quæ ad hoc propositum spectant, explicanda erunt.

Discipulus.

Iam quomodo (quæso) ais, te nihil habere, quod prorsus statuas de immensitate eßentiæ Dei, cum non pauca sacra testimonia ejus rei habere videamur? cujus-

cujusmodi præcipuè est illud, quod apud Hieremiam Deus ipse dicit, Cælum & terram ego impleo.

Qualis sit Christiana religio.

Hier:23.24.

Magister:

Mihi verò videtur iste ipse locus seipsum in alium sensum interpretari, & simul nos docere, quomodo alii loci similes accipiendi sint. Immo superiora verba, Numquid Deus ego e propinquo, & non Deus e longinquo? suadere potiùs videntur, ipsius Dei substantiam non ubiq; pariter præsentem esse, & sic eam non esse immensam sive infinitam, quamvis ubiq; tamen sua virtute & providentia sit ipse Deus præsens. Nam hoc omnino id esse videtur, quod postea dicit, se cælum & terram implere. & sanè cum ibi de eo agatur, quòd nemo se in latebras aliquas abscondere possit, ita ut illum Deus non videat, nihil videtur esse opus ad id concludendum quod Deus vult, ut ejus substantia sit ubiq;, sed satis est, aciem (ut humano more de Deo loquar) oculorum ipsius quocumq; penetrare. Tametsi non nego, posse quempiam suspicari, cum Deus dicat, se cælum & terram implere, voluisse, quamvis alioqui non necessaria, ista ratione uti, quòd ipse substantiâ suâ cælum & terram impleat, nisi obstarent superiora verba illa, ex quibus apparet, Deum nolle ista ratione uti, cum ipse se non e propinquo tantùm, sed e longinquo quoq; Deum esse dicat; sive propinquitatis & longinquitatis sui ipsius respectu considerata, mentionem secundùm veritatem faciat, sive secundùm hominum quorundam opinionem.

Disci-

CAP: II. Qualis sit Christiana religio.

Discipulus.

Verba ista superiora in Bibliis, quæ Vatabli appellantur, ita accipiuntur, ac si Deus voluerit dicere, se non paullo ante Deum extitiße, sed jam diu, id est, se non esse novitium & recentem Deum, sed æternum, & in eundem sensum hunc locum Castellio est interpretatus.

Magister.

Ista interpretatio, judicio meo, nec verbis, nec totius loci sententiæ quidquam convenit. nec puto ipsum Franciscum Vatablum, virum judicio & Hebraica litteratura insignem, istius annotationis auctorem esse, sed aliquem ex ipsius discipulis, qui, Vatablo sacras Veteris testamenti litteras publicè explanante, annotationes illas calamo exceperunt, hunc locum, cum Vatabli interpretationis non meminisset, e suo capite interpretatum fuisse, atque ut potuit, conatum eße ostendere, hinc non probari, quod ipsa verba sonant, ipsi videlicet Dei substantiæ quædam propinqua eße, quædam verò longinqua; nempe qui hoc fortasse planè impium & falsissimum esse existimaret. quem ob eandem caußam facilè Castellio est imitatus. Potuisti, ni fallor, satis intelligere, verba quæ ipse ex isto Hieremiæ loco attulisti, non id probare quod putabas, & quis sit verus atque indubitatus eorum sensus percipere, unde aliorum quoq; similium locorum sensum per te aßequi ipse nunc poteris. Videbis enim in nullo similiter ex aliis locis, ut Esa. 66. v:1, & Psal: 139. v: 7. ad id concludendum, quod ibi affirmatur.

Qualis sit Christiana religio.

firmatur, quidquam necesse esse, ut Dei essentia sit ubiq;. sed satis esse, ut ejus majestas & gloria virtusq́; simul ac providentia quocumq; pertingat. Vide au-autem Amosi cap: 9. v. 2, &c. Nam ibi explanationem loci Psal: 139. invenies. Addo autem, ex locis Hieremiæ & Esaiæ, etiamsi de ipsa Dei essentia sive substantia accipienda essent, nihil amplius poße de ipsa concludi, quàm illam eße tantam, ut cælum terramq́; attingat, atque adeò impleat. ex quo nulla ipsius immensitas colligi potest, cum ipsum cælum cum terra conjunctum non sit immensum, id est, ut hoc in loco intelligimus, infinitè magnum. Et sanè secundum ipsos Theologos, qui, ut dixi, vulgò sententiam istam immensitatis divinæ eßentiæ defendunt, absurda multa sequerentur, si quis verba istorum locorum, ita ut sonant, de ipsa divina essentia acciperet, & unà cum ipsis absurdis, sententiæ ipsius, quam nihilominus inde probare audent, confutatio. Sed ista longiùs persequi nolo, utpote minus necessaria, & nimis diu jam a nostro proposito digressi sumus.

Discipulus.

Digressio ista a quæstione de pluralitate personarum in una essentia divina, ad quæstionem de ejusdem essentiæ infinitate sive immensitate, haud planè extra propositum fuit. Adhuc enim de ipsa Dei essentia disputabamus, & porrò disputamus.

Magister.

Ita est. Vt igitur ad propositum tamen ipsum redeam, satis tibi constare puto, ex infinitate sive im-

Qualis sit Christiana religio.

mensitate essentiæ Dei, nullo modo probari posse, efficacissimam illam rationem, quam attuli contra pluralitatem personarum, ubi sit tantùm una numero essentia, in ipso Deo locum non habere, tum propter aliud, tum etiam propter hoc, quòd nullum certum in divinis litteris testimonium habemus istius divinæ essentiæ immensitatis, sed potiùs contrarium ex illis videtur colligi posse. Hoc certum est, rationem istam a me allatam tanti ponderis esse, ut eos, qui inter Christianos pluralitatem aliquam in divina essentia statuentes, veritati indagandæ diligentiùs interim operam dederunt, vel coëgerit confiteri, rem istam ejusmodi esse, quæ ratione discuti atq; inquiri nullo modo debeat, sed simpliciter credi (horumq; ingens est numerus) vel eo adduxerit, ut crediderint divinam essentiam non numero sed specie unam esse, inter quos fuit Iohannes Philoponus cognomento Grammaticus, vir, ut omnes fatentur, tum summæ alioqui eruditionis ac judicii, tum rerum philosophicarum peritissimus; aut contrà eò pertraxerit, ut affirmaverint, pluralitatem istam in Dei essentia non esse revera personarum, seu intelligentiarum ac subsistentium per se rerum invicem distinctarum, sed potentiarum; è quorum numero fuit nostra ætate Iacobus Schegkius homo philosophus ac præstanti eruditione præditus. Itaq; adversus validissimam & alioqui inexpugnabilem rationem nostram nihil restat, nisi fortaße auctoritas divinorum aliquot testimoniorum, de quibus breviter aliquid dicendum nobis est.

Magi-

 CAP: II. Qualis sit Christiana religio.

Discipulus.

Huc ut devenires omnino expectabam. Quare explica quæso te, præcipua ex sacris litteris petita testimonia, ex quibus pluralitas personarum in Deo colligi posse videatur.

Magister.

Animadvertendum est, testimonia ista duplicis generis esse. nam aut simpliciter & in genere videntur testari in Deo esse plures personas, aut, vel sola vel cum aliis conjuncta indicare, quænam sint istæ plures personæ. seu, scilicet, aliquæ ex ipsis, sive omnes. de iis, quæ ad prius genus pertinent, ut priùs disputemus res ipsa planè postulat, atq; hanc tractationem absolvamus, dum adhuc de ipsa Dei essentia agimus. Nam de iis quæ posterioris sunt generis tum explicandum erit, cum de IesuChristi essentia disputabimus, quem ejusdem numero cum Patre essentiæ esse, ex quibusdam sacris testimoniis intelligi posse videtur, cum tamen certissimum sit, personam hujus a persona hujus differre ac distinctam esse. Primùm igitur multis satis accommodatum testimonium ex ipsis sacris litteris ad probandam pluralitatem personarum in Deo videtur, quòd Hebraicum nomen ipsi Latinæ voci Dei respondens, cum Deus in ea lingua nominatur ferè semper plurali numero usurpatur, cum tamen interim verbum, aut adjectivum nomen illi adjunctum singulari numero soleat efferri; quod arbitrantur omnino indicare, Deum quidem esse unum, plures tamen in ejus essentia esse personas. Verùm ali-

 quot

Qualis sit Christiana religio.

quot sunt ex illis, qui pluralitatem istam personarum in Deo defendunt, ac tenent, viri magni & eruditi, qui tamen nullum testimonium hac de re inde sumi posse affirmant, ob id potissimùm, quòd compertissimum sit, nomina quæ apud Hebræos potestatem dominationemvé aliquam significant, quantumvis de uno tantùm homine, sive humana persona, prolata, sæpius numero plurali efferri, & nihilominus similiter cum verbis aut cum nominibus adjectivis singularis numeri conjungi. Nam quod quidam ajunt, nomina ista potestatem dominationemvé aliquam significantia de Deo propriè dici, de hominibus verò per translationem, & ideo cum de hominibus dicuntur, ita efferri, quemadmodum cum dicuntur de Deo, etiamsi alioqui nulla sit in ullo homine personarum pluralitas, ut est in Deo. Animadvertendum est, res quidem ipsas, quæ nominibus istis significantur, magis propriè Deo convenire, quàm hominibus, sed de nominibus tamen sentiendum potiùs esse, illa hominibus primùm fuisse ex loquendi usu accommodata, & postea ad ipsum Deum translata, de quo, videlicet, homines loquuntur secundum captum suum, & non propriè ac verè secundum ipsius Dei naturam, quam partim ignorant, partim, quomodo decenter verbis exprimant, non inveniunt. Si alicubi testatum haberemus, nomen Elohim, quo Deus apud Hebræos appellatur & pluralis numeri est, Deum ipsum sibi indidisse, sive ut id ab hominibus, cum illum nominare vellent, usurparetur, jussisse, posset fortasse quis suspicari, istam pluralitatem personarum in

Deo

Deo esse, quæ scilicet fuisset caussa, ut ita constitueret ac juberet, sed cum nihil prorsus appareat, unde id Deum fecisse colligi possit, & verisimile planè sit, hominem ab initio, cum Deum nominare cœpit, appellatione ista, quæ dominationem ac potestatem significat, plurali numero ad id magis exprimendum uti voluisse, nullus est de ista pluralitate personarum in Deo suspicandi locus. omnes enim confitentur qui eam defendunt, hoc de divina essentia mirabile arcanum ab initio incognitum fuisse.

Discipulus.

Volunt tamen hoc mysterium quibusdam quoque ex antiquioribus fuisse cognitum; inter quos ipsum primum hominem, quem tot aliis donis a Deo insignitum faciunt, numerandum esse verisimile est.

Magister.

Mihi verò nullo pacto fit verisimile, Deum primo homini, antequam obedientiæ illius periculum faceret, mysteria sua abditissima patefecisse, & multò minùs postea, cum periculo isto facto, illum minimè obedientem deprehendit. Nam tot alia ista dona quibus antea insignitus a Deo fuisset, ego quidem neque in sacris litteris lego, nec ratione duce intelligi posse video. Qua de re uberiùs explicabimus, ubi de humanis viribus in divinis præceptis servandis agemus. Concludo igitur, nihil esse caussæ, cur ex nomine Elohim numeri pluralis, quo Deus hebraica lingua, omnium licèt antiquissima, & qua primum divina oracula expressa atque consignata sunt, appel-

Qualis sit Christiana religio.

latus fuit, colligi possit pluralitatem personarum in ipsius Dei essentia esse. Plura ad hoc idem concludendum, afferri a me potuissent; sed ea partim † alii scriptis cõsignarunt, idq; ubi alioqui ex professo pluralitatem personarum in Deo probare conabantur. partim propter agnitam ab istiusmodi aliquot (ut dixi) magnis viris ratiocinationis infirmitatem omitti posse duxi.

† Bellarm: Tomo 1. 2. Contro: li: 2. cap: 6. Col: 382.

Discipulus.

Firmius fortasse testimonium pluralitatis personarum in Deo præbere dicenda sunt illa loca, ubi Deus de se ipso in plurali numero loquitur, qualis est præcipuè celeberrimus ille locus: † Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.

† Gen: 1. 26.

Magister.

Non est dubium quin aliquanto plus ponderis testimonium istius & similium locorum hac in re habere videatur. neque hic sanè, ut in superiore ratiocinatione, evenit, ut scilicet, ex iis qui alioqui personarum pluralitatem in Deo asserunt, judicio ac doctrina præstantes aliquot viri inveniantur, qui nihili faciant hujusmodi testimonium. Omnes enim eo utuntur, quos mihi legere contigit. Tantummodo †sunt, qui fateantur, Iudæorum Rabbinos istiusmodi loca eludere, dicentes esse phrases linguæ; & addunt, difficile esse illos convincere, nihilominus Catholicos argumentis istis uti, quia Patres illis passim utuntur. Ubi tamen animadvertendum est, maximam partem

† Bellarm: To: 1 cont: 2 lib: 2 cap: 6 Col: 385.

tem istorum Patrum, præsertim antiquiorum, quantum meminiße possum, locum istum a te citatum, & quædam alia similia, non ad probandum in una numero Dei essentia plures esse personas afferre solere, sed potissimùm ad ostendendum jam tum fuiße aliam personam, quam Deus Pater vel alloqueretur, vel secum cōjungeret in actionibus suis etiam præstantissimis, qualis est hominis creatio, quam a se nec planè sejunctam, nec alienam eße profiteretur, cum imaginem & similitudinem non Meam sed Nostram dicat. Vnde concludunt, hinc certissimè colligi posse, & Dei filium jam tum extitisse, & non esse illum ipsa sui substantia Patri dissimilem. Quæ ratiocinatio multò sanè tolerabilior est, quam si quis velit ex istiusmodi locis probare non unam tantùm personam in una tantùm numero Dei essentia esse. Neque id quod Patres isti ratiocinantur ex eorum est numero quæ nullo modo eße possunt, quemadmodum hoc alterum omnino est.

Discipulus.

Videtur tamen alioqui istud alterum toti loco, quem citaveram, magis convenire, quàm interpretationem ullam aliam ex qua identitas (ut ita loquar) duarum vel plurium personarum quas verborum pluralis numerus indicet, non necessariò concludatur. Statim enim ibi subjicitur, † Et creavit Deus hominem ad imaginem suam, &c. Hinc enim apparere videtur, cum a plurali numero in singularem illico fiat mutatio, personas istas numero Gen. 1. 27.

Qualis sit Christiana religio.

plurali antea expressas, omnino esse unum Deum unamq; divinam essentiam.

Magister.

Dicere potiùs debueras, istinc apparere, etiamsi Dei antecedentia verba plurali numero fuerint prolata, non tamen verbis istis plures unâ personas significari, & aliam quaerendam esse caussam, cur nihilominus Deus verba ista proferendo, plurali numero sit usus. nam alioqui id statuendum esset ac tenendum, quod subsistere nulla prorsus ratione posse, antea demonstratum est, id est, plures personas esse, ubi una tantùm numero essentia est. Et miror quidem esse, qui non malint figuratam aliquam locutionem sive hîc, sive alibi suspicari, quàm ea, quae non modò absurdissima, sed etiam planè impossibilia sunt admittere.

Discipulus.

Quae igitur erit ista figurata locutio?

Magister.

Si Hebraicum verbum, quod redditum est Latinè Faciamus, *quamvis futuri temporis sit, tamen omnino per praesentis temporis vocem in subjunctivo modo, quemadmodum factum est, latinè exprimi debet, crediderim defendi posse, nullam verbo isto significari pluralitatem personarum, & tamen locutionem ejusmodi esse, quae vix figurata appellari possit, quippe quam loquendi usus in omnibus linguis requirere videatur. Iam quod Hebraicum istud verbũ, quod propriè sonat* Faciemus, Faciamus *nihilominus*

Qualis sit Christiana religio.

minus reddi debeat (nam ex linguæ Hebraicæ usu id posse fieri, adeoq; frequentissimè alibi fieri debere certissimum est) cum omnium interpretum consensus, tum locus ipse per se docere videtur. Nam ubi simplex est decretum alicujus faciendæ rei, sine pollicitatione aut prædictione ulla; ibi futuri temporis verbum abruptè prolatum, quod, scilicet, ad quidquam vel expressum vel subauditum, nullam relationem habeat, ut in hoc loco contingit, vix usquam usurpatum invenietur. Exempli caussâ, cum cap: sequente in loco persimili, ubi videlicet agitur de muliere formanda, Deus ait, Faciam illi adjutorium, &c. (quamquam vulgata editio, tam græca quàm Latina hîc quoq; habet Faciamus) idcirco per verbum futuri temporis est locutus, quia proximè dixerat, Non est bonum hominem (vel potiùs Adamum) esse solum. quo respiciens statim intulit Faciam, &c. perinde ac si dixisset, Faciam igitur illi, &c. sive, ut Vatablus locum supplendum censuit, Propterea faciam illi, &c. Hic, inquam, est, cum relatione videlicet ad aliquid, usus futuri temporis in verbis simplex decretum significantibus. Sed ubi planè abruptè verbum effertur, ut in nostro sit loco, vix crediderim futuro tempori, ut dixi, locum esse. Gen:2.18.

Discipulus.

Succurrit nunc locus ille, ubi Deus decernens diluvium, ait † Delebo, &c. Nam ibi quoq; verba Gen:6.7. tum Dei ipsius, tum Mosis qui historiam scripsit antecedunt, ex quibus caussa istius decreti apertè colli-

Qualis sit Christiana religio.

gitur. Sed quid tandem efficietur, etiamsi nihil sit dubitandum, quin verbum Hebraicum in loco nostro reddendum sit Faciamus, *&* *non* Faciemus; *quidvé oportuit laborare in eo probando, quod omnes concedunt?*

Magister.

Non ita omnes concedunt, ut ipse arbitraris. Sunt enim extra tot varios interpretes, qui, ut dixi, omnes (ni fallor) id concedunt, pauci quidam alii, qui id negant, voluntq; futurum tempus omnino retineri. Sed præterea ego is sum, qui non satis habeam aliquid mihi ab omnibus concedi, ubi ipsius rei probabilem saltem si non necessariam rationem afferre possum. Iam si prorsus, ut probavimus, non per futurum tempus verbum hebraicum, & consequenter per præsens subiunctivi modi Latinè reddendum est, & omnino dicendum Faciamus; jam unusquisque animadvertere potest, ex isto verbo pluralis numeri nullam personarum pluralitatem colligi posse; cum necesse sit, ut quævis unica & simplicissima persona, si per verbum præsentis temporis subjunctivi modi decretum aliquod, suum ipsius tantùm, significare velit, plurali numero utatur; præsertim ubi consultatio simul aliqua, quam secum ipsa fecerit, subindicanda fuerit. Nam voluisse scripturam ita loquentem Deum inducere, ac si secum ipse priùs consultasset: cum hominem creare decernit, planè verisimile videri debet; ut scilicet hac ratione innueretur, quãti momenti fuerit hominis creatio. Quidquid sit, sive consultatio aliqua indicetur sive minùs, certum est, ut di-

Qualis sit Christiana religio.

ut dixi, in hujusmodi decernentibus, & sui ipsius adhortationem omnino exprimentibus locutionibus per subjunctivum modum, necesse esse numero plurali uti.

Discipulus.

Quantum ipsius loquendi usus meminisse possum, & in me ipso, si aliquod ejusmodi decretum meum effari velim, experior, te id quod verissimum est, dicere animadverto. quamquam ad id quod instituisti probandum satis est, si modò constet, posse unam tamen personam de se ipsa in re ejusmodi plurali numero uti, etiamsi posset non uti. Nihil enim aliud agis, nisi ut probes, potuisse Deum, quamvis unicam personam de se ipso tantùm isto in loco pluralem numerum usurpare. Nec abs re esse arbitror, ex profano scriptore exemplum quod mihi nunc in mentem venit, similis locutionis afferre, id est, T. Liuii † ubi Hannibalem inducit decernentem sibi veneno mortem conscire. Sic enim eum loquentem facit: Liberemus diuturna cura populum Romanum. † Lib. 39.

Magister.

Est quidem exemplum istud satis ad rem nostram accommodatum; ex quo liquet, in ejusmodi locutionibus non modò licere, sed etiam necesse esse, ut diximus, numero plurali uti, quamvis nulla ratio revera plurium personarum habeatur, nisi fortasse per fictionem quandam. Nam si quis in istis Hannibalis verbis verbum Liberemus in Liberem mutare velit, nihil eum dicentem faciet, aut certè non id

Qualis sit Christiana religio.

quod vult, & inusitatissimo loquendi modo utentem. Itaq; miror, cum ii, qui testimonio isto divino a te citato ad pluralitatem personarum in Deo probandam utuntur, concedant Faciamus, non autem Faciemus ibi legendum esse, non animadvertisse non potuisse aliter Deum loqui, etiamsi unica tantùm sit in ipso persona. Sed multò magis eos miror, qui ad idem probandum aliud huic simile divinum testimonium attulerunt, ubi Deus civitatis & turris Babelis ædificatores dissipaturus sic loquitur, †Age descendamus, & confundamus ibi labium eorum. *In isto siquidem loco propter adhortandi vocem nimis manifestum est, hebraica verba per subjunctivi modi præsens tempus, ut factum est, Latinè reddi debere, & ipsam sui ipsius, de qua antea diximus, adhortationem expressam esse, quæ singularem numerum in quantumvis unica persona planè respuit, & pluralem omnino requirit. Adde quòd divina ista actio descendendi & confundendi labium illorum ædificantium haud ejusmodi est, ut illa hominem creandi idq; ad suam imaginem & similitudinem, in qua videlicet angeli nullam partem videantur posse habere, & propterea eorum in vocibus illis pluralis numeri nulla videatur potuisse haberi ratio. Immo, minimè Deo ipsi convenire ut descendat, fatentur omnes;* † *quod tamen Angelis optimè convenit; propter quos, quasi & ipse una cum illis descensurus esset, potuisset Deus numero plurali uti, etiamsi ista alia caussa ipsius locutionis numerum pluralem omnino requirentis non adesset. Admirari autem multò magis illos de-*

Gen: 11. 7.

Ioh: 1, 51. & 5. 24.
Apoc: 10. 1. 18. 1.

los decet, qui argumentum ductum a nomine divino Elohim, aut alio simili pluralis numeri nullius pon deris fatentur, esse, & tamen istud a verbo pluralis numeri, quo Deus de se ipso loquitur, petitum, plurimi æstimant; cum tamen ex eo ipso & propter eandem caussam, quòd receptum in Hebræa lingua sit, Deum nominibus pluralis numeri appellari, verisimile admodum sit, alicubi de Deo verbis pluralis numeri sacra Hebraica testimonia loqui. Deniq; ex verbis pluralis numeri de seipso a Deo usurpatis, pluralitatem personarum in ejus essentia colligere, etjam extra locutiones istas, quæ decretum aliquod & suiipsius adhortatianem continent, in quibus, ut dictum est, singulari numero non est locus, res videtur esse inconsultò facta, cum certissimum sit, usum istum, ut quis de se ipso plurali numero loquatur, receptissimum esse in lingua Græca & Latina, idq; ex omni antiquitate. cujus rei in Hebraica ipsa lingua vestigia aliqua, seu mavis initia quædam apparere, cui mirum videri debet? Dominus quidem ipse Iesus cum ea lingua uteretur, quæ ex antiqua Hebraica fluxerat, † de seipso; cum tamen sine dubio unica persona esset, numero plurali locutus invenitur, idq; verbis non paucis. † Ioh: 3. 11.

Discipulus.

Arbitror, te intelligere locum illum apud Iohannem, quod scimus loquimur, &c. Sed sunt † quidam qui ajunt, propterea numero plurali eo in loco usum fuisse Dominum Iesum, quia haberet in se Patrem & Spiritum sanctum. Franc: Tolè Cyril.

Magi-

Qualis sit Christiana religio.

Magister.

Ineptissimum est commentum istud, cum apertè constet Dominum Iesum ibi loqui, ut eum qui testaretur ea quæ vidisset. id quod nullo pacto ad Patrem vel ad Spiritum sanctum accommodari potest, seu mavis ad divinam naturam; quippe quæ cum aliquid testatur, non id quod viderit, sed quod ipsa fecerit aut decreverit, testetur. Sed jam explicandus est alius locus, ex quo qui conati sunt probare in Deo esse plures personas, majore excusatione digni videntur. Is est in illis ipsius Dei verbis, Ecce Adam factus est sicut unus ex nobis ad sciendum bonum & malum. *Neque enim numero tantùm plurali de se ipso hoc loco Deus loqui videtur, sed apertè exprimere ipsam pluralitatem personarum. Nam quid aliud est* unus ex nobis. *quam una ex personis nostris? Hæc ratiocinatio sine dubio non leve pondus haberet, si constaret Deum voce* nobis *nullum alium extra se intelligere. Sed nihil vetat, quo minus voce ista eos qui in cælo habitant, ex quorum numero ipse est, intelligere voluerit Deus, ac si dixisset, Unus ex nobis cælitibus, seu mavis unà secum voce* nobis *suum famulitium & quasi aulam complexus fuerit. Immo hoc multò verisimilius est, quàm, ut Deus seipsum tantùm intellexerit, cum scientia ista boni & mali, quam Adamus ex usu vetitæ arboris adeptus fuerat, non possit esse res ipsius* Dei *propria, sed necesse sit, ut angelorum ejus quoq; sit communis. Nam nec † Serpentis verba, ad quæ sine dubio Dei verba ista relationem habent, ejusmodi sunt, ut de ipso Deo*

Gen: 3. 5.

accipi

Qualis sit Christiana religio.

accipi debeant. Propterea Interpretes non quidem eritis sicut ipse Deus *sed* eritis sicut dii *serpentem dicentem faciunt, quamvis in Hebræo sit vox Elohim, quæ passim ipsum Deum significat. Angelos autem Elohim seu deos appellari solere,* † *divina testimonia apertè docent, & nemo diffitetur. Sed præterea sciendum est verbum hebraicum quod redditum est* Ex nobis *reddi etiam posse* Ex se ipso, *ut sensus sit Adamum fuisse factum unum ex se ipso scientem bonum & malum, vel unicum in sciendo ex seipso bonum & malum, ut vertit Chaldaicus interpres; quam tamen in voce unici interpretationem respuendam censeo, cum non sint ulli respectu quorum Adam unicus dici tunc potuerit.*

psal: 8. 6. 97. 7.

Discipulus.

Atqui, ut nostri non desunt, qui omnino velint, Deum verba ista Ecce Adam, *&c. ironicè protulisse, unde, si id verum esset, viderentur aliquo modo labefactari ea, quæ in ipsorum explicatione dixisti.*

Magister.

Istorum opinionem ego semper contempsi, cum ex sequentibus ejusdem Dei verbis satis constet, antecedentia ista seriò prolata fuisse, & propterea quia revera Adamus jam cognitionem boni & mali habebat, & consequenter quanti sibi ejus arboris vitæ æstimandus esset probè noverat, Deum, qui nolebat illum ex arbore ista comedere, apposuisse illi ejusmodi custodiam, quæ Adamum ad illam accedere vetaret.

Discipulus.

Ironia quæ mihi videbatur explicationes tuas labefactare, pertinet ad priora ex verbis istis Dei, non autem ad posteriora, in quibus videlicet fit mentio scientiæ boni & mali.

Magister.

Ita connexa & simul juncta sunt verba ista Dei, ut si, quemadmodum ostendimus, posterior eorum pars non ironicè, sed seriò prolata fuit, necesse sit, ut prior quoq; seriò prolata fuerit, & seriò dixerit Deus, Adamum fuiße factum sicut unum, &c. Quamvis autem jam satis docuerim, id quod in istis verbis dicitur de Adami scientia boni & mali ironicum non esse, placet tamen id præterea commemorare, quod omnibus est obvium, arborem scilicet illam ex qua Adamus comederat, appellatam ab ipso Deo fuiße arborem scientiæ boni & mali; quod manifestè significat illam habuisse vim conferendi comedenti ex ea, scientiam boni & mali. & disertè ait scriptura amborum primorum parentum apertos oculos fuisse tunc, cum ex ea gustarunt, eosq; tunc noviße, se esse nudos. quod, scilicet antea ignorabant; qua eorum notitia Deus postea usus est ad probandum ipsi Adamo, eiq; exprobandum, quòd ex arbore ista, cujus esum illi interdixerat, comedere ausus esset. quæ res, præter id quod antea dixeram, efficiunt, ut vehementer eos mirer, qui videntur dubitare, an revera Adamus ex illius arboris esu boni maliq; notitiam adeptus fuerit, vel non parum se torquent, ut intelligant quid istâ

CAP: II. Qualis sit Christiana religio.

ista notitia seu scientia sibi velit, vel quod pejùs est, ita illam interpretantur, ut eorum interpretatio nihil habeat commune cum indiciis apertissimis, & speciminibus, quæ istius scientiæ in ipsa scriptura habemus. Sed non est hic locus hac de re uberiùs disserendi. Tantùm te monebo in hebraico contextu pro factus est verbum haberi, quod propriè significat fuit. quod videtur caussam † quibusdam dedisse ut adversus manifesta ipsius scripturæ verba ausi sint dicere, immo ipsum Deum tacitè hîc dicentem inducere, Hominem ante comestum fructum arboris illius boni maliq; scientia præditum fuisse, quam postea perdidisset. Sed animadvertendum est, sæpius confundi in sacris litteris Fuisse & Factum esse, tam in vetere quàm in novo Testamento, id est, uno eodemq; verbo utrumq; significari, ac præterea in loco, quem præ manibus habemus, si tamen ipsius verbi proprietas retinenda sit, præteritum tempus pro præsente usurpatum fuisse, quod in lingua sancta frequentissimum est, & locum ita vertendum esse, Ecce Adam (sive homo) est sicut unus &c. quæ verba si sic legantur, magis etiam conveniunt cum serpentis verbis, ad quæ, ut dixi, omnino relationem habent. Eodem enim substantivo verbo usus fuerat serpens, inquiens, Eritis sicut dii. Adeò autem verum est, rectissimè, verbi ipsius proprietate conservata, hebraicum verbum in loco isto verti posse Est, ut id ipsum fecerint (quod satis sanè admirari nequeo) isti ipsi, qui ex verbo præteriti temporis fuit alioqui inducti videri possunt ad comminiscendum, Ada-

† Imm: Trel. Franc: jun.

Qualis sit Christiana religio.

mum, ante suum peccatum boni maliq; scientem fuisse, & postea esse desiisse. Quamquam, ut interea mirabili isti & cum divinis ipsis litteris manifestè pugnanti ipsorum commento locus esse posset, addiderunt de suo post verbum Est, *particulam* ne, *ut intelligatur per interrogationem verba ista a Deo prolata fuisse, & ita ex illis elici possit sensus ei contrarius, qui ex eodem manat, si affirmando illa protulerit Deus. Sed de his jam satis.*

Discipulus.

Vt rectè percipi possit, quos Deus intelligat per vocem nobis, *si modò* ex nobis *non autem* ex seipso *legendum est; necessarium videtur istorum Dei verborum sensum tenere. quare rectissimè mihi fecisse videris, qui omnem difficultatem sustuleris, quominus verba ista de præsente scientia boni & mali, quam Adamus ex esu arboris illius adeptus esset, accipi debeant, & ad intelligendum quidnam scientia ista sit, viam ex totius ipsius loci verbis patefeceris. Verùm an non aliquid etiam tibi dicendum censes de*

Esa: 6. 8. *loco illo apud Esaiam?* Quem mittam? & quis ibit nobis?

Magister.

Ad istud me accingebam. Scio enim passim a doctissimis viris, Dei verba ista afferri ad probandum in uno Deo plures esse personas. Sed certè tanta res super tam debile fundamentum extrui nullo pacto debuit. Primùm enim ostensum est a nobis numerum pluralem, ut in aliis linguis passim sic in lingua sancta in-

Qualis sit Christiana religio.

cta interdum usurpari, cum quis de seipso loquitur. Nec verò in illis tantùm Christi verbis, † quæ antea commemoravi, sed in aliis non paucis quæ in sacris litteris, præsertim verò in novo Testamento, leguntur, figurata ista locutio invenitur, ut in illis Pauli, † per quem accepimus gratiam & apostolatum: & in illis, † etiamsi nos aut angelus e cælo, &c. Et mox, Quemadmodum antea diximus, nunc rursus dico vobis, &c. Sed alia etiam sunt apud eundem Paulum ejusmodi exempla, ubi nulla potest esse suspicio, illum non seipsum tantùm sed alios quoq; intelligere. Scriptor etiam Epistolæ ad Hebræos † pluribus in locis, de se ipso loquẽs, plurali utitur numero, quamvis nullum indicium appareat, illum eam epistolam cujusquam alterius præterquam sui ipsius nomine scripsisse; immo † ex ejus verbis in ipsius epistolæ fine satis constet, ipsum unum fuisse, qui eam scripserit. Denique cum in lingua sancta Dei nomen plurali numero efferatur, idq; aliam ob caussam, quam ob pluralitatem personarum, ut ante conclusum fuit, nihil est, cur ex vocibus pluralis numeri ipsi Deo accommodatis pluralitatem in eo personarum quisquam colligere audeat. Adde, quòd in loco isto Esaiæ inducitur apertè Deus quasi consultans cum iis qui aderant; id quod ex simili loco, † ubi de decipiendo Achabo agitur, meliùs intelligi potest, ibi enim apertiùs etiam apparet de consultatione, cum statim subjungatur, hunc quidem hoc modo, illum autem illo modo dixisse. Sed apud Esaiam quoq; præter interrogationem qua Deus utitur, ip-

† Ioh: 3. 11.
† Rom: 1. 5.
† Gal: 1. 8. & 9.
† Heb: 5. 11. 6. 9. & 11.
† Heb: 13. 22.
† 1. Reg: 22. v 20.

Qualis sit Christiana religio.

sam Dei consultationem satis exprimente, habetur responsio ipsius prophetæ in visione illa adstantis, Ecce ego mitte me. *quæ verba indicant, illa Dei verba consilium quodammodo quærentis esse. Atqui in consultationibus evenit, ut is qui consultat, verbis suis secum eos conjungat cum quibus consultat, quasi ea res non minùs ad ipsos quàm ad se pertineat. Cujus rei illustre exemplum habes, ubi Roboam cum junioribus, suis intimis famulis consultat, quid populo respondere debeat petenti sibi allevari onera, quæ Salomon pater ejus ipsis imposuerat. Sic enim loquitur Roboam* † Quid consulitis vos, ut respondeamus populo isti? *aut certè isto in loco Roboam, retinens suam cum istis junioribus auctoritatem, cum seipsum tantùm intelligeret, verbo pluralis numeri tamen est usus; quare etiamsi concedamus, Deum voce* nobis *seipsum tantùm intellexisse, apparet illum ex ipso usu linguæ Hebraicæ, propter summam suam auctoritatē sic potuisse loqui, quāvis unica tantùm sit persona. Itaq;, sive hoc sive illo modo Roboami verba accipias, locus est insignis ad ostendendam futilitatem argumentationis ductæ ex vocula ista pluralis numeri in ipsius Dei verbis apud Esaiam. Achabus quoq; ad servos suos verba faciens vel propterea quia cum ipsis quodammodo consultaret, vel quia cum auctoritate loqui vellet, usus est similiter*

† 1. Reg:12. 8.

Cætera perierunt.

Erratorum quorundam correctiones.

Pag:	lin:	Errata	correctiones.
7	10	*Hæc tres*	*Hæ tres*
9	6	*ia terra*	*in terra*
20	14	*num subaud:*	*nam subaud:*
29	5	*possit ad, justos*	*possit, ad justos*
35	*in margine*	in manu	*dele* in
42	14	*conoratus*	*coronatus*
64	*ult.*	*ab interpretibus*	*quæ ab interpretibus*
69	26	*cæpssiet*	*cæpisset*
75	11	*perea*	*per ea*
83	23	*& interpretes*	*& interpres*
86	4	*eß, equàm*	*eße, quàm*
99	*penult:*	*a sepeti*	*a se peti*
113	10	*patefacero*	*patefecero*
121	17, & 18	*satisfactum? &*	*satisfactum; &*
124	17	*looorum*	*locorum*
	19, & 20	*si ad alias*	*sed ad alias*
149	10	*tum ipsas*	*cum ipsas*
153	24	*quod*	*quòd*
157	24 & 25	*essen-a*	*essentia*
162	3	*ubi fit*	*ubi sit*
	15	*eo*	*eò*
163	19	*a persona hujus*	*a persona illius*
170	*ult.*	*consuliatio*	*consultatio*

Reliqua per se benevolus lector corriget, & condonabit.

